

Filozofsko pisanje bez filozofiranja : e-udžbenik

Malatesti, Luca; Gavran Miloš, Ana; Čeč, Filip

Authored book / Autorska knjiga

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Publication year / Godina izdavanja: **2015**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:988027>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-30**

Repository / Repozitorij:

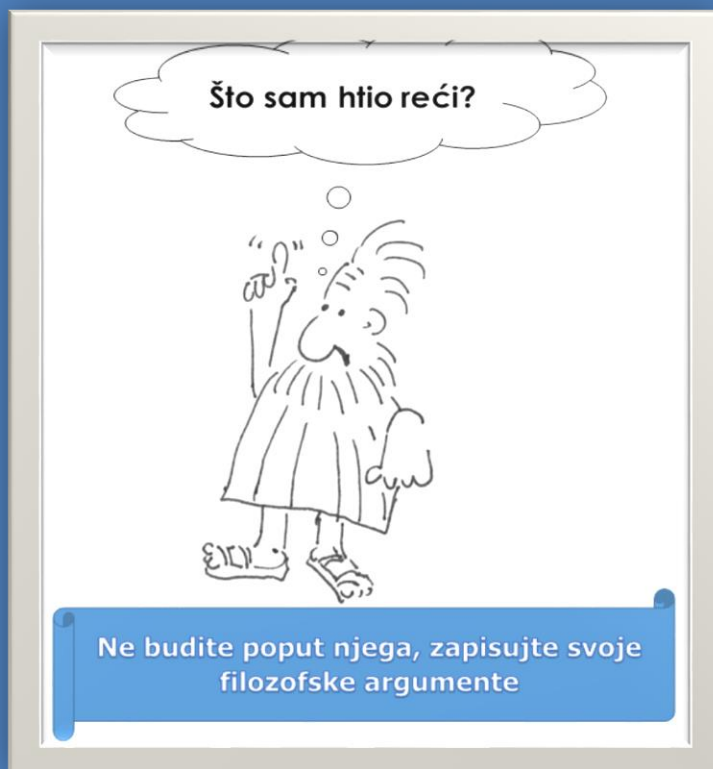
[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Filozofsko pisanje bez filozofiranja

e-udžbenik

Luca Malatesti
Ana Gavran Miloš
Filip Čeč

Filozofski fakultet u Rijeci
Rijeka, 2015.
ISBN 978-953-7975-31-9 e-izdanje

Lektura

mag. croat. Željka Horvat Čeč

Recenzenti

Prof. dr.sc. Majda Trobok

Doc. dr.sc. Tomislav Janović

Realizacija ove knjige omogućena je uz financijsku potporu Zaklade Sveučilišta u Rijeci, temeljem Ugovora broj: N-IZ 13/2013. Mišljenja izražena u ovoj knjizi su mišljenja autora i ne izražavaju nužno stajalište Zaklade Sveučilišta u Rijeci.

Povjerenstvo za izdavačku djelatnost Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci odlučilo je da se ovaj e-udžbenik objavi kao fakultetsko izdanje pod brojem:

KLASA 612-10/15-01-36, URBROJ: 2170-24-01-15-02.

Za Antonija, Laru, Mašu i Sašu

s nadom da će živjeti u društvu

u kojem će se odluke provoditi

na temelju dobrih argumenta

Sadržaj

Uvod	i
1. Filozofski problemi i filozofska metodologija	1
1.1 Ciljevi.....	1
1.2 Uvod.....	1
1.3 Priroda filozofije	1
1.4 Dijagramiranje filozofskih rasprava.....	9
1.5 Ponavljanje.....	12
2. Identifikacija argumenta.....	14
2.1 Ciljevi.....	14
2.2 Uvod.....	14
2.3 Identifikacija i analiza argumenta	14
2.4 Nedorečeni argumenti	20
3. Dijagramiranje argumenata	32
3.1 Ciljevi.....	32
3.2 Uvod.....	32
3.3 Dijagramiranje.....	33
3.4 Nezavisne i zavisne premise	34
3.5 Zadaci	37
4. Evaluacija deduktivnih argumenata	41
4.1 Ciljevi.....	41
4.2 Uvod.....	41
4.3 Deduktivni i induktivni argumenti	42
4.4 Valjanost deduktivnog argumenta.....	43
4.5 Valjanost i pravila zaključivanja	49
4.6 <i>Reductio ad absurdum</i>	55
4.7 Pouzdanost argumenta	59
5. Formalne i neformalne pogreške	62
5.1 Cijevi.....	62
5.2 Uvod.....	62
5.3 Formalne pogreške u zaključivanju	62
5.4 Neformalne pogreške u zaključivanju.....	65
5.5 Zadaci	79
6. Istraživanja: čitanje filozofskih tekstova i referiranje izvora.....	81
6.1 Ciljevi.....	81
6.2 Uvod.....	81

6.3	Akademsko korištenje izvora i navođenje literature	82
6.4	Upućivanje na izvore i navođenje literature.....	84
6.5	Materijali objavljeni na internetu	87
6.6	Prisutnost više tekstova istog autora objavljenih u istoj godini u literaturi	89
6.7	Upute ili referencije: korištenje autorovog prezimena i godine u tekstu	90
6.8	Direktno citiranje	91
6.9	Neizravno navođenje (parafraziranje).....	93
7.	Kompozicija pismenog rada	98
7.1	Ciljevi.....	98
7.2	Uvod.....	98
7.3	Glavna teza, filozofski problem i naslov pismenog rada	98
7.4	Definiranje problema	100
7.5	Argumentacijska struktura pismenog rada.....	106
8.	Osnovna struktura pismenog rada i struktura odlomaka	110
8.1	Ciljevi.....	110
8.2	Uvod.....	110
8.3	Čitatelji pismenog rada	111
8.4	Uvod filozofskog pismenog rada	115
8.5	Glavni dio pismenog rada	120
8.6	Zaključak pismenog rada	123
8.7	Struktura odlomka.....	123
8.8	Zaključak.....	129
9.	Filozofsko pisanje: završno ponavljanje.....	130
9.1	Ciljevi.....	130
9.2	Uvod.....	130
9.3	Testiranje filozofskih vještina	131
9.4	Ocjenjivanje pismenog rada	141
9.5	Nekoliko zaključnih razmatranja	145
10.	Rješenja zadataka	147
1.	Poglavlje 1	147
2.	Poglavlje 3	149
	Literatura	154
	Kazalo	157

Uvod

Glavni cilj ovog udžbenika je da studentima koji nemaju iskustva s filozofskim pisanjem pomogne u razvijanju i unapređivanju vještina čitanja i pisanja filozofskih radova na akademskoj razini. Kako bi se utvrdile i uvježbale te sposobnosti, knjiga slijedi različite faze koje se javljaju u pripremi i pisanju filozofskih radova. Naglasak je na kompetencijama sa ciljem rješavanja praktičnih problema koji se pojavljuju pri pisanju filozofskih radova.

Knjiga se temelji na pretpostavci prema kojoj je cilj filozofskog istraživanja pružiti *činjenično utemeljene i dobro obrazložene odgovore na filozofske probleme*. Dakle, u prvih pet poglavlja obraćamo pažnju na sposobnosti koje su od temeljne važnosti za identifikaciju, analizu, parafraziranje i evaluaciju argumenata. Rješavanjem većeg broja zadataka koji se temelje na tekstovima koji sadrže filozofske argumente, studenti će usvajati neformalnu logiku i bazične tehnike nužne za kritičko čitanje filozofskih tekstova i pisanje filozofskih argumenata.

Pojedina poglavlja posvećena su načinima korištenja izvora, problematici plagiranja, problematici strukturiranja filozofskog rada kojem je cilj obrana glavne teze argumentima. S obzirom da jasna filozofska misao zahtijeva dobro strukturirano i jasno pisanje, dio osmog poglavlja posvećeno je pisanju jasnih rečenica i kvalitetno strukturiranih odlomaka.

Posljednje poglavlje knjige posvećeno je kriteriju ocjenjivanja filozofskih radova i ima dva cilja. Prvi se odnosi na to da želimo potaknuti studente na usvajanje meta-kognitivnog i kritičkog stava spram vlastitih vještina i kompetencija. Drugi cilj usmjeren je na osposobljavanje nastavnika koji se koriste ovom knjigom kako bi jasno formulirali očekivane nastavne ishode i valjana sredstva ocjenjivanja.

Autori su sve materijale u ovom udžbeniku obradili i testirali sa studentima tijekom nastavnih aktivnosti kolegija Filozofsko istraživanje i pisanje. Navedena nastava odvijala se od akademske godine 2008./2009. na Odsjeku za Filozofiju Sveučilišta u Rijeci.

Zahvaljujemo kolegama s Odsjeka za filozofiju što su vjerovali u važnost kolegija i što su nam dali svoje povjerenje prilikom uvođenja ovog obaveznog kolegija u nastavni program preddiplomskog studija filozofije. Želimo se zahvaliti svim studentima koji su sudjelovali na kolegiju Filozofsko istraživanje i pisanje, i koji su svojim komentarima, pitanjima i povratnim informacijama uvelike pomogli u stvaranju i poboljšavanju kako kolegija tako i same knjige.

Hvala kolegicama Ani Butković i Zdenki Brzović na čitanju i komentiranju ranijih verzija. Ujedno se zahvaljujemo kolegi Steveu Burowoodu što nam je dozvolio da se koristimo nekim zabavnim primjerima bibliografskih referenci koje su sadržane u njegovom neobjavljenom uratku o filozofskom akademskom pisanju.

Posebno bismo se htjeli zahvaliti kolegama i recenzentima Tomislavu Janoviću i Majdi Trobok na trudu uloženom u pažljivo iščitavanje prvih verzija ovog teksta, što zaista nije bio jednostavan posao. Vaši iscrpni i izuzetno korisni komentari i savjeti pomogli su da ova knjiga ima daleko manje propusta, nedosljednosti i inih pogrešaka.

1 Filozofski problemi i filozofska metodologija

1.1 Ciljevi

Nakon čitanja ovog poglavlja trebali biste:

- razumjeti filozofiju kao disciplinu koja se bavi pružanjem *dobro argumentiranih* i *obrazloženih* odgovora na filozofske probleme;
- upoznati neke filozofske probleme;
- imati intuitivni pojam argumenta;
- razumjeti različite uloge argumenata u filozofskim debatama;
- naučiti grafički prikazivati strukturu filozofskih debata.

1.2 Uvod

Glavni cilj ove knjige je razviti i unaprijediti vještine čitanja i sastavljanja filozofskih radova na akademskoj razini. Kako bi se utvrdile i uvježbale te sposobnosti knjiga slijedi različite faze koje su uključene u pripremu i pisanje filozofskih radova. Dakle, primarni naglasak tijekom cijele knjige stavljen je na razvijanje kompetencija s ciljem rješavanja praktičnih problema koji se pojavljuju pri pisanju filozofskih radova.

Međutim, da bismo razumjeli što je sve uključeno u pisanje filozofskih radova, potrebno je prethodno razmotriti samu prirodu filozofskog istraživanja (i reći par riječi o njoj).

1.3 Priroda filozofije

Ova knjiga se temelji na sljedećoj pretpostavci:

Cilj filozofskog istraživanja je pružiti *informirane* i *dobro obrazložene*

odgovore na *filozofske probleme*.

Za početak, treba pojasniti pojmove u kurzivu u prethodnoj pretpostavci. Započnimo s pojmom „filozofski problem“.

1.3.1 *Filozofski problemi*

Iako su filozofi imali vrlo različite stavove o prirodi svoje discipline, sljedeća četiri filozofska problema imala su glavnu ulogu tijekom povijesti filozofije:

- Što postoji?
- Što možemo znati?
- Kako bismo trebali živjeti?
- Što je dobro rasuđivanje?

Ovi temeljni problemi određuju četiri glavne grane filozofskog istraživanja:

Metafizika proučava temeljnu prirodu stvarnosti. Među filozofskim problemima koje ova disciplina istražuje su: Kakve vrste entiteta postoje? Što je priroda uzročnosti? Što je vrijeme?

Epistemologija (spoznajna teorija) u najužem smislu istražuje sam pojam i prirodu znanja, odnosno, mogućnosti znanja, vrste znanja, opseg i izvore znanja. Njezina središnja pitanja su: Što je znanje? Koji su izvori znanja? Isključuje li znanje nužno mogućnost pogreške? Ako znamo, jesmo li apsolutno sigurni? Je li znanje uopće moguće?

Etika proučava moralne vrijednosti, istražuje prirodu moralne prosudbe, vrline, moralne obaveze i teorije koje nam kažu što trebamo činiti i zašto to trebamo činiti. Ovo su neki etički problemi: Zašto trebamo biti moralni? Kada je radnja moralno neprihvatljiva? Je li eutanazija moralno prihvatljiva?

Logika proučava prirodu zaključivanja i pokušava odgovoriti na pitanje „Što je dobro zaključivanje?“. Analiza i sistematizacija valjanih pravila

zaključivanja jedna je od glavnih tema logike.

Različite filozofske poddiscipline istražuju filozofske probleme koji ujedno predstavljaju i specifičnije formulacije glavnih problema filozofije. Na primjer, filozofija uma se bavi metafizičkim pitanjem: Što je um? Kakav odnos ima s materijalnim svijetom? Filozofi uma bave se i epistemološkim pitanjem: Kako znamo da se nalazimo u različitim mentalnim stanjima (da nas nešto boli ili da uopće mislimo)? Kako možemo znati da drugi ljudi također imaju um i mentalna stanja poput nas? I filozofi religije postavljaju metafizičko pitanje pitajući se postoji li Bog. A potom i epistemološko pitanje „Kako ga možemo spoznati?“.

Stoga, da bismo razmišljali na filozofski način, prvo trebamo biti zainteresirani za te i druge filozofske probleme. Osim toga, morat ćemo naučiti vještine potrebne za formuliranje dobro argumentiranih i obrazloženih odgovora na probleme. Bavljenje filozofijom počinje u onom trenutku kada se osobno pozabavimo filozofskim problemima želeći pružiti argumentirane i obrazložene odgovore na njih. Drugim riječima, filozofirajući uvijek u konačnici težimo samostalnom izvođenju dobro argumentiranih zaključaka kao odgovora na filozofski problem koji proučavamo.

Naravno, za razjašnjavanje prirode problema o kojemu je riječ važni su i povijest tog problema i različiti drugi uzroci koji su doveli do postavljanja pitanja o tom problemu. Međutim, filozofija nije samo povijest filozofskih problema. U konačnici vi kao filozofi **morate ponuditi rješenja** za filozofske probleme.

Filozofija je teška jer zahtijeva naše aktivno sudjelovanje pri rješavanju filozofskih problema. To podrazumijeva razvijanje samostalne analize pojedinog problema, kritičko sagledavanje ponuđenih teorija i nuđenje vlastitih argumenata u prilog nekom gledištu. No, ne bismo trebali biti obeshrabreni. U stvari, kao što se često kaže, svi smo mi potencijalno filozofi. To znači da svatko od nas može imati neke stavove po pitanju filozofskih problema i može početi razmišljati o njima.

Međutim, kao što ćemo vidjeti u nastavku, tek nas valjano argumentiranje stava o nekom filozofskom problemu čini filozofima.

Zadatak 1. Razmotrite filozofske probleme iz tablice 1.

1. Imate li odgovor na njih? Iznesite ga.
2. Temelji li se vaš odgovor na nekim rasuđivanjima? Ako je tako, obrazložite razloge za vaš odgovor.

Problem 1 - Postoji li Bog? (Bog: uzvišeno, vječno i beskrajno biće koje je stvorilo svemir i čovjeka).
Odgovor:
Razlozi:
Problem 2 - Može li um preživjeti tjelesnu smrt?
Odgovor:
Razlozi:
Problem 3 – Ima li čovjek slobodnu volju? (Neko biće ima slobodnu volju ako su njegove misli i njegovo ponašanje pod njegovom vlastitom kontrolom, a nisu određeni isključivo vanjskim čimbenicima).
Odgovor:
Razlozi:
Problem 4 - Ima li ljudski život smisao?
Odgovor:
Razlozi:
Problem 5 - Je li pobačaj moralno prihvatljiv?
Odgovor:
Razlozi:

Problem 7 - Kada je neka radnja moralno neprihvatljiva?
Odgovor:
Razlozi:
Problem 8 - Je li znanje moguće?
Odgovor:
Razlozi:

Tablica 1

Bez obzira koliko smo pametni ili filozofski talentirani, znanje o radu drugih filozofa i vrednovanje njihovog rada su nužni za filozofsko istraživanje. Drugim riječima, za razliku od svakodnevnog stava većine ljudi, akademsko bavljenje filozofijom nužno pretpostavlja dobru informiranost o drugim filozofskim teorijama i raspravama.

1.3.2 Biti dobro informirani

Da bismo uspjeli riješiti filozofske probleme, prvo trebamo biti dobro informirani o filozofskom problemu koji istražujemo. To znači da trebamo znati značenja termina koji se koriste u formulaciji problema. Na primjer, ako želimo odgovoriti na pitanje o postojanju Boga, trebamo znati o kojem pojmu Boga je riječ. Deisti vjeruju da je Bog osobno i milosrdno biće koje je odvojeno od svijeta. Panteisti vjeruju da je on identičan svijetu. Zsigurno, ako koristimo jedan ili drugi pojam Boga možemo imati različite odgovore na pitanje o postojanju Boga.

Odgovarajući način na koji trebamo biti informirani o filozofskom problemu kojim se želimo baviti jest da znamo moguće odgovore koje su filozofi već dali za taj problem.

Zadatak 2. Razmotrite neke od filozofskih problema u zadatku 1.

Možete li opisati za svaki od njih dva različita filozofska gledišta i/ili

filozofe koji su dali svoj odgovor? Ukoliko to ne možete učiniti, čini se da se trebate informirati o tim gledištima.

Informiranost o mogućim različitim filozofskim odgovorima na pojedini problem osobito je važna za postizanje naše *razumne* konkluzije o filozofskom problemu. Upravo uzimajući u obzir različite filozofske odgovore na filozofski problem možemo procijeniti njihove prednosti i nedostatke tako da ih testiramo što preciznije koristeći se sposobnošću *zaključivanja*. Dakle, kao rezultat tog procesa možemo uvidjeti da su među svim mogućim odgovorima neki manje zadovoljavajući od drugih. Može se dogoditi da, iako možda nećemo moći utvrditi koji je odgovor ispravan, još uvijek možemo procijeniti koji nam se odgovor čini *najrazumnijim* od svih koji su nam poznati.

Sada se naravno nameće pitanje kako utvrđujemo kada je određeno rješenje filozofskog problema najrazumnije i zbog čega je neko ispravno, a neko nije? Ključni odgovor na to pitanje leži u korištenju i procjenjivanju *argumenata* ponuđenih da bi se obrazložio odgovor na filozofski problem.

1.3.3 *Dobro obrazloženi odgovori*

Ključni alat u bavljenju filozofijom, to jest u prakticiranju nuđenja dobro obrazloženih odgovora na filozofske probleme, su argumenti ili zaključci. Ako krenemo od same svrhe argumenta, onda možemo reći da je argument: "kompozicija čija je primarna svrha uvjeriti osobu obraćajući se njezinoj sposobnosti rasuđivanja."¹ Uz ovu funkcionalnu definiciju, koja karakterizira cilj argumenata, slijedi definicija koja opisuje strukturu argumenata:

Argument je kompozicija koja se sastoji od niza rečenica (izjava), od kojih je jedan, pod nazivom „teza“ ili „zaključni sud“ ili „konkluzija“, podržan od drugih, pod nazivom „premise“ ili „pretpostavke“.

---

¹ Vidi Rudinow and Barry 1999, 67.

Razmotrimo, na primjer, filozofski problem o prirodi uma i jedan od argumenata u okviru te rasprave. Ovo je argument za opravdanje dualizma uma i tijela, odnosno gledišta koje tvrdi da su um i tijelo dvije različite stvari:

(1) Svaki fizički predmet je djeljiv.

(2) Um nije djeljiv.

Stoga:

(3) Um nije fizički predmet.

U ovom argumentu, izjave (1) i (2) su premise, a (3) je konkluzija. Dakle, čini se da ovaj argument pruža dokaz za dualizam jer izgleda da konkluzija slijedi iz premisa. Naravno, prije prihvaćanja dualizma trebamo evaluirati taj argument, to jest, trebamo istražiti je li dobar. Prije evaluacije argumenata, trebamo biti sigurni da ih znamo prepoznati.

Zadatak 3. Koji od sljedećih odlomaka izražavaju ili sadrže argument?

(1) Ako je Professor Plum bio u radnoj sobi, onda je Pukovnik Mustard ubojica. Professor Plum je bio u radnoj sobi. Dakle, Pukovnik Mustard je ubojica.

(2) Svi psi su orlovi. Svi orlovi imaju četiri noge. Dakle, svi psi imaju četiri noge.

(3) Ako je nešto voda, onda je H₂O. Zlato nije H₂O. Dakle, zlato nije voda.

(4) Ako bi Ivan živio u Rijeci, on bi živio u Hrvatskoj. Ali Ivan ne živi u Rijeci. Dakle, on ne živi u Hrvatskoj.

(5) Sve mačke imaju dva repa. Sve mačke su ljudska bića. Također, ljudska bića imaju dva repa.

(6) Professor Plum je bio u radnoj sobi. Gospođica Scarlet je bila u kuhinji. Ubojica se koristio nožem i ubojstvo se dogodilo u dvorani.

Čini se da u tim jednostavnim zadacima možemo odlučiti s nekom sigurnošću kada je niz izjava korišten za opravdavanje određene konkluzije. Ali, kad čitamo filozofske testove, stvari su sigurno kompliciranije. Stoga je cilj u sljedećim podglavljima vježbati prepoznavanje argumenata u filozofskim tekstovima.

No, prije nego se pozabavimo s kompleksnijim tekstovima, razmotrite sljedeći filozofski problem i pokušajte ponuditi argumente za vaš odgovor:

1. Je li abortus moralno dopustiv?

Možete se prije svega zapitati je li abortus dopustiv u *svim* slučajevima? Razmislite recimo o primjeru u kojem će majka umrijeti ukoliko se ne izvrši prekid trudnoće. Možemo li u tom slučaju dopustiti abortus? Zašto? S druge strane, razmislite o primjeru u kojem se par odluči za abortus budući da bi im trudnoća pokvarila dugo planirani put i godišnji odmor u Južnoj Americi. Možemo li i u ovom slučaju dopustiti i opravdati abortus? Za svaki od vaših odgovora važno je da ponudite razloge.

Zadatak 4. Razmotrite sljedeće filozofske probleme:

1. Trebamo li dopustiti homoseksualne brakove?
2. Jesam li ja ista osoba kao i jučer?

Za svaki od navedenih problema ponudite konkluziju i kratki argument koji se sastoji od najviše tri premise za koje mislite da podržavaju konkluziju. Ukoliko sada ne možete ponuditi konkluziju ili argument, ne brinite. U nastavku knjige imat ćete pregršt mogućnosti za vježbanje i usavršavanje vještina čitanja i pisanja o ovim temama.

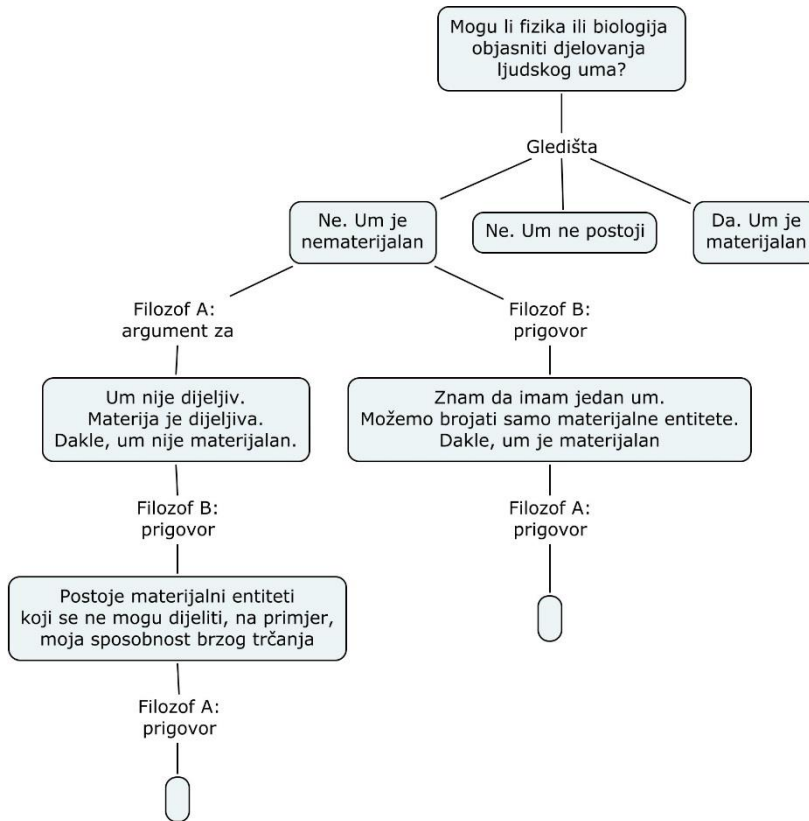
1.4 Dijagramiranje filozofskih rasprava

Vidjeli smo da je upoznatost s filozofskim problemima i argumentima nužna za bavljenje filozofijom. Povijest filozofije se tako može razmatrati kao serija rasprava. Naime, svaki filozofski problem otvara filozofsku raspravu koja uključuje: (a) Filozofska gledišta, teorije ili doktrine čiji je cilj riješiti filozofski problem, (b) Argumente od kojih se sastoji svaka rasprava.

Unutar rasprave argumenti imaju različite funkcije, a neke od njih su sljedeće:

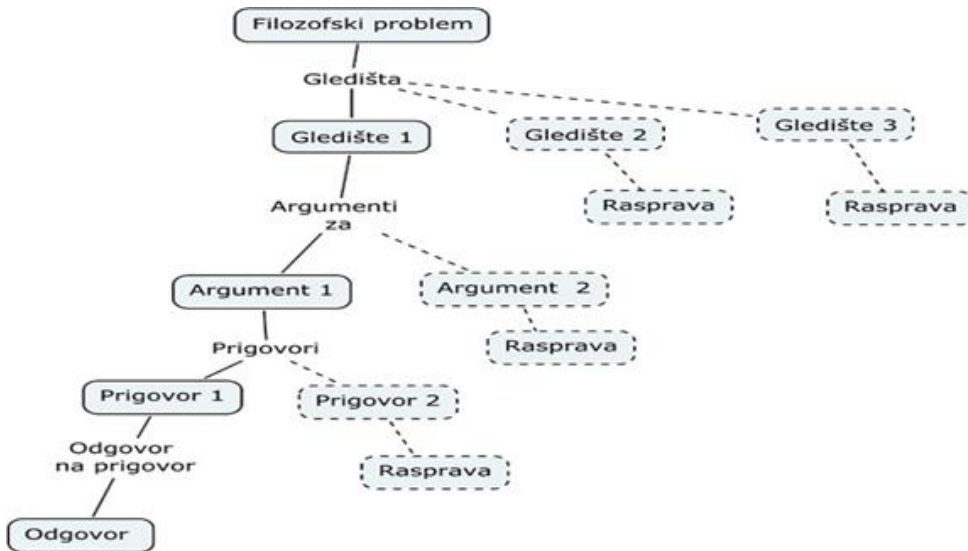
1. *Ukazati na filozofske probleme ili poticati na njih.* Na primjer, razmotrimo filozofa C koji tvrdi sljedeće: „S obzirom da su fizika i biologija uspješno objasnile mnoge činjenice, možda ih možemo iskoristiti za objašnjavanje i opisivanje sveukupnog djelovanja našeg uma“. Dakle, argument filozofa C ukazuje na ozbiljan filozofski problem koji glasi: možemo li koristiti fiziku i biologiju za objašnjenje djelovanja ljudskog uma?
2. *Pokušati riješiti filozofske probleme.* Na primjer, filozof A, u odnosu na prethodni problem, može pružiti jedan argument za dualizam. Prema ovoj teoriji, um nije materijalan i ne možemo iskoristiti fiziku i biologiju za objašnjenje djelovanja ljudskoga uma.
3. *Kritizirati argumente i gledišta drugih filozofa.* Filozof B može pružiti prigovor protiv dualizma i protiv prigovora filozofa A.
4. *Odgovoriti na prigovore.* Filozof A može odgovoriti...

Gore navedeni primjeri primjene argumenata u filozofskoj raspravi mogu se predstaviti sljedećim dijagramom:

Slika 1

Uopćeno prikazano, filozofske rasprave bi se mogle predstavljati dijagramima kao što je sljedeći:

Slika 2

Dakle, kako bismo došli do informirane i razumne konkluzije o filozofskom problemu, trebali bismo poznavati relevantni dio debate: različite filozofske teorije

koje nude odgovore na postavljeni problem, njihove glavne argumente, kao i prigovore upućene tim argumentima. Osim poznavanja argumenata koji su uključeni u raspravu, morate biti u mogućnosti procijeniti te argumente te odlučiti nude li oni razumnu podršku za vaše konkluzije.

Zadatak 5. Prikažite sljedeće filozofske rasprave koristeći dijagrame poput onih na slikama 1 i 2.

1. Je li abortus moralno dopustiv?

Filozofkinja A: Abortus nikada nije moralno dopustiv. Štoviše, uvijek je zločin ubiti nevine ljude, a fetus je nevina osoba. **Filozofkinja B:** Ne slažem se. Fetus nije osoba sve do trenutka dok nema dovoljno razvijen središnji živčani sustav koji mu omogućava osjet boli. Znamo da se to događa negdje oko 26 tjedna. Dakle, prije toga fetus nije osoba. **Filozof C:** Ali nije istina da je nužan uvjet za biti osobom osjećanje boli. Postoje ljudi s *kongenitalnom analgezijom* koji ne mogu osjećati bol. **Filozof D:** Mislim da je abortus moralno dopustiv samo u onim slučajevima kada bi nastavak trudnoće ozbiljno ugrozio život majke. Naime, bolje je osigurati nastavak života već živućoj osobi nego dopustiti nastavak života tek potencijalnoj osobi.

2. Trebamo li dopustiti homoseksualne brakove?

Filozof A: Nikada ne smijemo ozakoniti homoseksualne brakove. Biblija jasno kaže da je homoseksualnost grijeh i društvo ne smije ozakoniti grijeh. **Filozofkinja B:** Ono što piše u Bibliji ne može određivati što je zakonski dopustivo, a što nije. **Filozof C:** Ne trebamo dopustiti homoseksualne brakove. Naime, ne dopuštamo niti ljudima koji boluju od mentalnih seksualnih poremećaja, poput zoofilije, brak sa životinjama. Homoseksualnost je sličan mentalni poremećaj. **Filozof**

D: Homoseksualnost nije seksualni poremećaj jer nije prepoznata kao seksualni poremećaj od strane Američkog psihijatrijskog udruženja koje je još 1973. godine homoseksualnu spolnu orijentaciju uklonilo s popisa mentalnih poremećaja. **Filozofkinja E:** Potrebno je u što većoj mjeri pomaknuti granice ljudskih prava u našem društvu ukoliko to ne ugrožava prava nekog drugog. Homoseksualni brakovi ne ugrožavaju prava ostalih pojedinaca. **Filozofkinja F:** Moramo dopustiti homoseksualne brakove jer su se društva koja dopuštaju isključivo heteroseksualne brakove pokazala duboko nesretnima, zbog čega je potrebno pronaći alternativna rješenja kako bi se nesreća umanjila.

3. Jesam li ja ista osoba kao jučer?

Filozof A: Osoba je samo skup stanica koje postoje u određenom trenutku u vremenu. U odnosu na jučer, barem jedna stanica moga tijela je odumrla. Stoga ja danas ne mogu biti ista osoba kao jučer.

Filozofkinja B: Osoba je nešto više od skupa stanica u tijelu. Naime, čak i osoba koja izgubi neki dio svoga tijela i dalje ostaje ista osoba.

Filozof C: Osoba je ona koja ima sjećanje o sebi. Ono što određuje identitet osobe kroz vrijeme jesu upravo njezina sjećanja. Kako je sigurno da se sjećam da sam ista osoba kao jučer, onda sam ja ta ista osoba.

1.5 Ponavljanje

Kada filozofiramo uvijek mora biti jasno u kojoj raspravi sudjelujemo. To znači da moramo razumjeti problem o kojem se raspravlja, glavna gledišta koja filozofi zastupaju u rješavanju tog problema i argumente na koje se oslanjaju.

Dakle, u okviru čitanja ili pisanja filozofskog teksta, uvijek trebamo dobro poznavati logičku strukturu dotične filozofske rasprave, s njezinim glavnim elementima:

1. filozofski problem o kojemu je riječ,
2. doktrine ili gledišta,
3. argumenti i njihove uloge u debati.

2 Identifikacija argumenta

2.1 Ciljevi

Nakon čitanja ovog poglavlja trebali biste moći:

- identificirati argumente;
- analizirati argumente: razlikovati premise i konkluziju;
- prepoznati nepotpuni argument i otkriti implicitne premise;
- razumjeti pojam opravdanja premisa.

2.2 Uvod

U prethodnom poglavlju vidjeli smo da filozofi koriste argumente iz sljedećih razloga: za opravdanje rješenja filozofskih problema; za suprotstavljanje rješenjima i argumentima drugih filozofa; za obranu od prigovora njihovim rješenjima i argumentima.

Kada čitamo filozofske tekstove, osnovne vještine koje trebamo razviti jest sposobnost: (1) otkrivanja određenog filozofskog problema kojim se autor bavi i potom (2) uočavanja argumenata koje autor pruža. Upravo zbog toga u nastavku ćemo se konkretnije pozabaviti upravo identifikacijom argumenata te njihovom podrobnom analizom.

2.3 Identifikacija i analiza argumenta

Za *identificiranje argumenta* trebamo otkriti gdje se oni nalaze u tekstu. Štoviše, nakon identificiranja, trebamo *analizirati argumente*, što znači da trebamo

prepoznati njihove premise i konkluziju. Na primjer, razmotrimo ovaj jednostavni argument:

(1) Sve majke su žene.

(2) Ivana je majka.

Dakle,

(3) Ivana je žena.

Izjave (1) i (2) su premise, (3) je konkluzija.²

Nažalost, filozofi i drugi pisci obično ne pružaju argumente u kojima su premise i konkluzija numerirani (iako neki, ponekad, i to čine) što u načelu otežava pronalaženje argumenata u tekstu. Međutim, čitajući kvalitetne filozofske tekstove, možemo naučiti prepoznavati riječi ili izraze *koji ukazuju na to* da se u tekstu radi o premisi ili konkluziji.

Konkluzija: Najčešće korištene riječi ili izrazi pomoću kojih možemo individuirati konkluziju su sljedeće:

"dakle", "tako", "stoga", "proizlazi da", "kao rezultat", "konačno", "u zaključku", "vidimo onda da", "može se zaključiti da", "pokazuje da", "iz stoga slijedi"...

Zadatak 1. Pronađite konkluzije u sljedećim argumentima:

(1) Smrtna kazna odvraća od kriminala. Također, ona osigurava da ubojica više nikada neće moći prekršiti zakon. Iz toga slijedi da smrtna kazna mora biti dopuštena.

(2) Drugi mi ljudi nalikuju u mnogim važnim pogledima: slično se ponašamo i pripadnici smo iste vrste. Kada me strahovito boli, ja

---

² Između premisa i konkluzije također je moguće povući crtu. Crtom grafički pokazujemo prijelaz od premisa do konkluzije.

skačem, vrišt看im, a tako je i s većinom članova ljudske vrste kada se nalaze u položaju u kojem očekujem da osjećaju bol. Dakle, sličnosti između mene i drugih ljudi dovoljne su da zaključim da su i drugi ljudi svjesni kao i ja.

2.3.1 *Premise*

Postoje riječi koje označavanju dijelove teksta gdje se vjerojatno nalaze *premise*:

"od", "jer", "za", "iz razloga što", "to proizlazi iz", "uzeti u obzir sljedeće", "nakon svega", "iz razloga", "budući da", "ukoliko kao".

Razmotrite sljedeći primjer:

Smrtna kazna ne bi trebala biti dopuštena, jer otvara mogućnost pogubljenja nevinih osoba.

U ovom odlomku, riječ „jer“ pokazuje premisu (razlog) za koji autorica misli da podržava njezinu konkluziju.

Postoje i druge važne riječi ili izrazi koje upućuju na premise. One mogu:

- Nabrajati premise: "Prvi ..., drugi ..., treći ...", "na prvom mjestu ..., na drugom mjestu .... Konačno... "

Primjer: Postojanje Boga se ne može dokazati. Prvo, postojanje Boga je čin vjere. Drugo, sve što se može dokazati može se potkrijepiti isključivo znanstvenim dokazima. Konačno, vjera se odnosi na stvari koje se ne mogu znanstveno znati.

- Uputiti na različite premise koje podržavaju istu konkluziju: "Za jednu stvar .... za drugu ... ", " ... osim toga ... ", " štoviše ... ", " uz ... ", " također ... ", " uzeti u obzir ovaj ... i ovaj ... i na kraju ovo ... "

Primjer: Egzistencijalizam je neodrživa doktrina. Prvo što slijedi iz te doktrine jest da ljudi trebaju živjeti u potpunom očaju. Drugo, to je

kontemplativna filozofija koja ne može preporučiti nikakve pozitivne načine za poboljšanje našega života. Treće, ignorira zapovijedi i vrijednosti propisane od Boga. Konačno, ta filozofija ne uzima u obzir vedrije strane ljudske prirode.

No, situacija nije uvijek tako jednostavna jer ponekad autori iznose argumente u kojima ne koriste nikakve riječi koje upućuju na premise i konkluziju. U tim slučajevima radi se o tzv. argumentima s neizraženim konkluzijama i premisama. Njima ćemo se pozabaviti u nastavku.

2.3.2 *Argument s neizraženim konkluzijama i premisama*

Autori često kada nude argumente ne koriste izraze koji jasno ukazuju na konkluziju i premise. Razmotrimo sljedeće primjere:

Primjer 1. Tradicionalni pojam Boga je problematičan. Bog je svemoguć, Bog je nadmoćno dobronamjerno i zlo postoji.

Primjer 2. Osjetila nas ponekad zavaravaju. Nismo sposobni razlučiti prigode u kojima se to događa od onih u kojima se to ne događa. Osjetilna iskustva nas možda uvijek zavaravaju. Ne trebamo nikada vjerovati osjetilima.

Primjeri 1 i 2 su argumenti i imaju premise i konkluziju, ali nemaju riječi koje na njih ukazuju. U ovim slučajevima da bismo otkrili premise i konkluziju, možemo se koristiti pitanjima za analizu argumenta.

Kada, bez riječi koje jasno ukazuju na premise i konkluziju, moramo potražiti **konkluziju** jednog argumenta, trebamo postaviti sljedeća pitanja:

1. Što autor ovdje tvrdi?

2. Što autor pokušava ponuditi kao ispravno rješenje problema?

3. U što me želi uvjeriti?

Jednom kada smo pronašli konkluziju argumenta, možemo tražiti premise. U tom slučaju pitamo se:

1. Koje razloge autor pruža za konkluziju?

2. Zašto, prema autoru, trebam vjerovati konkluziji?

Zadatak 2.

a) Koji od sljedećih odlomaka izražavaju ili sadrže argument?

b) U sljedećim odlomcima označite riječi koje pokazuju konkluziju i premise.

1. Ne mogu sumnjati u svoje postojanje. Mogu sumnjati u postojanje svoga tijela. Dakle, ja nisam svoje tijelo.³

2. Neboder se ljulja pod udarima bure. Koliko god ne volim ljuljanje nebodera, volim buru. Taj osjećaj svježine i zdravlja, nakon toliko dana ljepljive južine.

3. Pogrešno je ubiti nekoga samo zato što je siromašan, slab ili bolestan. Drugim riječima, pogrešno je ubiti nekoga samo zato što ima slabe ili nikakve izgleda za razvoj. Kada tome ne bi bilo tako, tada bi bilo moralno dopustivo ubijati ljude u izrazito siromašnim zemljama. Embriji su upravo poput takvih ljudi i zbog toga je moralno pogrešno ubiti embrij.⁴

³ Parafraza poznatog Descartesovog argumenta iznesenog u njegovom djelu *Meditacije o prvoj filozofiji*. Descartes 1993.

⁴ Parafraza argumenta (Prijić 1995, 45)

4. Ako atomi ne bi imali otklona u svom kretanju, ne bi postojala slobodna volja. Slobodna volja postoji, a samim time i otklon atoma.⁵

5. Strah od smrti je iracionalan. Smrt ne može biti nešto loše za nas. Stvari koje ne mogu uzročno djelovati na mene, nisu niti dobre niti loše.⁶

6. Svijetom vlada sudbina. Ako je bolesnoj osobi suđeno da ozdravi, ona će ozdraviti neovisno o tome posjeti li liječnika ili ne. Zbog toga nema smisla ići liječniku ili uopće išta raditi. Bit će kako bude.

7. Sva umjetnost je konceptualna. Umjetnost nastaje u umu umjetnika i određena je konceptualnim aparatom umjetnika.

8. Većina napada na pobačaj započinje premisom da je fetus od trenutka začeća ljudsko biće, osoba. Unatoč tome što je premisa dokazivana, smatram da dokazi nisu dobri. Uzmite primjerice, najčešći argument. Traži se od nas da uočimo kako je razvoj ljudskog bića kontinuiran od začeća preko rođenja do djetinjstva; potom se utvrđuje kako je povlačenje crte, odabir točke u tom razvoju "prije koje nešto nije osoba, a nakon koje jeste osoba" proizvoljan odabir. Zaključuje se da fetus jest, ili da bi nam bilo bolje tvrditi da jest, osoba od trenutka začeća, međutim, ova konkluzija ne slijedi. Sličnu stvar možemo tvrditi o razvoju žira u stablo hrasta, iz čega ne slijedi da je žir već stablo hrasta ili da nam je bolje da ovakvo što tvrdimo. (Thomson 1995, 58)

9. Činjenica da ljudi jesu osuđeni za korištenje svojih spolnih organa za vlastiti užitak ili za vlastitu dobrobit, ili za užitak ili dobit drugih ljudi,

---

⁵ Parafraza Epikurovog argumenta o postojanju slobodne volje iznesenog u Lukrecijevom spjevu *O prirodi: DRN. II.*, 225–50.

⁶ Parafraza Epikurovog argumenta iz *Pisma Menekeju* 124-7, koji donosi Diogen Laertije u svom djelu *Životi i mišljenja istaknutih filozofa*.

otkriva mnogo o predrasudama i iracionalnim tabuima našeg društva. Pretpostavka da svaki organ ima jednu i samo jednu „pravu“ funkciju je neobranjiva. Identifikacija takvog „pravilnog“ ili „prirodnog“ korištenja je proizvoljna i bez temelja u znanstvenim činjenicama. Reći da je svaka upotreba organa koja je protivna svojoj glavnoj svrsi ili funkciji neprirodna, a time i zla ili izopačena, ništa ne dokazuje jer se time samo cirkularno pretpostavlja konkluzija. (Leiser 1997, 250)

10. To pokazuje u čemu se sastoji osobni identitet: ne u istovjetnosti supstancije, nego, kao što sam rekao, u istovjetnosti svijesti; ako su u tome Sokrat i sadašnji načelnik Queinborougha isti, onda su oni ista osoba. Ako pak isti Sokrat nema istu svijest dok je budan i dok spava, onda budni i spavajući Sokrat nisu ista osoba. I kazniti budnoga Sokrata za ono što je spavajući Sokrat mislio i čega budni Sokrat nikada nije bio niti svjestan, bilo bi jednako nepravedno kao i kazniti jednog blizanca za ono što je učinio njegov brat, a o čemu nije ništa znao, samo zato što po izgledu toliko nalikuju da ih se ne može razlikovati; a bilo je takvih blizanaca. (Locke 1961 (1698), I.xxvii.19)

2.4 Nedorečeni argumenti

Jedna od dodatnih poteškoća s kojom bismo se mogli susresti kad analiziramo argumente jest to da konkluzija ili premise uopće nisu izražene, to jest, da jednostavno nedostaju u argumentu ili su skriveni. Razmotrimo, na primjer, ove argumente u kojima konkluzija nije izražena:

Argument 1: Imati mnogo nepotrebnih stvari je izvor bijede. Oglašavanje nas prisiljava da kupujemo stvari koje nam ne trebaju, a maksimalno smo izloženi učinkovitom oglašavanju pri gledanju

televizije.

Neizražena konkluzija: ne bismo trebali gledati televiziju.

Također premise određenog argumenta mogu biti neizražene. Razmotrite, na primjer, sljedeći argument:

Postoji Bog, zato što svijet postoji.

Neizražena premisa: Bog je stvoritelj svijeta.

Zadatak 1. U sljedećim primjerima argumenata pronađite neizraženu premisu.

1. Um ne može biti istovjetan s tijelom, budući da je um nematerijalan.
2. Uživam u vrijeđanju drugih ljudi, stoga je vrijeđanje drugih moralno ispravno.
3. Život nema smisla jer Bog ne postoji.
4. Ako je neka radnja moralno pogrešna zato što nije društveno prihvatljiva, onda je čedomorstvo moralno pogrešno.
5. Rečenica "Bog postoji" je besmislena, budući da se ne može dokazati eksperimentima.
6. Ljudi opravdano vjeruju u postojanje Boga jer tako kaže Biblija.

Ovakve argumente u kojima konkluzija i premise nisu izraženi teže je razumjeti i zbog toga su takvi argumenti vrlo često manje učinkoviti. Za čitatelja oni zahtijevaju puno veći angažman. Iz tog se razloga, kao filozofi trebamo truditi izražavati naše argumente na što jasniji način.

Vrlo je važno da pri formulaciji argumenata (A) jasno izrazimo konkluziju i najvažnije premise i (B) signaliziramo ih koristeći odgovarajuće izraze.

Zadatak 3. Za svaki od sljedećih problema napišite argument za odgovor koji vam se čini najrazumnijim. Pišući argumente koristite se riječima i izrazima koji čitatelju pokazuju da se radi o konkluziji ili premisi.

(1) Može li osoba preživjeti nakon što su joj se mozak i tijelo potpuno raspali?

(2) Postoje li situacije u kojima je laganje moralno prihvatljivo?

(3) Je li ikada dopustivo ubiti živo biće?

(4) Možemo li biti potpuno sigurni da je $2+2=4$?

(5) Postoji li Bog shvaćen kao svemoćno, dobro i sveznajuće biće?

(6) Jesu li vaša mentalna stanja i procesi, poput boli, emocija i misli, sasvim identični stanjima i procesima u vašem mozgu?

Zadatak 4. Identificirajte i analizirajte argumente u sljedećim tekstovima:

1. Osnovni argument u prilog homoseksualnom braku svodi se na tezu da je diskriminirajuće uskratiti nekom paru pravo na vjenčanje samo na osnovi spolne orijentacije partnera. Ako se dvije osobe vole i hoće se, u svečanoj državnoj ceremoniji, zavjetovati da žele živjeti zajedno, zašto bi im to bilo zabranjeno zbog toga što su istoga spola? Taj „argument iz ljubavi“ uvjerio je mnoge ljude. Ako se homoseksualci žele vjenčati, zašto im to ne dopustiti? Što se to nas (heteroseksualaca) uopće tiče? Kakve štete može biti od toga? (Sesardić 2007, 21)

2. Uzmimo sljedeću provizornu definiciju braka koja, nadam se, bar približno odražava uobičajeno shvaćanje te institucije u suvremenim

zapadnim društvima: brak je ozakonjena intimna zajednica dvoje ljudi suprotnog spola, koji nisu u previše bliskoj rodbinskoj vezi, i koji su se odlučili javno zavjetovati na zajednički život.

Raščlanimo tu definiciju na četiri važna elementa:

- (a) dvoje ljudi,
- (b) suprotnoga spola,
- (c) nisu u previše bliskoj rodbinskoj vezi,
- (d) odlučili se javno zavjetovati na zajednički život.

Ljubav je bitno povezana s elementom (d) jer je upravo ljubav između partnera u pravilu ono zbog čega se oni odlučuju javno zavjetovati na zajednički život. Ljubav ima samo akcidentalnu vezu s ostala tri elementa. Ljudi istog spola se mogu voljeti, protivno elementu (b), ali ljubav (u seksualnom smislu) je moguća i između više osoba od dvije, protivno elementu (a), a također i između vrlo bliskih rođaka (kao npr. brata i sestre, ili majke i sina), protivno elementu (c).

Pristaše homoseksualnog braka žele eliminirati element (b) iz definicije braka, argumentirajući da je za ljubav i želju za zajedničkim životom irelevantno radi li se o partnerima istog ili različitog spola. Ali nije li za ljubav isto tako irelevantno radi li se o dvoje ili više ljudi? Drugim riječima, ako eliminiramo element (b) kao akcidentalan i irelevantan za osnovnu svrhu braka (institucionaliziranje ljubavne zajednice partnera), ne nalaže li konzistentnost da onda podržimo i zahtjev da se eliminiira i element (a) s istim opravdanjem, to jest, kao jednako akcidentalan i irelevantan? To je taj vrlo kratki i logički forsirani korak od određene obrane homoseksualnog braka do obrane poligamije. (Sesardić 2007,

21-22)

3. Kako bih istaknuo posljedice ideje da homoseksualnost uključuje zlouporabu dijelova tijela, počet ću s nespornim slučajem zlouporabe u kojem jasnoća naših intuicija nije zasjenjena uvjerenjem da su one nepouzdana. Gospodin Jones iščupa sve svoje zube te ih poveže žicom oko vrata, jer on misli da njegovi zubi izgledaju lijepo kao ogrlica. On se hrani pasiranim tekućinama i intravenoznim otopinama. Sigurno je prirodno reći da Jones zloupotrebljava svoje zube, da ih ne koristi za ono za što jesu, da zaista način na koji ih koristi jest nespojiv s onim za što oni jesu. Cjepidlake bi mogle tvrditi da Jonesovi zubi nisu više njegovi dijelovi, pa da prema tome on ne zloupotrebljava dijelove tijela. Za njih nudim primjer gospodina Smitha koji voli svirati dječju pjesmicu "Old MacDonald" na svojim zubima. Dakle, on je tako posvećen ovoj zabavi da ustvari nikada ne koristi zube za žvakanje - poput Jonesa, on uzima hranu intravenozno. Sada, ne samo da smo pokazali savršeno jasno da Smith i Jones zloupotrebljavaju svoje zube, već možemo predvidjeti crnu budućnost za njih iz čisto fizioloških razloga; očekujemo da mišići Jonesove čeljusti, koji su namijenjeni za - žvakanje, gube ton, i očekujemo da će ovo utjecati na Jonesove desni. Oni dijelovi Jonesovog probavnog trakta koji su za obradu krute tvari također će patiti od nekorištenja. Neto rezultat će biti pogoršanje zdravlja, a možda i skraćeni život. Niti to nije sve. Ljudska bića uživaju u žvakanju. Ne samo da je prirodna selekcija odabrala mišiće za žvakanje i dala prednost bićima s takvim mišićima, ona je odabrala i tendenciju da pojačava korištenje tih mišića. Bića koja ne uživaju koristeći takve dijelove tijela, koji propadaju s neupotrebom, imaju

tendenciju da se ne reproduciraju. Jones, koji je proizvod prirodne selekcije, potječe od bića koja su bila barem sklona uživanju korištenja takvih dijelova tijela. Oni koji to nisu činili,, naprosto su imali manje potomaka. Dakle, očekujemo da se kod Jonesa prije ili kasnije pojavi želja za žvakanjem, baš kao što očekujemo da ljudi koji nikada ne vježbaju dožive osjećaj potpunog nedostatka energije.

...

Primjena ove opće slike na homoseksualnost bi trebala biti očita. Ne postoji opravdana sumnja da je jedna od funkcija penisa uvesti spermu u vaginu. On čini to, i bio je evolucijski odabran jer to čini. (...) Priroda je time napravila ovo korištenje penisa isplativim. Posve je jasno da svi muškarci iz prošlosti (praljudi) kojima je bilo nemoguće umetanje penisa u vaginu, nisu ostavili potomke. To je razlog zašto je homoseksualnost nenormalna, i zašto je ta nenormalnost praktički protiv same homoseksualnosti. Homoseksualnost će vjerojatno uzrokovati nezadovoljstvo jer ostavlja neispunjenu urođenu želju koja je urođeno isplativa. (Levin 1997, 233-234)

4. Budući da su spolni organi očito i jedinstveno stvoreni u svrhu prokreacije, tvrdi se, svaka njihova upotreba za bilo koju drugu svrhu je uvredljiva, nenormalna, neprirodna, a time i pogrešna. Masturbacija, homoseksualni odnosi i heteroseksualni odnosi koji namjerno osujećuju svrhu spolnih organa smatraju se izopačenošću koja bi trebala biti zabranjena u bilo kojem razumnom društvu.

No, stvar nije tako jednostavna. Alati i tjelesni organi mogu se koristiti za mnoštvo zadataka koje smatramo savršenim i prihvatljivim. Iako je odvijaču izvorna svrha odvijati vijke, ne smatra se zlouporabom, a još

manje perverzijom koristiti ga za otvaranje boce, ili kao klin, ili polugu, ili za brojne druge korisne svrhe. Zubi izgledaju dobro dizajnirani za žvakanje, to je jasno; ali oni također mogu biti vrlo atraktivni i znatno pridonijeti ljepoti osmijehom ili žestini prijetećim odsjajem. Uši osobe su jedinstveno prilagođene za slušanje. Ako komičar mrda ušima kako bi nasmijao publiku, samo bi ga osoba posve lišena smisla za humor mogla optužiti da je perverzno i zločesto koristio svoje uši da bi zabavio svoje susjede jer su te uši dizajnirane za slušanje.

Spolni organi, čini se dobro su prilagođeni, ne samo za reprodukciju već i za proizvodnju intenzivnog zadovoljstva sebi i drugima. Budući da su tako dobro prilagođeni za tu svrhu, izgleda da bi bilo posve nedosljedno prozvati onoga tko ih koristi samo za stvaranje zadovoljstva, bilo sebi ili drugima, ignorirajući ili osujećujući reprodukciju, perverznim ili zlim samo na temelju činjenice da je on ili ona počinila „neprirodan“ čin. Budući da spolni organi ispunjavaju funkciju stvaranja užitka na tako zadivljujući način, njihovo korištenje u tu svrhu ne izgleda perverzno ni zlo uzimajući samo taj razlog u obzir. (Leiser 1997, 249)

5. Moralna težina hotimičnog pobačaja pojavljuje se u svojoj istini ako se priznaje da se radi o ubojstvu, i na poseban način, ako se promotre specifične okolnosti koje ga označuju. Onaj koga se ubija ljudsko je biće koje započinje život, nedužno koliko se uopće može zamisliti: nikad ga se ne bi smjelo smatrati napadačem, još manje nepravednim napadačem! Ono je toliko slabo i nemoćno da je lišeno i onog najmanjeg oblika zaštite koji se sastoji u jecajima molbe i plaču novorođenčeta. Ono je potpuno povjereno zaštititi i brizi one koja ga nosi

u krilu. Pa ipak, baš je ona, majka, ta koja odlučuje i traži njegovo odstranjenje, pa čak ga i naručuje. (Ivan Pavao II. 1995, 30)

6. Neki pokušavaju opravdati pobačaj zastupajući mišljenje da plod začeca, barem do određenog broja dana, još ne može biti smatran osobnim ljudskim životom. U stvari, “od časa oplodnje jajašca, započinje život koji nije ni očev ni majčin, nego novog ljudskog bića koje se razvija samo do sebe. Neće nikada postati ljudsko biće ako nije bilo već tada. Toj očevidnosti svih vremena (...) suvremena genetika pruža dragocjene dokaze. Ona je utvrdila da je tu od prvog časa utvrđen program onoga što će biti ljudsko biće: čovjek, baš taj čovjek – jedinka sa svim poznatim značajkama koje su jasno određene. Od oplodnje započinje avantura jednog ljudskog života, od kojega svaka od velikih sposobnosti zahtijeva vrijeme da se ostvari da uzmogne djelovati. Premda duhovnost duše ne može biti dokazana opažanjem nijedne pokusne činjenice, ti isti zaključci znanosti o ljudskom zametku pružaju zaključke koji su dragocjen pokazatelj da se razložno prizna nazočnost osobe već od samog prvog javljanja ljudskog života: ta kako bi ljudska jedinka mogla ujedno ne biti ljudska osoba?” (Ivan Pavao II. 1995, 31)

7. Predlažem da prihvatimo da je fetus osoba od trenutka začeca. Kakav je daljnji tijek argumenta? Smatram da nalikuje sljedećem. Svaka osoba ima pravo na život. Posljedično, fetus ima pravo na život. Nedvojbeno je da majka ima pravo odlučiti što će se dogoditi u i sa njezinim tijelom; svatko bi to prihvatio. Međutim, zasigurno je pravo osobe na život značajnije od majčinog prava odlučivanja o tome što se događa u i sa njenim tijelom, pa ga stoga i nadjačava. Slijedi da fetus ne smije biti ubijen; pobačaj se ne smije obaviti. (Thomson 1995, 58)

8. Međutim, zamolit ću vas da zamislite sljedeću situaciju. Probudili ste se jednog jutra i shvatili da se nalazite u krevetu, leđa uz leđa, s onesviještenim violinistom. Slavni onesviješteni violinist. On boluje od fatalnog oštećenja bubrega pa je Udruženje poklonika glazbe pregledalo sve raspoložive medicinske arhive i utvrdilo da vi imate odgovarajući tip krvi koji mu može pomoći. Zbog toga su vas oteli i prošle je noći violinistov cirkulatorni sustav priključen na vaš tako da vaši bubrezi mogu biti upotrijebljeni za odstranjivanje otrova iz njegove krvi na isti način kao i vaše. (...) Prekidanje veze bi ga usmrtilo. Ne brinite, radi se o svega devet mjeseci. Za to vrijeme on će se oporaviti pa će se veza moći prekinuti bez opasnosti po njegovo zdravlje. Je li vaša dužnost pristati na ovakvu situaciju? Nedvojbeno bi bilo vrlo lijepo od vas da to učinite, prava gesta velike ljubaznosti. Pitanje je međutim, trebate li vi to prihvatiti? (...) Sve osobe imaju pravo na život, a violinist je osoba. Vama je zajamčeno pravo da odlučujete što se događa u i s vašim tijelom, ali pravo osobe na život preteže nad vašim pravom odlučivanja o vašem tijelu. (...) Pretpostavljam da ćete ovo smatrati nečuvenim, što samo ukazuje na to da je nešto doista pogrešno s naizgled prihvatljivim argumentom protiv pobačaja koji sam maloprije spomenula. (Thomson 1995, 59)

9. Pravo na život tretira se u tom argumentu kao sasvim neproblematično. Ono to nije i, štoviše, čini mi se da je upravo ono izvor pogreške. Trebamo se konačno zapitati što slijedi iz prava na život. (...) Činjenica da violinist treba vaše bubrege da bi preživio ne daje mu nikakvo pravo na to da nastavi koristiti vaše bubrege. On zasigurno nema pravo u odnosu na vas temeljem kojeg biste mu vi

trebali dopustiti korištenje vaših bubrega. Nitko nema pravo koristiti vaše bubrege ukoliko mu vi ne date to pravo – ljubazno je od vas ukoliko mu dopustite korištenje vaših bubrega, ali to nije nešto što on može zahtijevati od vas kao svoje pravo. (...)

Naglasila bih da ja ne tvrdim da ljudi nemaju pravo na život. (...) Tvrdim samo da pravo na život ne jamči pravo kojim se dopušta korištenje ili nastavak korištenja tijela druge osobe – čak i ako je to nekome životna potreba. Posljedično, pozivanje na pravo na život neće tako jednostavno pomoći protivnicima pobačaja kao što oni misle. (Thomson 1995, 63)

10. Naime, budući da čovjek biva samom sebi „ja“ jedino pomoću iste svijesti, osobni identitet ovisi samo o toj svijesti, bilo da je ona vezana samo za jednu supstanciju ili da se može protezati na niz različitih supstancija. Bilo koje razumno biće je ista osoba sve dok može obnoviti ideju o bilo kojoj prošloj radnji s istom sviješću kakvu je imalo dok je prvi put vršilo tu radnju, odnosno sa istom sviješću kakvu ima o bilo kojoj sadašnjoj radnji. Jer samo putem svijesti o sadašnjim mislima i radnjama predstavljamo „ja“ samome sebi; i bit će isto „ja“ sve dok se ista svijest može protegnuti na prethodne radnje i one koje će se tek dogoditi; a vremenskom udaljenošću ili promjenom supstancije neće nastati dvije osobe od jedne, kao što ni od jednog čovjeka neće nastati dva ukoliko on danas nosi drugačije odijelo nego li je nosio jučer, ili ako je duže ili kraće spavao: ista svijest ujedinjuje te odvojene radnje u jednu te istu osobu, kakva god supstancija doprinosila njihovoj provedbi. (Locke 1962 (1698), I.xxvii.10)

11. Zamislimo da sam ja u potpunosti izgubio pamćenje o nekim

dijelovima svoga života, tako da ih se više ne mogu prisjetiti i možda ih više nikada neću biti svjestan; ipak, nisam li ja ista osoba koja je učinila te radnje i imala te misli, iako sam ih sada zaboravio? Na ovo odgovaram da moramo bolje pogledati na što se riječ „ja“ odnosi; a ona ovdje označava samo čovjeka. A budući da se pretpostavlja da je isti čovjek ujedno i ista osoba, lako je pretpostaviti da ovdje „ja“ stoji i za istu osobu. Međutim, ukoliko je moguće da isti čovjek ima različitu neotuđivu svijest u različitim trenucima, onda je izvan svake sumnje da će taj isti čovjek u različitim vremenskim trenucima predstavljati različite osobe. To je upravo smisao koji podrazumijeva čovječanstvo u nekim najsvetijim izjavama svoga mišljenja: ljudski zakoni ne kažnjavaju ludog čovjeka za djela koja je izvršio trijezan čovjek, niti trijeznog za ona koja je izvršio lud. Na taj način pokazuju da ih drže za dvije osobe; to donekle objašnjava i naš način govora kada kažemo da netko „nije pri sebi“ ili da je „van sebe“. Kada netko upotrijebi ovakve fraze on njima sugerira da smatra da se „ja“ tog čovjeka izmijenilo; da u njemu više nije ista osoba. (Locke 1962 (1698), I.xxvii.20)

12. Gosp. Locke nam, međutim, govori da „se osobni identitet, točnije jednakost racionalnog bića sastoji samo u svijesti te, onoliko koliko svijest seže unatrag do nekih prošlih radnji ili misli u toj mjeri se proteže identitet te osobe. Tako da što god ima svijest sadašnjih i prošlih radnji jest ista osoba kojoj one pripadaju.“

Ova doktrina ima neke čudne posljedice kojih je autor bio svjestan. Primjerice ako se ista svijest može prenijeti iz jednog inteligentnog bića u neko drugo, za što autor smatra da se ne može pokazati kao nemoguće, *tada dva ili dvadesetdva inteligentna bića mogu biti ista osoba. Ako*

inteligentno biće može izgubiti svijest o radnjama koje je učinilo, što je zasigurno moguće, tada ono nije osoba koja je učinila te radnje; tako da *jedno inteligentno biće može biti dvije ili dvadeset dvije osobe* ako će toliko često gubiti svijest o svojim prošlim radnjama.

Postoji još jedna posljedica ove doktrine koja ne manje nužno slijedi, iako ju gosp. Locke vjerojatno nije uočio. A ona glasi *da čovjek može u isto vrijeme biti i ne biti osoba koja je učinila određenu radnju*.

Pretpostavimo da je jedan hrabar časnik koji je kao dječak bio kažnjen šibanjem zbog krađe orhideje, oteo zastavu neprijatelju u svojoj prvoj ratnoj kampanji te da je promoviran u čin generala u svom kasnijem životu; pretpostavimo također, što se mora priznati kao moguće, da je kada je oteo zastavu bio svjestan da je bio kažnjen šibanjem u školi i da je, kada je promoviran u čin generala bio svjestan vlastitog otimanja zastave, ali je apsolutno izgubio svijest o kazni šibanjem.

Ako se pretpostave ove stvari iz doktrine gosp. Lockeja slijedi da je onaj koji je bio kažnjen šibanjem u školi ista osoba kao onaj koji je oteo zastavu, te da je onaj koji je oteo zastavu ista osoba kao i onaj koji je promoviran u čin generala. Prema tome, slijedi da ako ima ikakve istine u logici, da je general ista osoba s onom koja je bila kažnjena šibanjem u školi. Ali generalova svijest ne ide toliko unatrag da može zahvatiti kaznu šibanjem, stoga prema doktrini gosp. Lockeja on nije osoba koja je bila kažnjena šibanjem. Stoga general jest, a istovremeno i nije, ista osoba kao ona koja je bila kažnjena šibanjem u školi. (Reid 1785, III.6)

3 Dijagramiranje argumenata

3.1 Ciljevi

Nakon čitanja ovog poglavlja trebali biste moći:

- analizirati argumente i dijagramirati ih;
- prepoznati premise koje zajedno podržavaju konkluziju;
- prepoznati na koji način neke premise podržavaju konkluziju neovisno o drugim premisama argumenta.

3.2 Uvod

Do sada smo usvojili vještinu pronalaženja argumenata u tekstovima, osobito onim filozofskim, pronalazeći njihove konkluzije i premise. Međutim, potpuno razumijevanje argumenta se ne sastoji samo u identificiranju premisa i konkluzija. Premise nekog argumenta trebaju *racionalno* potkrijepiti konkluziju argumenta. Drugim riječima, premise argumenta trebaju pružiti dobru dokaznu građu kojima će uvjeriti čitatelja i voditi ga do konkluzije. Stoga, da bismo u potpunosti razumjeli argument moramo moći prepoznati način na koji premise trebaju podržati konkluziju.

Da bismo razumjeli kako premise argumenta podržavaju ili opravdavaju konkluziju, moramo detaljnije analizirati strukturu argumenta. U ovom poglavlju naučit ćemo jednu od osnovnih tehnika koja će nam pomoći u tome, a zove se dijagramiranje argumenta.

3.3 Dijagramiranje

Dijagramiranje je način grafičkog prikazivanja argumenata koji se sastoji od tri koraka.⁷

1. Stavljanje rečenica u zagrade.
2. Uzastopno numeriranje rečenica.
3. Prikazivanje logičkih odnosa između rečenica strelicama.

Razmotrimo, na primjer, ovaj tekst:

Naše tradicionalno vjersko i kulturno protivljenje dobrovoljnoj eutanaziji predstavlja dobre razloge protiv liberalizacije zakona o eutanaziji. Također, dopustiti pacijentu da sam odluči želi li umrijeti može povećati njegovu bol i tjeskobu. Osim toga, nakon smrti nema šanse za ispravljanje pogrešne dijagnoze. Stoga, dobrovoljna eutanazija ne bi trebala biti ozakonjena.

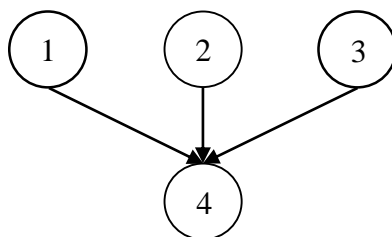
Sada, stavimo rečenice u zagrade i numerirajmo ih.

- (1) [Naše tradicionalno vjersko i kulturno protivljenje dobrovoljnoj eutanaziji predstavlja dobre razloge protiv liberalizacije zakona o eutanaziji.] (2) [Također, dopustiti pacijentu da sam odluči želi li umrijeti može povećati njegovu bol i tjeskobu.] (3) [Osim toga, nakon smrti nema šanse za ispravljanje pogrešne dijagnoze.] (4) [Stoga, dobrovoljna eutanazija ne bi trebala biti ozakonjena.]

Konačno, crtamo ovaj dijagram:

---

⁷ Ovu metodu dijagramiranja argumenata uveo je Scriven 1976.

Dijagram 1

U danom argumentu premise podupiru konkluziju nezavisno jedna od druge te stoga govorimo o nezavisnim premisama. To znači da svaka premisa može sama pružiti opravdanje za konkluziju.

3.4 Nezavisne i zavisne premise

Međutim, postoje argumenti u kojima se koriste premise koje samo zajedno mogu podržati konkluziju. Takve premise nazivamo zavisnim premisama. U dijagramima argumenata ove vrste, koristimo znak „ $\underbrace{\quad}$ “ za označavanje zavisnih premisa.

Na primjer, razmotrimo ovaj tekst:

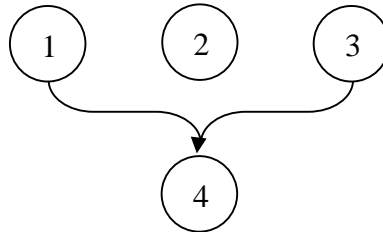
Dobrovoljne odluke o smrti po definiciji pretpostavljaju slobodu izbora.
 No, sloboda izbora podrazumijeva odsutnost ograničenja slobode.
 Takva ograničenja gotovo uvijek postoje u slučaju neizlječivo bolesnih.
 Stoga, terminalno bolesni pacijenti ne mogu donijeti dobrovoljnu odluku o smrti.

Stavimo rečenice u zagrade i numerirajmo ih.

(1) [Dobrovoljne odluke o smrti po definiciji pretpostavljaju slobodu izbora.] (2) [No, sloboda izbora podrazumijeva odsutnost ograničenja slobode.] (3) [Takva ograničenja gotovo uvijek postoje u slučaju

neizlječivo bolesnih.] (4) [Stoga, terminalno bolesni pacijenti ne mogu donijeti dobrovoljnu odluku o smrti.]

Konačno, nacrtajmo ovaj dijagram:

Dijagram 2

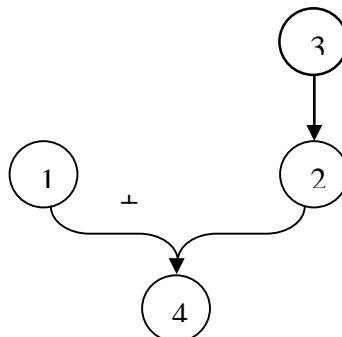
Postoje i argumenti čije su premise opravdane drugim premisama. Razmislite, na primjer, o ovom argumentu:

Suprotan mojoj smrti je moj život. Nakon smrti mora slijediti ono što joj je suprotno. Svaku pojavu slijedi njezina suprotnost. Stoga, nakon moje smrti, slijedit će moje uskrsnuće.

Stavimo sad rečenice u zagrade i numerirajmo ih.

- (1) [Suprotno mojoj smrti je moj život.] (2) [Nakon smrti mora slijediti ono što joj je suprotno.] (3) [Svaku pojavu slijedi njezina suprotnost.] (4) [Stoga, nakon moje smrti, slijedit će moje uskrsnuće.]

Konačno, nacrtajmo dijagram:

Dijagram 3

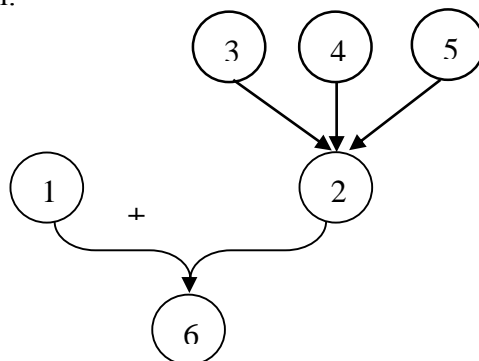
Razmotrimo drugi primjer:

Ne pristajem na otuđenje moga vlasništva. Nedopustivo je da netko nekome oduzme vlasništvo bez pristanka te osobe. Racionalno bi bilo zaključiti da je osnovno ljudsko pravo imati potpunu kontrolu nad svojim vlasništvom. Dodatno, Bog zapovijeda kako je potrebno imati vlasništvo da bismo moralno napredovali. Konačno, poželjna forma zajednice moguća je jedino ako su ljudi sigurni u to da se nitko ne može uplitati u njihovo vlasništvo bez dopuštenja. Stoga, moje vlasništvo ne može nitko uzeti.

Stavimo rečenice u zagrade i numerirajmo ih.

(1) [Ne pristajem na otuđenje moga vlasništva.] (2) [Nedopustivo je da netko nekome oduzme vlasništvo bez pristanka te osobe.] (3) [Racionalno bi bilo zaključiti da je osnovno ljudsko pravo imati potpunu kontrolu nad svojim vlasništvom.] (4) [Dodatno, Bog zapovijeda kako je potrebno imati vlasništvo da bismo moralno napredovali.] (5) [Konačno, poželjna forma zajednice moguća je jedino ako su ljudi sigurni u to da se nitko ne može uplitati u njihovo vlasništvo bez dopuštenja.] (6) [Stoga, moje vlasništvo ne može nitko uzeti.]

Konačno, crtamo dijagram:

Dijagram 4

3.5 Zadaci

Zadatak. Dijagramirajte sljedeće argumente:

1. Ljepota nije svojstvo samih stvari: ona postoji samo u umu koji ih razmatra; a svaki um razlikuje drugačiju ljepotu. Neka osoba čak može zamijetiti rugobu tamo gdje je druga osjetila ljepotu; i svaki se pojedinac treba pomiriti s vlastitim čuvstvom, ne težeći upravljati tuđima. Tražiti stvarnu ljepotu ili stvarnu rugobu podjednako je jalovo ispitivanje kao i težiti utvrditi ono što je stvarno slatko ili stvarno gorko. Prema tome kakvo je stanje organa isti predmet može biti i sladak i gorak, pa je poslovice ispravno odredila da je jalovo raspravljati o ukusima. (Hume 1996, 465)

2. Nadalje, valja kazati i ovo. Onaj tko kaže da bog postoji, taj tvrdi ili da se on brine za stvari u svijetu ili da se ne brine. Ako se brine, onda se brine ili za sve stvari ili za neke. No, kada bi se brinuo za sve, tada u svijetu ne bi bilo nikakvog zla niti zloće; no, oni kažu da je sve puno zloće; dakle, za boga se neće moći kazati da se brine za sve stvari. A ako se brine za neke stvari, zašto se za jedne brine, a za druge ne? Ta ili se i želi i može brinuti za sve stvari, ili se želi, a ne može, ili se može, a ne želi, ili se niti želi niti može. No, kada bi se i želio i mogao, tada bi se brinuo za sve stvari; no, zbog onoga što smo prethodno kazali, ne brine se za sve; dakle, nije tako da se i želi i može brinuti za sve stvari. A ako se želi, ali ne može, onda je slabiji od onog uzroka zbog kojeg se ne može brinuti za one stvari za koje se ne brine; no protivno je pojmu boga da je slabiji od nečega. A ako se može brinuti za sve stvari, ali ne želi, moglo bi se smatrati da je zloban. A ako niti želi niti može, onda je i zloban i slab, a to znači o bogu govoriti ono što o njemu kažu oni

koji ga ne štiju. Dakle, bog se ne brine za stvari u svijetu. (Sekst Empirik, *PH III.9-11*)⁸

3. Ono što preljub čini nemoralnim jest to što on uključuje kršenje obećanja, a ono što preljub čini ozbiljno neispravnim jest to što on uključuje kršenje važnog obećanja. Jer tako bi se argument mogao nastaviti, jedna od stvari koju dvije strane obećavaju jedna drugoj kada se vjenčavaju jest da će se suzdržavati od seksualnih veza s drugim stranama. Zbog tog obećanja oba supružnika posve razložno gaje očekivanje da će se drugi supružnik ponašati sukladno tome. Stoga, kad jedan od njih ima seksualne odnos s trećom stranom, on ili ona krše to obećanje o seksualnim vezama koje je bilo dano prilikom sklapanja braka te osujećuje razložna očekivanja ekskluzivnosti koja je supružnik gajio. (Wasserstrom 2003, 181)

4. Svijest objedinjava radnje i čini istu osobu. – No, unatoč tome što ista nematerijalna supstancija ili duša ne čini sama po sebi istog čovjeka, gdje god i u kakvom god stanju bila; ipak, jasno je da svijest, dokle god se prostirala – makar i u prošlost – ujedinjuje vremenski vrlo udaljena postojanja i radnje neposredno prethodnog trenutka, u jednu istu osobu. Stoga, svaka stvar koja ima svijest o sadašnjim i prošlim radnjama, tako da sve te radnje pripadaju njoj, jeste ista osoba. Kada bih ja imao svijest o tome da sam vidio Noinu arku i potop, kao što sam prošle zime vidio poplavu Temze ili da sada pišem, ne bih sumnjao da sam ja koji sada piše, koji je vidio poplavu Temze prošle zime i koji sam gledao opći potop, ista osoba. (Locke 1962 (1698), I.xxvii.16)

---

⁸ Klasična djela citiraju se drugačije nego moderni izvori. Takva djela najčešće su organizirana tako da su im numerirane pojedine knjige, odlomci ili redci u tekstu, koji se onda navode umjesto podataka o godinji izdanja ili izdavaču kao kod modernih djela.

5. Predlažem da prihvatimo da je fetus osoba od trenutka začeća. Kakav je daljnji tijek argumenta? Smatram da nalikuje sljedećem. Svaka osoba ima pravo na život. Posljedično, fetus ima pravo na život. Nedvojbeno je da majka ima pravo odlučiti što će se dogoditi u i sa njenim tijelom; svatko bi to prihvatio. Međutim, zasigurno je pravo osobe na život teže od majčinog prava odlučivanja o tome što se događa u i sa njenim tijelom, pa ga stoga i nadjačava. Slijedi da fetus ne smije biti ubijen; pobačaj se ne smije obaviti. (Thomson 1995, 58)

6. Ako je determinizam istinit onda naše prakse kažnjavanja i krivljenja imaju smisla, osigurano nam je da će kazna koju smo odredili uistinu biti primijenjena. Dakle, determinizam je u biti i nešto više od onoga što mislimo da jest: on je nužan preduvjet smislenosti naših praksi – odnosno determinizam nam opravdava naše prakse kažnjavanja i nagrađivanja.

7. Gledište da se ljudi sastoje samo od fizičke tvari i da njihova mentalna stanja jesu fizička stanja njihovih mozgova naziva se fizikalizam (ili ponekad materijalizam). Fizikalisti nemaju specifične teorije o tome koji procesi u mozgu mogu biti poistovječeni, na primjer, s iskustvom čokolade. Ali oni vjeruju da mentalna stanja jesu stanja mozga i da nema filozofskog razloga za stav da ne mogu biti. Detalje treba otkriti znanost. (Nagel 2002, 24).

8. Da bismo otkrili da okus čokolade doista jest proces u mozgu [tj. da jest nešto fizičko], morali bismo analizirati nešto mentalno – ne izvanjsku i opažljivu fizičku supstancu, već unutrašnje iskustvo okusa – i to u terminima fizičkih dijelova. Ali nema načina na koji bi brojni fizički događaji u mozgu, ma kako složeni bili, mogli biti dijelovi od

kojih se sastoji iskustvo okusa. Fizička cjelina može biti analizirana na manje fizičke dijelove, ali ne i mentalni procesi. (Nagel 2002, 24)

9. Naš kratki pregled povijesti znanosti do sada je uglavnom bio usmjeren na fiziku. Ovo nije slučajno jer je fizika, pored toga što je povjesno izuzetno značajna, na izvjestan način najfundamentalnija među svim znanstvenim disciplinama. To se objašnjava činjenicom da su i sami predmeti proučavanja ostalih znanosti sastavljeni od fizičkih entiteta. Uzmimo na primjer botaniku. Botaničari proučavaju biljke, koje su, u krajnjoj instanci, sastavljene od molekula i atoma, a to su fizičke čestice. Dakle, očigledno je da je botanika manje fundamentalna od fizike, iako to ne znači da je ona iole manje značajna. (Okasha 2004, 9)

4 Evaluacija deduktivnih argumenata

4.1 Ciljevi

Nakon čitanja ovog poglavlja trebali biste moći:

- razlikovati deduktivne i induktivne argumente;
- razumjeti pojam valjanog argumenta;
- razumjeti pojam pouzdanog argumenta;
- razumjeti pojam uvjerljivog argumenta.

4.2 Uvod

Do sada smo se bavili identifikacijom i analizom te sastavljanjem jednostavnih argumenata. Međutim, najvažniji posao filozofa odnosi se na evaluaciju argumenata. Jednostavno rečeno, evaluacija argumenata podrazumijeva razlikovanje dobrih od loših argumenata. Pri tome su dobri argumenti oni koji nude uvjerljivu i racionalnu dokaznu građu za konkluziju, a loši oni koji u tome ne uspijevaju. Dakle, ukoliko želimo filozofirati, vrlo je važno da usvojimo metodu razlikovanja dobrih i loših argumenata.

Ponekad taj posao možemo obaviti već na intuitivnoj razini i procijeniti da je neki argument bolji ili uvjerljiviji od drugog unatoč tome što ne poznajemo specifičnu filozofsku metodu evaluacije, jednako kao što intuitivno možemo procijeniti da je novi automobil sigurniji i pouzdaniji od nekog starog i potrošenog modela. No, kao što je sasvim jasno da intuicije mogu biti pogrešan vodič u procjeni automobila, jednako mogu biti nepouzdan i u procjeni argumenata. Stoga, vrlo je

važno da metoda razlikovanja dobrih i loših argumenata bude pouzdana na način da nam nudi jasne kriterije razlikovanja.

4.3 Deduktivni i induktivni argumenti

Za početak dobar argument možemo okarakterizirati na sljedeći način:

Dobar argument pokazuje kako konkluzija slijedi na racionalan način iz premisa.

No, prije nego krenemo s objašnjenjem kada premise argumenta razložno podupiru konkluziju, potrebno je razlikovati dvije vrste argumenata. *Deduktivni argumenti* su oni koji, ukoliko su dobri, dokazuju istinitost konkluzije.⁹ S druge strane, dobri induktivni argumenti konkluziju čine samo vjerojatnom. Dobri deduktivni argumenti razlikuju se od induktivnih argumenata upravo po tome što kod dobrih induktivnih argumenata konkluzije ne slijede nužno iz premisa, nego sa određenim stupnjem vjerojatnosti te stoga nikada nisu sasvim sigurne.

Pogledajmo dva primjera na kojima možemo uočiti razliku između induktivnih i deduktivnih argumenata. Započnimo s induktivnim argumentom:

Većina umjetnika su perfekcionista. Meri je umjetnica, stoga vjerojatno i ona teži perfekcionizmu.

Sasvim je jasno da ovaj argument, ukoliko je dobar, može pokazati samo da postoji određena vjerojatnost da je Meri perfekcionista. Međutim, argument ne nudi konkluzivne razloge da je Meri uistinu perfekcionista. Naime, moguće je da postoji manjina umjetnika koja ne teži perfekcionizmu. Upravo prva premisa argumenta kaže samo to da većina umjetnika jesu perfekcionista.

Razmotrimo sada deduktivni argument:

Svi umjetnici teže perfekcionizmu. Ivan je umjetnik, stoga i on teži

---

⁹ U sljedećoj sekciji bit će objašnjeno što se misli pod pojmom „dobar“ argument.

perfekcionizmu.

Kada bi argument bio dobar, dokazao bi da je konkluzija, prema kojoj i Ivan teži perfekcionizmu, istinita.

Zadatak 1. Koji je od sljedećih argumenata deduktivan, a koji induktivan?

1. Danas je subota, a subotom inače manje ljudi vozi automobile, stoga bih trebala stići na kolodvor na vrijeme čak i ako krenem u zadnji čas.

2. Ako pretpostavimo da ste napravljeni od željeza, a za željezo je neminovno da prije ili kasnije zahrđa, onda ćete i vi također zahrđati.

3. Mnoga su ljudska bića nesretna većinu njihovih života. Stoga postoji velika vjerojatnost da će i novorođenče biti nesretno u svome životu.

4. Ako ste istovjetni s vašim mozgom, onda ćete ako vaš mozak prebacimo u drugo tijelo, i vi biti u tom tijelu.

5. Postoji velika vjerojatnost da će žena požaliti što je počinila abortus. Stoga žene ne bi trebale abortirati.

Za evaluaciju argumenta iznimno je važno utvrditi radi li se o induktivnim ili deduktivnim argumentima. Naime, za ove dvije vrste argumenata postoje različiti kriteriji na temelju kojih utvrđujemo radi li se o dobrim ili lošim argumentima. Sada ćemo se usredotočiti na kriterij pomoću kojeg utvrđujemo kada je deduktivni argument dobar.

4.4 Valjanost deduktivnog argumenta

Za jasnije razumijevanje toga što je dobar deduktivni argument važno je razumjeti sljedeće pojmove i njihove međusobne odnose:

- *istinitost i lažnost* premisa i konkluzije argumenata

- *valjanost* (na engleskom „validity“) argumenata
- *pouzdanost* (na engleskom „soundness“) argumenata
- *adekvatnost* argumenta (svi valjani argumenti nisu adekvatni na način da mogu uvjeriti u konkluziju, poput argumenta „Ako p onda p.“ koji je valjan, ali nije uvjerljiv).

Započnimo s pojmovima istinitosti i lažnosti premisa deduktivnog argumenta. Kao što smo rekli argument uključuje premise i konkluziju. Razmotrimo, na primjer, sljedeći deduktivni argument:

1. Sve majke su žene.
2. Ivana je majka.

Dakle:

3. Ivana je žena.

Premisa i konkluzija ovog argumenta mogu biti istinite ili lažne. Na primjer, premisa “Ivana je majka” je istinita ako je uistinu tako da je Ivana majka, odnosno da ima dijete, dok je u suprotnom lažna. Dakle, načelno možemo reći da su rečenice u argumentima, poput premise (1) i konkluzije (3), istinite tada kada navode stvari kakve jesu, to jest odgovaraju činjenicama, a lažne su kada iznose suprotno. Pri tome je vrlo važno zapamtiti sljedeće:

Premise i konkluzija argumenata mogu biti istiniti ili lažni, ali nikada nije ispravno reći da su **argumenti** istiniti ili lažni. Argumenti s druge strane mogu biti valjani ili nevaljani, pouzdani ili nepouzdana. Stoga ćemo u nastavku objasniti te pojmove.

Dobar deduktivni argument treba biti valjan. Argument je valjan kada, ako su njegove premise istinite, onda je njegova konkluzija istinita. Pogledajte, na primjer, sljedeći valjani argument:

1. Ako si viši od 1 centimetra, onda si viši od pola centimetra.
2. Viši si od jednog centimetra.

Dakle:

3. Viši si od pola centimetra.

S obzirom na to da su rečenice 1 i 2 istinite (a osobito nam je to važno za drugu rečenicu), slijedi također da je i konkluzija argumenta istinita. No, razmotrite ovaj drugi argument:

1. Ili je vaša glava napravljena od sira ili od plastike.
2. Vaša glava nije napravljena od plastike.

Dakle:

3. Vaša glava je napravljena od sira.

Unatoč tome što može izgledati čudno i neuvjerljivo, ovaj argument je također valjan. Kada bi njegove premise bile istinite, tada bi i konkluzija morala biti istinita. Ukoliko je istina da vaša glava može biti napravljena jedino od sira ili plastike, i pri tome je također istina da nije napravljena od plastike, onda nam logika nalaže da moramo zaključiti da jedino može biti napravljena od sira. Međutim, ova konkluzija nije istinita kao što nije istinita niti prva premisa argumenta. No, činjenica je da je ovo i dalje valjan argument jer unatoč činjenici da ima jednu lažnu premisu on i dalje logički vodi do lažne konkluzije. No, tu ne prestaje sve što se može učiniti čudno u logici.

Pogledajte sada ovaj valjani argument:

1. Ako je vaša glava napravljena od plastike, onda nije napravljena od sira.
2. Vaša glava je napravljena od plastike.

Dakle:

3. Vaša glava nije napravljena od sira.

Ovaj valjani argument vodi do istinite konkluzije iako je sasvim sigurno da je jedna premisa lažna, naime glava vam sigurno nije napravljena od plastike. Dakle, može se dogoditi da valjani argument unatoč tome što ima jednu lažnu premisu vodi do istinite konkluzije. Temeljeći se na onome što smo do sada naučili na ovim primjerima možemo reći da valjani argument koji ima bar jednu lažnu premisu može voditi do istinite ili lažne konkluzije.

Dakle, pojam valjanosti može se činiti zbunjujućim i samim time teško razumljivim. No, pojam valjanosti će se lakše razumjeti ukoliko uočimo što je to što nas zbunjuje. Konkretno, ono što može zbuniti jest činjenica da valjan deduktivni argument može imati lažne premise, a da konkluzija koja slijedi može biti istinita ili neistinita. Jedina situacija koja nije moguća jest da valjan argument ima istinite premise i lažnu konkluziju. Dakle, pojam valjanosti sadržavat će sljedeći uvjet.

Definicija 1: Deduktivni argument je *valjan* kada: **ako** su sve njegove premise istinite, **onda** konkluzija *mora* biti istinita.

Važno je razumjeti da definicija valjanosti uključuje jednu kondicionalnu rečenicu koja uključuje *implikaciju*. Dvije rečenice A i C sadržane su u implikaciji u obliku "ako A, onda C". Prva rečenica A naziva se „antecedens“ (također *implikans* i *protasis*), druga rečenica, C, naziva se „konzekvens“ (također *implikat* i *apodosis*).

U definiciji valjanosti koja je ranije iznesena, antecedens predstavlja rečenica "sve premise su istinite", a konzekvens rečenica "njihova konkluzija *mora* biti istinita".

Iz definicije koja uključuje kondicionale ne slijedi da su antecedens ili konzekvens uvijek istiniti. Zamislimo primjer u kojem kažemo da je kuharica dobra kada: **ako** ona ima sve dobre sastojke, **onda** je sigurno da će skuhati izvrsno jelo. Ova definicija ne znači da je antecedens istinit, jer u stvarnosti dobra kuharica ne mora imati dobre sastojke. Na primjer, ona može imati na raspolaganju samo trula jaja. Slično tome, definicija ne navodi da će dobra kuharica uvijek kuhati izvrsna jela. Bez dobrih sastojaka ona bi mogla skuhati odvratno jelo. Istovremeno, definicija ne navodi da je nužno da će od loših sastojaka ona skuhati loše jelo. Možda bi kombinirajući loš okus dvaju loših sastojaka, ona mogla dobiti dobro jelo. Definicija samo navodi da će ona skuhati dobro jelo ako ima dobre sastojke.

Moguće je konstruirati brojne primjere kondicionala u kojima antecedens ili konzekvens nisu uvijek istiniti. Isto tako, antecedens definicije valjanog argumenta može biti neistinit. Dakle, valjan deduktivni argument može imati jednu, više ili sve lažne premise. Sagledajmo jedan primjer takvog argumenta:

Računalne kartice su napravljene od sira. Ako je nešto napravljeno od sira, onda to treba držati na hladnome mjestu. Stoga je preporučljivo držati računalne kartice na hladnome mjestu.

Osim toga, konzekvens koji je uključen u definiciju valjanosti može biti lažan. U stvari, valjan argument može imati lažnu konkluziju. Uzmimo za primjer sljedeći argument:

Ili je Napoleon rođen na planetu Zemlji ili na Marsu. Nije rođen na Zemlji. Dakle, Napoleon je rođen na Marsu.

Definicija navodi, umjesto toga, da je argument valjan ako uz pretpostavku da su premise istinite slijedi da je konkluzija istinita.

Konačno, definicija ne zahtijeva da konkluzija mora biti lažna ako je jedna premisa argumenta lažna, ili nekoliko njih, ili čak sve. Ako je deduktivni argument valjan ne može se dogoditi da ima sve istinite premise i lažnu konkluziju. Međutim, ako je jedna premisa argumenta lažna, ili više njih, ili čak sve, konkluzija može biti lažna ili istinita.

Možemo ilustrirati prethodnu izjavu sljedećom tablicom, koja pokazuje odnos između lažnosti i istinitosti premisa i konkluzije u valjanom argumentu:

Premise	Jedna, više, ili sve su lažne	Sve su istinite
Konkluzija	Lažna ili istinita	Istinita

Tablica 1- *Odnos između istinitosti i lažnosti premisa odnosno konkluzije i valjanosti argumenta*

Kako bismo što bolje razumjeli i utvrdili pojam valjanosti deduktivnog argumenta, pogledajmo nekoliko primjera. Razmotrimo ovaj argument:

- (1) Ako Bare živi u Vinkovcima, onda on živi u Hrvatskoj. Bare živi u Vinkovcima. Dakle, Bare živi u Hrvatskoj.

Stavimo rečenice u zagrade i numerirajmo ih.

- (1) [Ako Bare živi u Vinkovcima, onda on živi u Hrvatskoj] (2) [Bare živi u Vinkovcima] (3) [Dakle, Bare živi u Hrvatskoj.]

Ovaj argument je valjan. Ako su premise (1) i (2) istinite, onda i konkluzija (3) treba biti istinita. Mi znamo da su premise istinite, tada je i konkluzija (3) istinita.

Sad razmotrimo ovaj argument:

(2) Svi psi su orlovi. Svi orlovi imaju tri noge. Dakle, svi psi imaju tri noge.

(1) [Svi psi su orlovi.] (2) [Svi orlovi imaju tri noge.] (3) [Dakle, svi psi imaju tri noge.]

Ovaj argument je valjan: ako su premise (1) i (2) istinite, onda (3) treba biti istinito. Naravno, znamo da premise nisu istinite. Zato ne možemo iskoristiti ovaj argument za opravdanje konkluzije da je (3) istinita (ili neistinita). Kao što smo vidjeli (Tablica 1), kada valjan argument ima jednu ili više lažnih premisa on može imati istinitu ili lažnu konkluziju. U ovom slučaju znamo da argument ima lažnu konkluziju.

Razmotrimo sada valjan argument koji ima lažne premise i istinitu konkluziju:

(3) Ako je biće mačka, onda nema rep. Ljudska bića su mačke. Dakle, ljudska bića nemaju rep.

Nakon što smo razumjeli sam pojam valjanosti, pogledajmo u nastavku kada su pojedini deduktivni argumenti valjani.

4.5 Valjanost i pravila zaključivanja

Argumenti su valjani na temelju pravila zaključivanja kojima se koriste. Logika je disciplina koja sistematski proučava pravila zaključivanja i njihove međuodnose. U ovome radu se nećemo osvrnuti na detalje vezane uz pravila zaključivanja nego ćemo predstaviti neka od najznačajnijih te pokazati kako uz njihovu pomoć možemo izgraditi valjane argumente.¹⁰

Prilikom upoznavanja sa najvažnijim pravilima zaključivanja koji nam omogućuju oblikovanje valjanih argumenata, moramo razumijeti formalnu prirodu tih pravila. Formalnu strukturu pravila zaključivanja najlakše ćemo uočiti ukoliko

---

¹⁰ Za detalje vezane uz pravila zaključivanja vidi Kovač 2005 ili Petrović 2008.

u jednom argumentu rečenice zamijenimo shematskim slovima. Sagledajmo sljedeći argument:

(A1) Ako Ivan živi u Edinburgu, onda Ivan živi u Škotskoj. Ivan živi u Edinburgu. Dakle, Ivan živi u Škotskoj.

Zamijenimo sada rečenicu u argumentu „Ivan živi u Edinburgu.“ sa shematskim slovom p i rečenicu „Ivan živi u Škotskoj.“ sa shematskim slovom q . Tako smo dobili osnovni oblik argumenta (A1):

Ako p , onda q .

p .

Dakle, q .

Sada možemo umjesto ovih shematskih slova umetnuti druge rečenice, recimo „Glava mi je napravljena od sira.“ i „Privlačan sam miševima.“. Na taj način dobivamo sljedeći argument:

(A2) Ako je moja glava napravljena od sira, onda sam privlačan miševima. Moja glava je napravljena od sira. Dakle, privlačan sam miševima.

Ono što valja uočiti jest da različiti argumenti, u ovom slučaju argumenti (A1) i (A2), imaju istu formalnu strukturu, neovisno o tome koje specifične rečenice stoje iza shematskih slova p i q . Stoga možemo reći da su argumenti (A1) i (A2) konstruirani koristeći se zajedničkim pravilom zaključivanja, koji iz njihovih premisa vodi do njihove konkluzije. Kada je argument oblikovan koristeći se prikladnim pravilima zaključivanja tada je on i valjan. Primjerice, pravilo zaključivanja pomoću kojeg su izgrađeni argumenti (A1) i (A2) jest *modus ponens*, jedno od temeljnih pravila zaključivanja.

Brojna su pravila zaključivanja valjanih argumenata s kojima se možete susresti, pogotovo ukoliko ćete se detaljnije baviti logikom. Osim toga, učeći o logici također ćete moći razumjeti zašto su argumenti formulirani upravo s takvim pravilima zaključivanja valjani. U nastavku ćemo se upoznati s valjanim deduktivnim argumentima koji su valjani na temelju svojih pravila zaključivanja s kojima se najčešće susrećemo u literaturi. Stoga je vrlo važno izvježbati prepoznavanje i formuliranje osnovnih pravila zaključivanja koja se koriste kod valjanih deduktivnih argumenata.

4.5.1 *Modus ponens*

Ovo pravilo zaključivanja nam govori da ako jedan argument sadrži sljedeće premise:

(1) Ako p , onda q .

(2) p .

Onda slijedi sljedeća konkluzija:

Dakle:

(3) q .

Argument dobiven ovim putem je valjan.

Koristit ćemo se izrazima „argument ima oblik *modus ponensa*“ ili „argument predstavlja primjer *modus ponensa*“ kada je argument izgrađen na temelju tog pravila zaključivanja.

Zadatak 1. Navedite nekoliko argumenta koji su izgrađeni korištenjem *modus ponensa*.

Zadatak 2. Navedite nekoliko argumenta koji su izgrađeni korištenjem *modus ponensa* te imaju sve lažne premise.

Zadatak 3. Navedite nekoliko argumenta koji su izgrađeni korištenjem

modus ponensa te imaju sve lažne premise i istinitu konkluziju.

Zadatak 4. Navedite nekoliko argumenta koji su izgrađeni korištenjem *modus ponensa* te imaju sve istinite premise i lažnu konkluziju.

4.5.2 *Modus tollens*

(1) Ako p , onda q .

(2) ne q .

Dakle:

(3) ne p .

Primjer: Suvremena pop glazba je apolitična. Ja sviram u politički angažiranom punk bandu. Dakle, ja ne sviram suvremenu pop glazbu.

Zadatak 1. Razmotrite sljedeće etičke probleme navedene u nastavku. Za svaki od njih iznesite po jedan mogući odgovor, a potom protiv tog odgovora ponudite valjan argument logičkog oblika *modus tollens*.

(1) Je li pobačaj moralno opravdan?

(2) Možemo li dopustiti homoseksualne brakove?

(3) Jesam li ja danas ista osoba kao i jučer?

4.5.3 *Hipotetički silogizam*

(1) Ako p onda q .

(2) Ako q onda r .

Dakle:

(3) Ako p onda r .

Primjer: Ako je osoba istovjetna sa svojim cijelim tijelom, onda osoba nije istovjetna samo sa svojim mozgom. Ako se osoba ne može

poistovjetiti samo sa svojim mozgom, onda njen mozak kada se izvadi iz tijela i umjetno održava na životu nije ta osoba. Dakle, ako je osoba istovjetna sa svojim cijelim tijelom, onda osoba nije istovjetna sa svojim mozgom izvađenom iz tijela i umjetno održavanom na životu.

Primjer hipotetičkog silogizma koji smo sada predstavili sastavljen je od dvije premise međutim valjani argumenti koji se temelje na tom pravilu mogu imati neograničeno puno premisa. Sagledajmo sljedeći argument koji se sastoji od četiri premise:

Ako je osoba istovjetna sa svojim cijelim tijelom, onda osoba nije istovjetna samo svome mozgu. Ako se osoba ne može poistovjetiti sa svojim mozgom, onda mozak izvađen iz tijela i umjetno održavan na životu nije ta osoba. Ako mozak izvađen iz tijela i održavan umjetno na životu nije ta osoba, onda je ta osoba ubijena vađenjem mozga i njegovim umjetnim održavanjem na životu. Ako neka radnja uključuje ubojstvo s namjerom, onda je ta radnja nemoralna. Dakle, ako je osoba istovjetna sa svojim cijelim tijelom, vađenje njenog mozga i umjetno održavanje mozga na životu je nemoralna radnja.

Zadatak 1. Navedite nekoliko argumenta koji su formulirani koristeći se *hipotetičkim silogizmom* te imaju sve lažne premise.

4.5.4 Disjunktivni silogizam

(1) p ili q .

(2) Ne q . (ili ne p)

Dakle:

(3) p (ili q)

Razmotrite sljedeći primjer *disjunktivnog silogizma*:

Pretpostavimo da uđete u stroj A koji uništi vaše tijelo i sekundu nakon toga stroj B udaljen 1000 km napravi fizičku kopiju vašeg tijela, uključujući i mozak. Vaša će se fizička kopija, nakon što izađe iz stroja, sjećati ulaska u stroj A i imat će ista sjećanja kao vi. Vi jeste ili niste ova fizička kopija. No, ova osoba ne može biti netko drugi kada ima upravo vaša sjećanja i vaše tijelo. Dakle, ova osoba ste vi.

Ovaj argument je valjan, no jednako bi bio valjan i argument koji se temelji na negaciji toga da ste vi istovjetni s osobom koja izlazi iz stroja B. Argument bi glasio ovako:

Vi jeste ili niste ova fizička kopija. No, budući da je vaše tijelo uništeno u stroju A, vi ne možete biti istovjetni s ovom kopijom. Dakle, ova osoba niste vi.

Zadatak 1. Predložite argumente koji se koriste *disjunktivnim silogizmom*, koji imaju sve istinite premise.

4.5.5 Konstruktivna dilema

(1) Ako p onda r .

(2) Ako q onda s .

(2) p ili q .

Dakle:

(4) r ili s .

Primjer: Sa zadanim novčanim sredstvima moramo izgraditi školu ili nogometno igralište. Ako izgradimo školu onda više nećemo morati našu djecu slati u školu koja se nalazi u obližnjem mjestu. Ako izgradimo nogometno igralište tada više nećemo morati stalno igrati u gostima. Dakle,

ili više nećemo morati našu djecu slati u školu koja se nalazi u obližnjem mjestu ili više nećemo morati stalno igrati u gostima.

Zadatak 1. Iznesite argument koji sadrži *konstruktivnu dilemu*.

4.5.6 *Destruktivna dilema*

Destruktivna dilema predstavlja ono što se uobičajeno naziva dilemom, zato što se u konkluziji javlja disjunkcija koja se sastoji od negacija dviju propozicija. Ova vrsta argumenta se temelji na sljedećem pravilu zaključivanja:

(1) Ako p onda q

(2) Ako r onda s .

(2) Ne q ili ne s .

Dakle:

(3) Ne p ili ne r .

Primjer: Da sam ručao bio bih sit i da sam spavao bio bih odmoran. Ili sam gladan ili sam umoran. Dakle, ili nisam ručao ili nisam spavao.

Zadatak 1. Iznesite argument koji sadrži *destruktivnu dilemu*.

4.6 *Reductio ad absurdum*

Reductio ad absurdum (često se u tekstovima može javiti u skraćenom obliku *reductio*) je argumentacijska strategija koja nastoji dokazati:

(a) Da je određena teza P lažna i to na način da ukoliko pretpostavimo istinitost P naposljetku će nas ta pretpostavka logički dovesti do kontradikcije.

ili:

(b) Da je određena teza Q istinita i to na način da ukoliko pretpostavimo

lažnost Q (odnosno da je $\neg Q$ istinito) naposljetku će nas ta pretpostavka logički dovesti do kontradikcije.

Reductio ad absurdum temelji se na pravilu prema kojem ukoliko iz skupa početnih premisa L, M, N uz ispravnu primjenu pravila zaključivanja, poput *modus ponensa* ili *modus tollensa*, dođemo do kontradikcije, poput recimo Z i $\neg Z$, onda barem jedna početna premissa mora biti lažna. Najčešće se u filozofiji koristi *reductio ad absurdum* oblika (a) ne bi li se pokazalo da je određena teza koju sugovornik brani lažna. Stoga sagledajmo primjer korištenja tog oblika.

Jedan filozof, nazovimo ga Anselmo, bi mogao braniti sljedeće:

(1) Bog je beskrajno dobro, beskrajno moćno i sveznajuće biće.

Uz to bi mogao zastupati konkluziju da:

(2) Ako je Bog beskrajno dobro, beskrajno moćno i sveznajuće biće, onda on ne bi dozvolio prisutnost zla u svijetu.

No, neki drugi filozof, nazovimo ga Infidelio, koji poput Anslema smatra da je teza (2) istinita, bi mogao osmisliti jedan *reductio ad absurdum* teze (1). On bi mogao tvrditi sljedeće: pretpostavimo da je Anselmo u pravu kada tvrdi da je (1) istinito. Stoga, se možemo koristiti sljedećom premisom:

(1) Bog je beskrajno dobro, beskrajno moćno i sveznajuće biće.

Zatim pretpostavimo da se Anselmo i Infidelio slažu da je (2) istinito:

(2) Ako je Bog beskrajno dobro, beskrajno moćno i sveznajuće biće, tada zlo u svijetu ne postoji.

Pomoću *modus ponensa* dobit ćemo:

(3) Zlo u svijetu ne postoji.

No, Infidelio može tvrditi da Anselmo mora prihvatiti i sljedeću tezu:

(4) Zlo u svijetu postoji.

Jedan od načina na koji Infidelio može pokušati bjelodano uvjeriti Anselma da zlo postoji jest podmukli udarac u stomak. No, Infidelio se ne mora služiti silom kada nastoji uvjeriti Anselma u istinitost premise (4). On može, kao što i preporuke ove knjige nalažu, argumentima i empirijskom evidencijom ukazati na istinitost iste. Dovoljno je da Anselmo iziđe iz svojeg tornja bjelokosti i pogleda tužno stanje svijeta koje nas okružuje i uvidjet će istinitost teze (4). Tada Infidelio može iz (3) i (4) izvesti konkluziju:

(5) Zlo u svijetu ne postoji i zlo u svijetu postoji.

Dakle, na temelju početnih premisa (1) i (2) Infidelio je izveo konkluziju (5) koja predstavlja kontradikciju. Štoviše, Infidelio može tvrditi da kontradikcija proizlazi iz premise (1). Stoga, ukoliko je u pravu, on je pomoću redukcije pokazao da:

Bog nije beskrajno dobro, beskrajno moćno i sveznajuće biće.

No, Anselmo bi mogao ustrajati u svom uvjerenju da zlo u svijetu ne postoji i stoga ne prihvatiti tezu (4). Ili bi mogao reći da teza (4) nije problematična već da je teza (2) ona koju valja revidirati te bi pristupio tom poslu. U svakom slučaju Infidelio je svojom argumentacijom natjerao Anselma na reakciju i prebacio teret dokaza na njega. Anselmo mora ponuditi nove argumente ili mora revidirati ili odbaciti postojeće argumente koje je branio.¹¹

Važno je znati da oblik (b) *reductio ad absurdum* predstavlja konstruktivniju inačicu ove argumentacijske strategije. U ovom obliku *reductio* se koristi da se dokaže istinitost određene teze P. Procedura kojom se tada koristimo sastoji se od pretpostavljanja negacije teze koju nastojimo dokazati i pokazivanja da negacija

---

¹¹ Gore prikazana argumentacija predstavlja vrlo grubi i šturi prikaz izuzetno kompleksne rasprave znane kao „problem zla“ koja se vodi u filozofiji religije i teologiji. Dobar pregled te rasprave ponudio je Brian Davis u svojem uvodu u filozofiju religije (Davis 1998).

teze (ne-P) vodi u kontradikciju. Stoga, moramo zaključiti da je negacija teze (ne-P) lažna, a samim time je i teza P istinita.¹²

Pretpostavimo, primjerice, jednu instancu *reductio ad absurdum* kojom bi se mogli koristiti oni filozofi, recimo Anselmovi istomišljenici, koji nastoje dokazati sljedeću tezu:

(1) Bog postoji.

Ukoliko pretpostavimo negaciju (1) dobivamo:

(2) Bog ne postoji.

Pretpostavimo da su Anselmovi prijatelji ponudili argumente koje oni smatraju ispravnima koji nas navode na sljedeću konkluziju:

(3) Ako Bog ne postoji tada svijet ne postoji.

Tada, primjenjujući *modus ponens* dobivamo:

(4) Svijet ne postoji.

Ali, ti filozofi zdravorazumski, kao i većina nas, vjeruje u jednu neprikosnovenu činjenicu:

(5) Svijet postoji.

Stoga se logički može izvesti sljedeća konkluzija:

(6) Svijet ne postoji i svijet postoji.

---

¹² *Reductio ad absurdum* oblika (b) ima izuzetno važnu ulogu u matematici te se ponekad naziva i *dokaz ad absurdum*. Tada se određena matematička propozicija nastoji dokazati pokazujući da ukoliko pretpostavimo njenu negaciju uz ispravno korištenje pravila zaključivanja i već dokazanih teorema i aksioma dolazimo do kontradikcije.

Budući da ti filozofi vjeruju da su premise argumenta (3) i (5) istinite i budući da su se koristili ispravnim pravilima zaključivanja oni smatraju da (2) mora biti lažno, a samim time (1) mora biti istinito.¹³

Primjer 1: Tjelesni identitet je nužan uvjet osobnog identiteta. Iz toga slijedi da ne možemo zamijeniti naše tijelo s drugim. No, brojni mislioci ponudili su dobre argumente kojima pokazuju da osoba može zamijeniti vlastito tijelo nekim drugim tijelom. Dakle, tjelesni identitet nije nužan uvjet osobnog identiteta.

Primjer 2: Pretpostavimo da se ne dozvoli surogatno majčinstvo u zemljama trećeg svijeta. Iz toga slijedi da žene neće imati pristup jedinom resursu kojime mogu školovati vlastitu djecu. Pravo na školovanje je neotuđivo pravo. Stoga, trebalo bi dozvoliti surogatno majčinstvo u zemljama trećeg svijeta.

Zadatak 1. Iznesite argument koji se koristi oblikom (a) *reductio ad absurdum*.

Zadatak 2. Iznesite argument koji se koristi oblikom (b) *reductio ad absurdum*.

4.7 Pouzdanost argumenta

Kao što smo već vidjeli u prethodnim primjerima, nije dovoljno da argument bude valjan da bi argument bio dobar. Valjan argument može sadržavati lažne premise, te može imati lažnu ili istinitu konkluziju. U filozofskoj raspravi je sasvim sigurno poželjno koristiti se argumentom koji je valjan i koji ima sve istinite premise, a

---

¹³ Naravno, valja imati na umu da čitav argument počiva na istinosti premise (3) koju smo radi održivosti primjera prihvatili kao istinitu. Jesu li Anselmovi prijatelji u pravu pitanje je za raspravu.

samim time i istinitu konkluziju. Argument ove vrste nazivamo pouzdanim argumentom.

Vidjeli smo da će kod valjanih argumenata konkluzija nužno biti istinita ukoliko su sve premise istinite. Da bismo pobliže objasnili pojam pouzdanosti, možemo uvesti sljedeću definiciju:

Definicija 2. Pouzdan argument je (a) valjan argument koji (b) ima sve istinite premise.

Iz gore navedenog postaje jasno da je za evaluaciju deduktivnih argumenata najvažnije utvrditi jesu li oni pouzdani ili ne. U tome slučaju prvo što moramo učiniti jest otkriti je li argument valjan ili ne, a potom otkriti jesu li sve premise sadržane u argumentu istinite.

Argument koji nije pouzdan, odnosno argument koji nije valjan, ili je valjan ali ima lažne premise, nije dobar argument. Takav argument nije poželjno koristiti u filozofskim raspravama. Međutim, u određenim slučajevima nije dovoljno da je argument pouzdan da bi bio dobar. Razmotrimo, na primjer, sljedeći argument:

- (1) Kvadrati se od krugova razlikuju na temelju geometrijskog oblika.
- (2) Ako se kvadrati od krugova razlikuju na temelju geometrijskog oblika, onda kvadrati imaju različiti geometrijski oblik od krugova.

Dakle:

- (3) Kvadrati imaju različit geometrijski oblik od krugova.

Prethodni argument je primjer *modus ponensa*, stoga je valjan. U isto vrijeme, jasno je da su premise istinite. Dakle, argument je pouzdan. Međutim, kao dio argumentacije, to nije dobro jer se pretpostavlja da je istina ono što želimo dokazati. Nikoga nećete uvjeriti nikoga ovim argumentom, osim u onom slučaju kada ta osoba već vjeruje u konkluziju. Argumenti ove vrste su poznati kao primjeri

neformalne pogreške cirkularnosti koja se naziva i *petitio principii*.¹⁴ U tim argumentima konkluzija, koja bi trebala biti dokazna, pretpostavlja se kao premisa.

Stoga, iako su valjanost i pouzdanost vrlo važni uvjeti za dobar argument, trebamo biti svjesni da ponekad neki pouzdani argumenti neće dati dobre razloge za konkluziju.

---

¹⁴ Vidi poglavlje 5.4.4. Cirkularnost

5 Formalne i neformalne pogreške

5.1 Cijevi

Nakon čitanja ovog poglavlja trebali biste moći:

- razumjeti razlike između formalnih i neformalnih pogrešaka;
- prepoznati nevaljane argumente koji se temelje na najčešćim formalnim logičkim pogreškama;
- prepoznati druge neformalno pogrešne argumente.

5.2 Uvod

U raspravama, odnosno prilikom procesa uvjeravanja drugih u ispravnost određenih teza nerijetko se susrećemo s određenim oblicima rasuđivanja koji su manjkavi ili zbog svoje logičke forme, ili zato što krše neka pravila koja se koriste u raspravama i tekstovima. Stoga sposobnost prepoznavanja takvih manjkavih argumenata sasvim sigurno predstavlja važan alat kojim se svaki filozof mora znati koristiti. Važno je ne samo znati prepoznati takve pogreške prilikom pisanja nego je korisno i tom sposobnošću baratati prilikom čitanja filozofskih, ali i drugih tekstova.

5.3 Formalne pogreške u zaključivanju

Argumenti koji ne nude racionalne osnove za konkluziju nazivaju se pogreške u zaključivanju ili falacije. Brojni su razlozi zbog kojih argumenti mogu biti pogrešni, a ti se razlozi mogu svesti na nekoliko vrsta grešaka u evaluaciji. Formalne pogreške su argumenti koji nisu valjani zbog korištenja nevaljanih pravila zaključivanja. To

znači da ovi argumenti mogu imati istinite premise i lažnu konkluziju. Među njima, najpoznatiji su sljedeći:

5.3.1 *Negiranje antecedensa*

(1) Ako p , onda q .

(2) Ne p .

Dakle:

(3) Ne q .

Primjer: Ako je osoba profesionalni umjetnik, ona će biti zainteresirana za umjetnost. Davor Vugrinec nije profesionalni umjetnik. Dakle, ne zanima ga umjetnost.

U ovom argumentu premise su istinite, ali konkluzija nije istinita. Davor Vugrinec nije profesionalni umjetnik, on je profesionalni nogometaš, ali i pasionirani sakupljač umjetnina.

Primjer: Ukoliko je neka osoba profesionalni košarkaš, tada ona vježba svakodnevno. Leo Messi nije profesionalni košarkaš. Dakle, Leo Messi ne vježba svakodnevno.

U ovom argumentu premise su istinite, ali konkluzija nije istinita. Leo Messi nije profesionalni košarkaš, ali vježba svakodnevno.

Zadatak 1. Osmislite vlastiti primjer pogreške negiranja antecedensa.

5.3.2 *Potvrđivanje konzekvensa*

(1) Ako p , onda q .

(2) q .

Dakle:

(3) p .

Primjer: Ako pijanisti nedovoljno vježbaju tada njihova karijera može biti dovedena u pitanje. Karijera Leonida Krischmana je dovedena u

pitanje. Dakle, Leonid Krischman nedovoljno vježba.

U ovom argumentu premise su istinite, ali konkluzija nije istinita. Leonid Krischman vježba nekoliko sati dnevno, no karijera mu je dovedena u pitanje zato što ne želi javno nastupati.

Primjer: Ukoliko Cthulhu, fikcionalno božanstvo koje je izmislio H. P. Lovecraft zaista postoji tada predstoji kraj svijeta kakvog poznajemo. Kraj svijeta kakvog poznajemo je pred nama. Dakle, Cthulhu postoji.

U ovom argumentu premise su istinite, ali konkluzija nije istinita. Kraj svijeta kakvog poznajemo je pred nama zbog drastičnih promjena ekosustava.

Zadatak 1. Osmislite vlastiti primjer pogreške potvrđivanja konzekvensa.

Zadatak 2. U javnome govoru pronađite primjer pogreške potvrđivanja konzekvensa.

5.3.3 *Neprimjerena generalizacija*

Ovdje se radi o formalnoj logičkoj pogrešci do koje dolazi kada se iz pojedinih slučajeva zaključuje opće valjana istina:

Neki x su P , dakle svi x su P .

Primjer 1. Pedesetak navijača Newcastle Uniteda nakon utakmice s West Bromwich Albionom sukobilo se s policijom zato što nisu mogli kupiti ulaznice za utakmicu. Dakle, svi navijači Newcastle Uniteda su huligani koji su spremni sukobiti se s policijom ukoliko ne uspiju doći do ulaznica.

Primjer 2. Danas nema slobodnih parkirnih mjesta na Gomili i na Rivi. Nemoguće je pronaći parkirno mjesto u gradu!

Zadatak 1. Osmislite vlastiti primjer neprimjerene generalizacije.

Zadatak 2. Pronađite primjer neprimjerene generalizacije u javnome govoru.

5.4 Neformalne pogreške u zaključivanju

Kao što smo više puta naglasili, glavni zadatak koji si postavljamo kada pišemo tekst jest ponuditi razloge za tezu koja se brani u tom tekstu. Stoga bilo koji argument koji se navodi u tekstu, a čiji smisao nije direktno (ili indirektno) nuđenje novih razloga za glavnu tezu ne može se drugačije tretirati nego kao pogreška relevantnosti.

Postoje pravila prema kojima se valja ravnati kada biramo određene razloge za koje smatramo da su relevantni u određenoj diskusiji ili u nekom tekstu čija je svrha uvjeravanje čitatelja u istinitost određene teze. Navedeni argumenti predstavljaju pogreške drugačije vrste koje nastoje uvjeriti sugovornika pomoću ne-logičkih alata u tezu koja se brani. Štoviše, postoji nekoliko govorničkih trikova, koje možemo nazvati govorničkim „zamkama“, putem kojih se može navesti auditorij ili naivni čitatelj da neopravdano povjeruje u određenu tezu. Takvi neispravni načini argumentacije ne podrivaju uvjerljivost samog teksta.

S obzirom da je narav ove knjige praktična, odlučili smo prezentirati na intuitivan način samo najvažnije vrste neformalnih grešaka sa ciljem da se čitatelja upozna s njima, nauči prepoznavanju i izbjegavanju korištenja istih. Stoga ne iznosimo klasifikaciju različitih vrsta neformalnih pogrešaka, niti jednu dublju analizu njihove prirode. Postoje specijalizirani udžbenici koji se potanko bave problemima neformalne logike poput onoga koji je napisao Douglas Walton (Walton 2008).

5.4.1 *Ignoratio elenchi* (ignoriranje teme, irelevantna konkluzija)

Ova pogreška sastoji se u dokazivanju određene konkluzije pomoću neke dokazne građe koja tu konkluziju uopće ne podupire, već, naprotiv, dokazuje neku sasvim drugu konkluziju.

Primjer 1. Pretpostavimo da pišete tekst u kojem tvrdite da istospolni parovi imaju pravo na brak. Mogli biste se, primjerice, koristiti argumentom da su pripadnici LGBT zajednice izloženi brojnim neugodnostima koje proizlaze iz predrasuda netolerantne većine te onda zaključiti u konkluziji da istospolni parovi imaju pravo na brak. No, pitanje je kakva je veza ove konkluzije s tezom da su pripadnici LGBT zajednice izloženi brojnim neugodnostima koje proizlaze iz predrasuda netolerantne većine. Time biste počinili pogrešku ignoriranja teme i ograničili biste se, u najboljem slučaju, na tezu koja bi možda mogla biti korištena u dokazivanju vaše glavne teze, ali samo u slučaju da se uz tu tezu ponude neki dodatni argumenti.

Naravno, neki argument može biti deduktivno valjan, iako pri tome i dalje može predstavljati neformalnu pogrešku zaključivanja. Pogreške ove vrste se ne mogu individuirati ukoliko se fokusiramo isključivo na pravila zaključivanja koja se koriste u argumentu. Radi uočavanja ovih grešaka moramo sagledati njihovu ulogu unutar teksta o kojem se raspravlja.

Zadatak 1. Ponudite argument koji je formalno valjan, ali koji u danom kontekstu predstavlja primjer pogreške *ignoratio elenchi*.

Zadatak 2. U javnome govoru pronađite primjer pogreške *ignoratio elenchi*.

5.4.2 Crvena krpa¹⁵

Do ove pogreške dolazi kada se u debatu ili u napisani tekst uvodi nova, ali irelevantna tema o kojoj se želi diskutirati i na koju se želi skrenuti pažnja. Time debata skreće u drugačijem smjeru od onog koji bi se trebao slijediti ukoliko se želi obraniti originalna teza. Do ove neformalne pogreške najčešće dolazi kada se uvodi tema koja se može učiniti srodnom diskutiranoj temi, a o kojoj ljudi imaju donekle izgrađen stav. Ova pogreška učestala je u diskusijama, ali može se susresti i u pisanim tekstovima.

Primjer 1. Osnovna teza animalizma u raspravi o osobnom identitetu je jednostavna: čovjek je primarno i esencijalno životinja. Ali to bi značilo da imamo pravo jesti ljudsko meso. Dakle, animalizam je neprihvatljiv!

Primjer 2. Pitate me valja li zabraniti abortus? A jeste li se pitali što će biti s nama i s ovom katastrofalnom demografskom slikom našeg naroda? Dakle, sve je jasno: abortus valja zabraniti!

Primjer 3. Smijemo li dopustiti istospolne brakove? Sjetite se osamdesetih i skupine ljudi koja je proširila AIDS zbog svojeg raskalašenog stila života. Dakle, istospolne brakove ne valja dopustiti ne bi li se spriječile slične pojave.

Zadatak 1. Pronađite istu argumentacijsku pogrešku u govoru neke javne osobe.

Zadatak 2. Ponudite argument koji predstavlja primjer pogreške „crvene krpe“.

---

¹⁵ U anglosaksonskom govornom području ova pogreška se naziva „Red herring“.

5.4.3 *Strašilo*¹⁶

U kasnijem tekstu pokazat ćemo da je jedan od sastavnih dijelova svake argumentacije navođenje prigovora tezi koja se nastoji obraniti, kao i prezentacija drugih, alternativnih gledišta koje bi čitatelj mogao razumno zastupati u zadanoj raspravi.

Stoga, kada pišemo tekst kojim nastojimo nekoga uvjeriti u istinitost određene teze onda smo dužni pokazati neosnovanost suprotnih gledišta ili prigovora upućenih s tih gledišta. No, to će biti učinjeno na zadovoljavajući način samo ako ta gledišta ili prigovore korektno prikažemo. U protivnome, kada bismo ponudili nepreciznu rekonstrukciju suparničkih argumenata ili gledišta, učinili bismo pogrešku znanu kao „strašilo“. Najčešće se pri takvoj prezentaciji nudi pojednostavljena i oslabljena verzija suparničkog gledišta koju je, samim time, i lakše dovesti u pitanje.

Primjer 1. Komunistička doktrina pretpostavlja da su svi ljudi jednaki, ali ljudi se razlikuju po inteligenciji i drugim sposobnostima. Dakle, komunistička doktrina je doktrina koja počiva na nerealnim pretpostavkama.

Primjer 2. Branitelji prava na brak istospolnih parova smatraju da istospolni parovi moraju imati jednaka prava kao i heteroseksualni parovi, te im stoga moramo dati pravo na sklapanje braka. No, istospolni parovi ne posjeduju sposobnost reprodukcije te samim time ne udovoljavaju jednoj od elementarnih funkcija braka: produljenju ljudske vrste. Dakle, istospolni parovi ne bi smjeli sklapati brak.

U akademskim raspravama do ove pogreške najčešće dolazi zbog pomanjkanja razumijevanja gledišta ili argumenta koji se kritizira. Nedovoljno precizan opis misli pojedinog autora ili sadržaja određene teorije nužno ne proizlazi iz namjere

---

¹⁶ U engleskom govornom području ova pogreška se naziva „Straw man“.

da se oponent prikaže u lošijem svijetlu i samim time učini pogodnijim za kritiku, naprotiv, ova greška se ponekad rađa iz gore navedenog razloga: nedovoljnog razumijevanja kritiziranog gledišta ili argumenta.

Zadatak 1. U javnome govoru ili u literaturi pronađite primjer za pogrešku „strašilo“.

Zadatak 2. Osmislite vlastiti primjer pogreške zvane „strašilo“ tako da tendenciozno interpretirate određeno filozofsko gledište.

5.4.4 Cirkularnost (*petitio principii*)¹⁷

Kada u premisama pretpostavljamo ono što želimo dokazati u konkluziji onda činimo pogrešku cirkularnosti.

Primjer 1. Bog postoji zato što nam tako govori Biblija. Biblija predstavlja vjerodostojni izvor spoznaje zato što ju je napisao Bog.

Primjer 2. U raspravi o osobnom identitetu Bulter i Reid optužili su Locke da čini pogrešku cirkularnosti: hoće li sadašnje mentalno stanje A koje predstavlja neko prošlo mentalno stanje B biti okarakterizirano kao memorija ovisi o tome jesu li oba mentalna stanja pripadala istoj osobi. Ali ako nam memorija služi kao kriterij pomoću kojeg ćemo definirati osobni identitet onda je taj kriterij cirkularan jer pretpostavlja ono što mora dokazati.

Jedna od zanimljivosti vezanih uz pogreške cirkularnosti sastoji se u tome što pomoću te pogreške možemo uočiti da pojedini logičko valjani argumenti ne moraju ujedno biti i korisni u debati iz razloga što su lišeni ikakve moći uvjeravanja. Toj skupini pripadaju i pojedini cirkularni argumenti koji su logički valjani poput onih koji se javljaju u sljedećem obliku:

---

¹⁷ U anglosaksonskom govornom području ova pogreška se naziva „Begging the question“.

p. Dakle, p.

Takav argument je logički valjan, ali se ujedno čini i da je lišen ikakve moći uvjeravanja.

Zadatak 1. U filozofskoj literaturi pronađite primjer pogreške cirkularnosti.

Zadatak 2. Smislite vlastiti primjer u kojemu se javlja pogreška cirkularnosti.

5.4.5 Dvosmislenost (*amfibolija, pogreška ekvivokacije*)

Pogreška dvosmislenosti nastaje na temelju mogućeg dvosmislenog značenja neke riječi ili rečenice. Pogreška se javlja ukoliko se jedna te ista riječ koristi na različitim mjestima u argumentu, a pri tome se ne obraća pozornost na drugačije značenje koje ona ima ili ukoliko se namjerno koristi dvosmislen termin ne bi li argument sugovornika naveo na krivi put. U dobrom argumentu će višeznačna riječ biti korištena samo u jednom smislu kroz čitav argument, i u premisama i u konkluziji.

Primjer 1. Postojanje zakona implicira postojanje zakonodavca. Postoje zakoni prirode, dakle postoji onaj koji je te zakone i stvorio.

Primjer2. Značenje delfijskog pretkazivanja „Ibis redibis numquam in bello peribis“ ovisi o položaju zareza. Može značiti: „Ti ćeš ići, vratiti se, nikad u ratu poginuti.“ Ili „Ti ćeš ići, vratiti se nikad, u ratu poginuti.“

Zadatak 1. Pronađite nekoliko dvosmislenih riječi i konstruirajte primjer pogreške ekvivokacije koristeći se njima.

Zadatak 2. U javnome govoru ili u literaturi pronađite jedan primjer

pogreške ekvivokacije.

5.4.6 *Pozivanje na autoritet*

Prilikom filozofskog argumentiranja jedan od problema s kojim se možemo susresti jest problem pozivanja na autoritet. Jedan od ciljeva filozofskog teksta jest uvjeriti čitatelja u određenu tezu. Uvjeravanje može biti temeljeno na valjanim argumentima koji se temelje na istinitim i razumnim premisama. No, valja imati na umu da postoje i drugi načini uvjeravanja koji se oslanjaju na neprimjereno korištenje mehanizama uvjeravanja koji su prisutni u našim jezičnim obrascima. Jedan od takvih obrazaca jest pozivanje na autoritet. Takve postupke valja izbjegavati u filozofskoj argumentaciji.

Najčešće se ova pogreška javlja kada se u raspravi jedna strana poziva na neprikladan autoritet ili kada se dolazi do konkluzije pozivanjem na autoritet, a ne na temelju dobrih razloga.

Primjer 1. Slavni geolog Mirko S. Zlikovski smatra da je Cristiano Ronaldo bolji igrač od Maradone. Dakle, Cristiano Ronaldo je bolji igrač od Maradone.

Primjer 2. Derek Parfit koji se proslavio svojim radom o problemima osobnog identiteta smatra da ljudima nije stalo do osobnog identiteta nego do preživljavanja. Dakle, preživljavanje je filozofski relevantnija tema od osobnog identiteta.

Zadatak 1. U javnome govoru pronađite primjer pogreške pozivanja na autoritet.

Zadatak 2. Izaberite jedan valjan argument i preobrazite ga na način da se u njemu javi pogreška pozivanja na autoritet.

5.4.7 Izrazi koji pretpostavljaju određene polazne postavke

Jedna vrsta retoričke pogreške koja je slična prethodnoj sastoji se u namjernom odabiranju izraza sa ciljem navođenja sugovornika na željenu konkluziju u okviru neke rasprave.

Primjerice, nacistička propaganda koristila se izrazom „židovsko pitanje“ ne bi li pučanstvo navela na prihvaćanje kritičkog gledišta o odgovornosti Židova za ekonomske probleme Njemačke u razdoblju nakon Prvoga svjetskoga rata. Suvremena komercijalna propaganda kada nas nastoji uvjeriti u ispravnost nekog proizvoda ne libi se koristiti izraze poput „prirodni uzgoj“, „znanstveno dokazano“, ili „klinički ispitano“ ne bi li time u nama izazvali pozitivnu reakciju prema proizvodu do koje dolazi zbog pretpostavki koje stoje u temelju korištenih termina.

Zadatak 1. U javnome govoru pronađite jedan primjer argumentacije koja se oslanja na takve izraze.

Zadatak 2. Osmislite vlastiti primjer izraza koji pretpostavlja određene polazne pretpostavke na temelju kojeg bi se sugovornika moglo navesti na određenu konkluziju.

5.4.8 Dvosmislene ili prazne riječi¹⁸

To su izrazi koji čitatelja ili sugovornika navode na pretpostavku da je nešto specifično rečeno, iako to nije slučaj.

Primjer 1. U televizijskim reklamama se tvrdi da pasta za zube Megabijelizubi „pomaže“ u prevenciji karijesa. Ova teza sugerira postojanje kauzalne relacije između korištenja paste za zube Megabijelizubi i odsutnosti karijesa, ali ne specificira uvjete pod kojima do toga može doći, kao ni razmjer te relacije.

---

¹⁸ U anglosaksonskom govornom području ustalio se termin „Weasel words“ koji se temelji na činjenici da lasica za sobom ostavlja praznu ljusku kada iz jaja posrče sav sadržaj.

Primjer 2. Isto možemo reći i za izraz „lijek Niš-mi-ni može olakšati menstrualne bolove u trajanju do osam sati“.

Zadatak 1. U javnome govoru pronađite jedan primjer argumentacije koja se oslanja na takve izraze.

Zadatak 2. Osmislite vlastiti primjer loše argumentacije koja se temelji na korištenju praznih riječi.

5.4.9 Eufemizmi

Eufemizam je retorička figura kojom se određeni izraz zamjenjuje drugim blažim izrazom zbog različitih motiva, npr. kako bi se izbjeglo korištenje uvredljivih, banalnih, opscenih ili drugih izraza. Primjerice, u javnoj raspravi se često govori o „sukobu“, a ne o ratu, ili se kaže da je policija „smirila situaciju“ umjesto da se kaže da je policija pendrecima rastjerala okupljene prosvjednike. Problem s takvim izrazima sastoji se u tome što u krivom, blažem svjetlu predstavljaju određeno filozofsko gledište ili problem s kojim se takvo filozofsko gledište može susresti.

Primjer 1. Reidov prigovor cirkularnosti predstavlja jednu *omanju komplikaciju* za Lockeovo gledište.

Primjer 2. Koristeći se dronovima *neutralizirali* smo djelovanje pobunjenika.

Zadatak 1. Navedite nekoliko eufemizama i njima odgovarajućih izraza.

Zadatak 2. Osmislite eufemizam pomoću kojeg ćete umanjiti određeni problem s kojim se susreće neko vama drago filozofsko gledište.

5.4.10 Ekstremni kvantifikatori i intenzifikatori

Učinit će se retorička pogreška ukoliko se koriste izrazi općenite prirode ili oni koji ojačavaju određenu tezu bez da tu istu tezu dokažu.

Primjer 1. *Zasigurno*, protivnik legalizacije istospolnih brakova gradi svoje gledište na nekoj zastarjeloj, tradicijskoj definiciji braka.

Primjer 2. *Nedvojbeno* je da se radi očuvanja mira, moramo naoružati do zuba.

Zadatak 1. Osmislite primjer u kojem se neopravdano brani određeno filozofsko gledište uz pomoć ekstremnih kvantifikatora ili intenzifikatora.

5.4.11 Minimizirajući izrazi

To su izrazi kojima se želi minimizirati potreba za davanjem razloga za određenu tezu.

Primjer 1. Bjelodano je jasno da abortus predstavlja ubojstvo.

Primjer 2. Svi znamo da je prosječna plaća liječnika u ovoj državi uvreda za profesiju.

Primjer 3. Nema potrebe za ponavljanjem da je promiskuitetno seksualno ponašanje izuzetno nemoralno.

Zadatak 1. Ponudite jedan primjer minimizirajućeg izraza iz javnog govora.

Zadatak 2. Određenu filozofsku tezu formulirajte u terminima minimizirajućih izraza.

5.4.12 Pozivanje na samilost - *Ad misericordiam*

U ovoj grešci, umjesto da se ponudi argument poziva se na samilost čitatelja radi prihvaćanja konkluzije (često uz opravdanje ili ispriku zbog nepotpunosti):

Primjer 1. Zamislite predivno dijete koje se moglo igrati s vršnjacima u vrtiću. Jeste? Pa tog djeteta nema jer smo dozvolili pobačaj. Stoga, želimo li opet čuti veselu ciku djece u vrtićima moramo zabraniti tu nehumanu praksu.

Primjer 2. Učio sam za ispit, no ukoliko ne položim ispit morat ću ponavljati godinu što je neizmjereno skupo, a ja nemam novaca. Morate mi omogućiti uspješno polaganje ispita.

Zadatak 1. U javnome govoru pronađite jedan primjer pogreške pozivanja na samilost.

Zadatak 2. Primjer pogreške pozivanja na samilost iz javnog govora nadopunite razlozima na način da se više ne radi o neformalnoj pogrešci zaključivanja.

5.4.13 Pozivanje na popularnost, argument za narod - *Ad populum*

U ovoj vrsti pogrešaka referira se na emocije mase, a na takvu se emociju poziva kada se nastoji opravdati određena konkluzija braneći pri tome stav da svi odobravaju tu konkluziju. Radi se, u ovome slučaju, o jednom neopravdanom pozivanju na autoritet.

Primjer 1. Velika većina onih koji čine hrvatsko društvo imaju tradicionalne nazore te stoga ne valja revidirati stoljećima prihvaćenu tradicionalnu koncepciju braka.

Primjer 2. Stotine milijuna trekkija ne mogu biti u krivu. Samo je jedan Mr. Spock: Leonard Nimoy. Zachary Quinto mu nije ni do koljena.

Zadatak 1. U javnome govoru pronađite jedan primjer pogreške pozivanja na popularnost.

Zadatak 2. Jednu filozofsku tezu pokušajte pogrešno opravdati koristeći se pozivanjem na popularnost.

5.4.14 Kategorička pogreška

Do kategoričke pogreške dolazi kada se određeni entitet svrsta u kategoriju kojoj ne pripada. Ovu pogrešku uveo je u raspravu i učinio je poznatom britanski filozof Gilbert Ryle, tvrdeći da kartezijanski dualizam čini kategoričku pogrešku kada um svrstava u kategoriju nematerijalnih entiteta.¹⁹

Primjer 1. Uzmimo za primjer nogometnog navijača, koji je i nezasitan sakupljač autograma, koji s tugom u srcu, razmišlja na sljedeći način:

- (1) Imam autograme svih dvadeset i dvojice sadašnjih igrača nogometnog kluba Rijeka.
- (2) Nemam autogram sadašnjeg nogometnog kluba Rijeka.

Stoga:

- (3) Moja kolekcija autograma nogometnog kluba Rijeka je nepotpuna.

Pogreška se sastoji u tome da sakupljač autograma pretpostavlja da izraz „sadašnji nogometni klub Rijeka“ referira na klasu predmeta koji može potpisati autogram kao što mogu nogometaši.

Zadatak 1. U filozofskoj literaturi pronađite jedan primjer kategoričke pogreške.

Zadatak 2. Navedite nekoliko parova entiteta čije bi krivo korištenje moglo dovesti do kategoričke pogreške.

---

¹⁹ Ryle 1949, prvo poglavlje.

5.4.15 Retorička pitanja

Odgovor na retoričko pitanje sadržan je u samom pitanju. Takva pitanja naizgled ostavljaju čitatelju mogućnost pronalaženja odgovora, ali su formulirana na način da čitatelju nedvosmisleno sugeriraju samo jedan mogući odgovor. Retoričko pitanje neće biti problematično ukoliko je odgovor koji je dan u samom pitanju kasnije u tekstu obrazložen razlozima, no, ukoliko tako što izostane onda govorimo o neformalnoj pogrešci. Kod razložnog uvjeravanja ne koristimo se retoričkim pitanjima. Koristimo se argumentima.

Primjer 1. Nije li u samoj tradicionalnoj koncepciji braka shvaćenoj kao zakonski uređena zajednica muškarca i žene sadržan odgovor na pitanje o statusu istospolnih brakova?

Primjer 2. Je li do studenata, koji nemaju iskustva ni potrebne znanstvene kompetencije, da odrede sadržaj sveučilišnih kolegija?

Zadatak 1. U javnom govoru pronađite jedan primjer retoričkog pitanja.

Zadatak 2. Primjer retoričkog pitanja iz javnog govora nadopunite razlozima na način da se više ne radi o neformalnoj pogrešci zaključivanja.

5.4.16 Kompleksna pitanja

To su pitanja koja čitatelju ne dozvoljavaju ikakvu mogućnost neslaganja. Radi se o pogreškama zato što se ne oslanjaju na određene razloge već od nas zahtijevaju bezuvjetno prihvaćanje određene teze ili činjenje određene radnje.

Primjer 1. Hoćemo li konačno poslušati vlastitu savjest, a ne vlastiti interes i zabraniti ubijanje nerođene djece?

Primjer 2. Jesi li i dalje egoista kakav si uvijek bio?

Zadatak 1. U javnome govoru pronađite jedan primjer kompleksnog pitanja.

Zadatak 2. Tezu određenog filozofskog gledišta pretvorite u kompleksno pitanje koje ne dozvoljava mogućnost neslaganja.

5.4.17 *Hiperbola*

Specifičan primjer intenzifikacije određenog iskaza postiže se korištenjem hiperbole pri čemu se pozitivni ili negativni aspekti određene teze ističu pretjerivanjem.

Primjer 1. Moramo prihvatiti instituciju istospolnih brakova zato što ćemo time pokazati koliko je ovo društvo progresivno.

Primjer 2. Ovo predstavlja jedno nevjerojatno znanstveno otkriće koje će zauvijek promijeniti naš stil života.

Zadatak 1. Osmislite primjer u kojem se određena teza neopravdano uveličava korištenjem hiperbole.

Zadatak 2. Koristeći se hiperbolom umanjite značaj teze korištene u primjeru iz prethodnog zadatka.

5.4.18 *Iskorištavanje neodređenosti*

Korištenje neodređenih i nedefiniranih termina koji imaju određen emotivni naboj može privući pažnju čitatelja i time tekst učiniti privlačnim. Sagledajmo primjer:

Solarna joga (sungazing)

U 19. stoljeću Britanci su u Indiji otkrili postojanje jogija koji su navodno imali više stotina godina.

S velikim interesom su započeli istraživati fenomen starih i vitalnih ljudi. Ti stari jogiji poznavali su jednu od najčuvanijih tajni svih

vremena - "solarnu jogu", odnosno način ili tehniku pomoću koje se direktnim upijanjem energije Sunca može pomladiti fizičko tijelo.

Ljude koji su ovladali ovom tehnikom nazivaju "onima koji se hrane božjom manom". Najpoznatiji solarni jogiji 19. i 20. stoljeća su Swami Visudananda, Prahlad Djani, lutajući svetac Sun-jogi Umasankara i Hira Ratan Manek.

Solarna joga uključuje svakodnevno gledanje u Sunce ujutro ili navečer, a više o tome možete pročitati ovdje. (Palijan, I, Pasarić, S. 2012. *Sunce i zdravlje*. Alternativa za vas. <http://alternativa-za-vas.com/index.php/clanak/article/sunce-i-zdravlje> (stranica posjećena: 15.6.2015.).

Navedena prezentacija mogla bi nekoga zainteresirati i navesti ga da započne sugeriranu praksu gledanja u sunce. No, čini se da se efikasnost prezentacije koja naposljetku dovodi do provođenja sugerirane prakse gledanja sunca temelji na korištenju brojnih slabo određenih termina i pretpostavka kojima je cilj privući čitateljevu pažnju. Način na koji su navedeni termini dopušta čitatelju da u njih učita vlastite želje kao i vlastitu interpretaciju istih.

Zadatak 1. Na internetu potražite tekst koji je pisan sa ciljem da zainteresira čitatelja korištenjem neodređenih termina koji pri tome mogu pobuditi pozitivne emocije prema tekstu.

Zadatak 2. Osmislite vlastiti primjer u kojem ćete, koristeći se neodređenim i nedefiniranim terminima koji imaju određen emotivni naboj, nastojati privući pažnju potencijalnog čitatelja.

5.5 Zadaci

Zadatak 1. Osmislite politički govor u korist određene stranke u kojem

će biti prisutna barem jedna formalna pogreška i četiri neformalne pogreške zaključivanja.

Zadatak 2. Izaberite jedan odlomak iz jednog filozofskog teksta te umetnite tri neformalne pogreške ne bi li ga učinili manje prihvatljivim ili posve neprihvatljivim.

Zadatak 3. Analizirajte prošlotjednu kolumnu vašeg omiljenog kolumnista te potražite je li autor počinio određenu formalnu ili neformalnu pogrešku zaključivanja.

Zadatak 4. Ukoliko je autor kolumne počinio određene pogreške pokušajte ih ispraviti.

Zadatak 5. Nakon što ste ispravili kolumnu analizirajte je li time tekst izgubio svoju početnu uvjerljivost.

6 Istraživanja: čitanje filozofskih tekstova i referiranje izvora

6.1 Ciljevi

Nakon čitanja ovog poglavlja trebali biste moći:

- prepoznati i razlikovati različite izvore filozofske literature;
- pripremiti popis izvora literature korištene za pisanje pismenog rada u skladu s akademskim stilom;
- referirati se na literaturu u tekstu;
- citirati i parafrazirati literaturu na akademski način.

6.2 Uvod

Kao što smo vidjeli:

Cilj filozofskog istraživanja je pružiti činjenično utemeljene i dobro obrazložene odgovore na filozofske probleme.

Ukoliko želimo ponuditi dobro informirane odgovore na filozofske probleme, trebamo biti upoznati s relevantnim dijelom filozofske rasprave o problemu kojim se bavimo. Čitanje filozofskih tekstova je nužno radi usvajanja tog znanja.

U ovom poglavlju govorit ćemo o problemima na koje nailazimo upravo prilikom traženja i popisivanja literature kojom se koristimo radi informiranja o filozofskom problemu o kojem pišemo u pismenom radu.

6.3 Akademsko korištenje izvora i navođenje literature

Tijekom akademskog čitanja i pisanja filozofije imamo dvije obaveze. Prvo, trebamo vjerodostojno prenijeti sadržaj koji čitamo. Drugo, vrlo je važno jasno referirati na tekstove u kojima smo pronašli taj sadržaj. Ove obaveze proizlaze iz činjenice da moramo poštivati autorstvo drugih i strogo izbjegavati plagiranje tuđih radova.

Zašto je važno vjerodostojno prenijeti sadržaj kojim se koristimo i navesti od koga smo ga preuzeli? Najjednostavniji odgovor je sljedeći: na tome počiva znanstvenost filozofskih tekstova. Što to znači? Prirodne znanosti svoja otkrića objavljuju u znanstvenim časopisima i prikazuju kako su do tih otkrića došli. Kolege ta otkrića repliciraju i provjeravaju te ih na taj način potvrđuju ili odbacuju, usavršavaju rezultate ili na temelju dobivenih rezultata razvijaju neko daljnje istraživanje. Slično funkcionira i filozofski svijet. Kada u nekom pismenom radu pojedini autor iznese određeni novi argument on ga daje na uvid svojim kolegama i nudi za objavljivanje u određeni časopis. Svaki ozbiljniji časopis koristi se recenzentima koji čitaju zaprimljene tekstove i ocjenjuju jesu li prigodni za objavljivanje: nalazi li se u tekstu neki novi, kvalitetan argument, jesu li poštovana pravila struke u vezi načina pisanja teksta i sl.²⁰ Zatim tekst dolazi do krajnjih korisnika, kolega filozofa ili drugih čitatelja. Oni na pročitani tekst mogu odgovoriti na više načina: na njega se mogu kritički osvrnuti, mogu nadograditi ponuđene argumente ili ih povezati s nekim drugim teorijama, ali u svakom od navedenih slučajeva oni su obavezni točno iznijeti teze originalnog autora teksta kao i mjesto u kojem je tekst objavljen, ne bi li i netko treći mogao pročitati originalni rad i na njega se nadovezati te ga eventualno nadopuniti ili kritizirati.

---

²⁰ Takav stručni proces recenziranja teksta u anglosaksonskom govornom području naziva se 'peer review'.

Još jedan razlog zbog kojeg se preporuča doslovno citiranje nečijeg teksta jest izbjegavanje jedne od najvećih „opasnosti“ s kojima se profesionalni filozof može susresti: pogreške strašila. Ta pogreška može i nehotice nastati ukoliko se prilikom interpretacije tuđeg argumenta ili gledišta s kojim se ne slažemo pretjeramo u isticanju onoga što smatramo lošim osobinama toga gledišta.

Stoga smo uvijek dužni vjerno prenijeti nečiji argument, navesti autora koji je osmislio taj argument i mjesto u kojem je tekst objavljen. Puko kopiranje teksta i prezentiranje istog kao proizvoda vlastitog truda predstavlja grubo kršenje znanstvene čestitosti i prava autora u vidu plagiranja te je podložno sankcijama.

Iz toga proizlazi da moramo popisivati sve tekstove koje koristimo prilikom izrade pismenog rada. U tom slučaju vrlo je korisno otvoriti dokument ili neku sličnu datoteku u procesu rada i zapisati sve izvore abecednim redom kako je naznačeno u dolje navedenom primjeru. Ukoliko iz nekog razloga niste u mogućnosti koristiti se računalom te literaturu ručno zapisujete na određenom komadu papira ili primjerice, na ploči, tada dijelove teksta koji bi trebali biti pisani kurzivom, poput imena knjige, podcrtavamo. Tako sastavljeni popis naziva se *literatura* ili *bibliografija*:

Primjer 1.

Literatura

Buchberger, I. 2012. *Kritičko mišljenje: priručnik kritičkog mišljenja, slušanja, čitanja i pisanja*. Rijeka: Universitas.

Janović, T. 2013. *Citiranje, referiranje i upućivanje na izvore u akademskom tekstu*. Skripta. Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu http://www.hrstud.unizg.hr/images/50014183/Citiranje_parafraziranje_i_upucivanje_na_izvor_e_skripta.pdf (stranica posjećena: 20. siječnja 2009.).

Martinich, A. P. 1996. *Philosophical writing. Second edition*. Oxford: Blackwell.

Rudinow, J. i Barry, V. E. 1999. *Invitation to Critical Thinking. Fourth edition.* New York: Harcourt Brace College Publishers.

Walton, D. 2008. *Informal logic: a pragmatic approach. Second edition.* Cambridge: Cambridge University Press.

Weston, A. 1987. *A rulebook for arguments.* Indianapolis: Hackett Publishing Company.

Nakon što ste pogledali ovaj primjer popisa literature sigurno ste uočili da su podaci i izvori korišteni za pisanje ove knjige zapisani tako što slijede određeni standard. Postoje različiti načini pisanja bibliografije u akademskom svijetu, a „Harvardski bibliografski stil“ je jedan od najraširenijih.²¹ Pogledajmo sada način na koji se različite vrste izvora literature navode prema preporukama ovog stila navođenja literature.

6.4 Upućivanje na izvore i navođenje literature

Izvor literature je mjesto, odnosno medij u kojem određeni autor objavljuje svoj rad. Knjiga je kroz povijest bila najčešći medij putem kojeg je filozof prezentirao svoj znanstveni rad široj publici. Danas filozofi, osim knjiga, svoje radove objavljuju u specijaliziranim znanstvenim časopisima, specijaliziranim zbirkaama te u raznim oblicima na internetu.²² Specijalizirane zbirke znanstvenih članaka mogu biti uređene na više načina: kao antologijske zbirke tekstova u kojima se objavljuju ranije objavljeni iznimno važni radovi po pitanju određenog problema ili razdoblja, zbirke tekstova znanstvenih simpozija, zbirke tekstova različitih autora koje analiziraju određeni problem, itd. Stoga za svaku vrstu izvora postoji točno određen način na koji je se navodi unutar određenog bibliografskog stila.

²¹ Postoje brojni drugi stilovi citiranja koji se koriste unutar određene znanstvene discipline ili su propisani od određenog časopisa ili znanstvenih institucija, poput APA bibliografskog stila, Oxford, Chicago/Turabian, itd.

²² Među najpoznatije i najpriznatije filozofske časopise ubrajamo: *Mind, Nous, Ethics* itd. U Hrvatskoj publicistici ističu se *Croatian Journal of Philosophy, Synthesis Philosophica, Prologomena, Filozofska istraživanja, European Journal of Analytic Philosophy.*

6.4.1 *Knjiga jednog autora*

Prezime autora, inicijal imena autora. Godina objavljivanja. *Naslov knjige u kurzivu*. Broj izdanja ako nije prvo. Mjesto izdavanja: Izdavač.

Nozick, R. 1981. *Philosophical explanations*. Cambridge: Harvard University Press.

de Plume, N. 1990. *A Strange thing happened on the way to the academy*. Distopia: Tome Publications.

Nobody, A. 2001. *The best book in philosophy ever*. Land of Nod: State University of Nod Press.

6.4.2 *Knjiga dvaju autora*

Prezime prvog autora, inicijal imena prvog autora i prezime drugog autora, inicijal imena drugog autora. Godina objavljivanja. *Naslov knjige u kurzivu*. Broj izdanja ako nije prvo. Mjesto izdavanja: Izdavač.

Weiss, T. D. i Coatie, J. J. 2010. *The World Health Organisation, its history and impact*. London: Perseus.

6.4.3 *Knjiga troje autora*

Prezime prvog autora, inicijal imena prvog autora, prezime drugog autora, inicijal imena drugog autora i prezime trećeg autora, inicijal imena trećeg autora. Godina objavljivanja. *Naslov knjige u kurzivu*. Broj izdanja ako nije prvo. Mjesto izdavanja: Izdavač.

Barker, R., Kirk, J. i Munday, R. J. 1990. *The transparency of the text*. Chicago: Invisible Ink Press.

6.4.4 *Knjiga s više od tri autora*

Prezime autora, inicijal imena autora. *et al.* Godina objavljivanja. *Naslov knjige u kurzivu*. Broj izdanja ako nije prvo. Mjesto izdavanja: Izdavač.

Grace, B. *et al.* 1988. *A history of the world*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

6.4.5 Knjiga s urednikom (zbornik radova)

Prezime urednika, inicijal imena urednika ur. Godina objavljivanja. *Naslov knjige u kurzivu*. Broj izdanja ako nije prvo. Mjesto izdavanja: Izdavač.

Budak, N. ur. 2005. *Raukarov zbornik: zbornik u čast Tomislava Raukara*. Zagreb: Filozofski Fakultet.

Do tri urednika:

Jones, M., Reali K. i Wallace, P. ur. 2009. *Philosophy and gardening*. London: Never Published Books Press.

Više od tri urednika:

Jones, P. *et al.* ur. *It is better editing books alone*. New York: Crowded Studio Press.

6.4.6 Poglavlje (članak) u knjizi

Prezime autora, inicijal imena autora. Godina objavljivanja. Naslov rada. U: Prezime i inicijal imena urednika ur. *Naslov knjige u kurzivu*. Mjesto izdavanja: Izdavač, raspon stranica.

Samson, C. 1970. Problems of information studies in history. U: Stone D. ur. *Humanities information research*. Sheffield: CRUS, 44-68.

6.4.7 Članak u časopisu

Prezime autora, inicijal imena autora. Godina objavljivanja. Naslov rada. *Naslov časopisa u kurzivu* broj sveska (broj sveščica): raspon stranica.

Broome, J. 1999. Normative requirements. *Ratio* 12 (1): 398-419.

6.4.8 Enciklopedijski članak

Prezime autora, inicijal imena autora. Godina objavljivanja. Naslov rada. U: *Naslov knjige u kurzivu*. Mjesto izdavanja: Izdavač, raspon stranica.

Janović, T. i Pećnjak, D. 2001. Engleska filozofija. U: *Hrvatska enciklopedija*. Svezak III. Zagreb: Hrvatski leksikografski zavod, 156-157.

6.5 Materijali objavljeni na internetu

Brojni tekstovi filozofskog sadržaja objavljeni su na internetu, no, samo dio njih potječe od kvalificiranih autora koji sudjeluju u procesu gore navedene znanstvene recenzije teksta, koja naposljetku garantira kvalitetu teksta. Stoga je važno izbjegavati procese pronalaženja tekstova koji su nepouzdana. Većina radova objavljenih u časopisima dostupna je u elektronskom obliku, najčešće u obliku pdf datoteka koje se nalaze na nekim od brojnih baza podataka. Najpoznatije online baze elektronskih znanstvenih časopisa i članaka su:

- *Springer Link*,
- *Jstor*,
- *Ingenta*,
- *Science Direct*,
- *Web of knowledge*,
- *Hrčak* (*portal na kojem se nalazi hrvatska znanstvena publikacija*).

Najlakši način pronalaska određenog filozofskog članka predstavlja pretraživanje pomoću stranica koje su specijalizirane za pretraživanje baza podataka koje sadrže filozofske članke. Jedan od najčešće korištenih pretraživača jest *PhilPapers*. Pristup tim bazama podataka nerijetko je ograničen jer časopisi

nastoje naplatiti pristup člancima koji su objavljeni u njima. No, osim baza podataka brojni profesionalni filozofi na svojim stranicama objavljuju vlastite radove ili pišu specijalizirane blogove u kojima se nerijetko znaju razviti vrlo detaljne i sofisticirane diskusije. Nadalje, na internetu su prisutni brojni filozofski rječnici kao i različite filozofske enciklopedije među kojima se posebno ističe Stanfordska enciklopedija filozofije u kojoj su obrađeni mnogobrojni filozofski problemi ili autori.

Zadaci:

U bazama podataka pronađite jedan filozofski časopis i navedite dva članka koji su objavljeni u posljednjem broju.

Pronađite osobnu stranicu jednog profesionalnog filozofa i s nje preuzmite jedan pismeni rad.

Zasigurno postoji neki filozofski pojam koji vam nije u potpunosti jasan. Potražite značenje tog pojma u jednom od brojnih filozofskih rječnika.

Na Stanfordskoj enciklopediji filozofije potražite članak koji govori o nekom vama posebno zanimljivom filozofskom problemu.

Na portalu Hrčak potražite znanstveni članak vašeg omiljenog ili omraženog profesora/profesorce.

6.5.1 Elektroničke knjige

Prezime autora, inicijal imena autora. Godina objavljivanja. *Naslov knjige u kurzivu*. Vrsta materijala. Izdavač. Internetska adresa (stranica posjećena: datum posjeta stranici).

Janović, T. 2013. *Citiranje, referiranje i upućivanje na izvore u*

akademskom tekstu. Skripta. Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu

http://www.hrstud.unizg.hr/images/50014183/Citiranje_parafraziranje_i_upucivanje_na_izvor_e_skripta.pdf (stranica posjećena: 20. siječnja 2009).

6.5.2 Članak u elektroničkom časopisu

Prezime autora, inicijal imena autora. Godina objavljivanja. *Naslov knjige u kurzivu*. *Naslov časopisa u kurzivu* broj sveska: Internetska adresa (stranica posjećena: datum posjeta stranici).

Vakoch, D. 2003. Intention, Interaction and Communication with Extraterrestrial Intelligence. *Leonardo Electronic Almanac* 11 (7): http://leoalmanac.org/journal/Vol_11/lea_v11_n07.txt (stranica posjećena: 20. siječnja 2010).

6.6 Prisutnost više tekstova istog autora objavljenih u istoj godini u literaturi

Kada se u popisu literature nalazi više od jedne bibliografske jedinice istog autora objavljenih u istoj godini upisujemo mala slova „a“, „b“, itd. nakon godine izdavanja.

Baccarini, E. 1998a. Alan Gewirth i problem pobačaja. *Filozofska Istraživanja*, 18 (4), 1998: 901–909.

Baccarini, E. 1998b. Zajednica, tradicija i etika vrlina. *Društvena istraživanja*, 33-34 (1-2): 209-221.

6.7 Upute ili referencije: korištenje autorovog prezimena i godine u tekstu

Ponekad ćemo prilikom pisanja pismenog rada referirati na tekstove koje smo koristili kao izvore. Tada ćemo bibliografske podatke navoditi na sljedeća dva načina:

6.7.1 *Kada se spominje drugi tekst*

Prilikom pisanja pismenog rada ili drugog znanstvenog teksta ponekad ćemo spomenuti neki drugi izvor bez da citiramo sam tekst iz tog izvora. U tom slučaju referencija je sljedećeg oblika:

(Prezime autora godina izdavanja)

Primjer 1.

<p><i>Stranica 1</i></p> <p>... tekst ...</p> <p>Thomas Nagel je napisao vrlo utjecajni uvod u filozofiju (Nagel 2002).</p> <p>... tekst ...</p> <hr/> <p>Zadnja stranica</p> <p>... tekst ....</p> <p>Literatura</p> <p>Nagel, T. 2002. Što sve to znači? Vrlo kratak uvod u filozofiju. Zagreb: Kruzak.</p>

6.7.2 *Kad se u popisu literature spominje drugi tekst prisutan u popisu*

U tom slučaju, referencija može imati ovaj oblik:

Prezime autora godina izdavanja

Primjer

Literatura

Lacey, A. R. 2006a. *Rječnik filozofije*. Preveo G. Vujasinović. Zagreb: Kruzak.

Lacey, A. R. 2006b. Istrajnost. U: Lacey 2006a, 137.

Lacey, A. R. 2006c. Kontrapozicija. U: Lacey 2006a, 159-160.

6.8 Direktno citiranje

Kod pisanja pismenog rada razlikujemo dvije vrste citiranja.

6.8.1 Tekst kraći od 30 riječi

Ako je tekst koji navodimo kraći od 30 riječi stavljamo ga u navodnike. Referencija mora imati sljedeći oblik:

Prezime autora godina objavljivanja, broj stranice.

Primjer

Stranica 1

... tekst ...

Prema Nagelu „Najradikalniji zaključak koji bi se mogao izvesti iz te mogućnosti bio bi da vaš um jest jedina stvar koja postoji“ (Nagel 2002, 7).

... tekst ...

Zadnja stranica

... tekst ....

Literatura

Nagel, T. 2002. Što sve to znači? Vrlo kratak uvod u filozofiju. Zagreb: Kruzak.

6.8.2 Tekst duži od 30 riječi

Ako tekst koji navodimo sadrži više od 30 riječi, trebamo ga staviti u zaseban odlomak čije će margine u odnosu na glavni tekst biti uvučene 1 cm s lijeve strane.

Referencija se nalazi na kraju citata te je sljedećeg oblika:

(Prezime autora godina objavljivanja, broj stranice/a)

Primjer

... tekst.....

Janović objašnjava kako se treba citirati tekst:

Citirani tekst ne mora biti kontinuirano (neprekinuto) citiran. Prema potrebi ga se može *prekidati*: bilo umetanjem jedne ili nekoliko riječi u citat (čak i unutar iste rečenice) bilo ispuštanjem dijela citiranog teksta (jedne ili više riječi, čitave rečenice ili više njih). Umjesto ispuštenog dijela teksta umeću se *tri točke u zagradama* (...), a dijelovi necitiranog (dodanog) teksta unutar citata stavljaju se u zagrade. (Janović 2009, 5-6)

... tekst...

Zadnja stranica

... tekst ...

Literatura

Janović, T. 2009. *Citiranje, referiranje i upućivanje na izvore u akademskom tekstu*. Nastavni materijal za kolegij Akademske pisanje. Vlastita naklada. http://www.janusonline.org/kolegiji/akademsko_pisanje.html (stranica posjećena: 20. siječnja 2009).

6.9 Neizravno navođenje (parafraziranje)

Parafraziranjem se koristimo kada *vlastitim riječima* prenosimo ideju, otkriće, teoriju, objašnjenje, hipotezu, argument, dokaz ili interpretaciju nekog drugog autora.

Referencija se nalazi na kraju parafraze te je sljedećeg oblika:

(Prezime autora godina objavljivanja, broj stranice).

Primjer

... tekst ...

Kako smatra Rawls, to su dobra oko kojih se mogu složiti građani koji zastupaju različite obuhvatne svjetonazore, u svrhu međusobnog uspoređivanja radi primjena načela pravednosti (Rawls 2000, 67-68).

... tekst...

Zadnja stranica

Literatura

Rawls, J. 2000. *Politički liberalizam*. prev. F. Grgić. Zagreb: KruZak.

Zadatak 2. U nastavku se nalazi nekoliko primjera popisa literature koji su oblikovali studenti. Jesu li ti popisi literature ispravno sastavljeni? Opišite pogreške ako smatrate da postoje.

Primjer 1

POPIS LITERATURE

Kim 1996, Poglavlje 4, str. 73-91.

Smart 1959, str 117-123.

Kim 1993, Poglavlje 4, str. 73-91

Kim, 1992, str 143-144.

Internet:

[Hilary Putnam - Wikipedia, the free encyclopedia](#)

Primjer 2

Literatura:

- <http://oregonstate.edu/instruct/phl302/philosophers/meditations.html>

- <http://www.sparknotes.com/philosophy/principles/section8.rhtml>

- http://www.philosophyonline.co.uk/pom/pom_interactionism.htm

- <http://plato.stanford.edu/entries/dualism/#SubDua>

- Descartes: Meditacije o prvoj filozofiji , 1979, Hackett publishing company

Primjer 3

LITERATURA:

Rene Descartes: *Razmišljanja o prvoj filozofiji*, Demetra, Zagreb, 1993.

http://www.ffri.hr/phil/tekstovi/Bercic/Eliminativni_materijalizam.pdf

http://www.ffri.hr/phil/tekstovi/Armstrong_hrv.pdf >.

Primjer 4

Literatura

(1) Fodor 1974, Special Sciences, Special Sciences (or The Disunity of Science as a Working Hypothesis) in

Chalmers (2002)

- (2) Kim (1992), Multiple Realization and the Metaphysics of Reduction in Chalmers (2002)

Primjer 5

Literatura

1. Dretske, F. 2002. "A recipe for thought." In D. Chalmers, ed. *Philosophy of Mind: Classical and Contemporary Readings*. Oxford: Oxford University Press, 491-499.
2. Brentano, F. 2002. "The distinction between mental and physical phenomena." In D.Chalmers, ed. *Philosophy of Mind: Classical and Contemporary Readings*. Oxford: Oxford University Press, 479-484.
3. Wedgwood, R. 2007. "Normativism defended" In B.P. McLaughlin and J. Cohen, eds. *Contemporary Debates in Philosophy of Mind.*, Oxford: Blackwell, 85-101.
4. Rey, G. 2007. "Resisting Normativism in Psycholog." In B.P. McLaughlin and J. Cohen, eds. *Contemporary Debates in Philosophy of Mind.*, Oxford: Blackwell, 69-84.
5. Potrč, M. 1990. "Intencionalnost i vanjski svijet" Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb

Primjer 6

Literatura:

- Blair, J., D. Mitchell, i K. Blair. 2005. *The Psychopath: Emotion and the Brain*. Oxford: Blackwell.

Elliott, C. 1996. *The Rules of Insanity: Moral Responsibility and Mental Illness*. New York: State University of New York Press.

Primjer 7

Literatura

1. Lovrić, Dalibor; Intencionalni sadržaj-realizam i naturalizam : studija o inencionalnosti u suvremenoj filozofiji jezika i psihologije u analitičkoj tradiciji, Zagreb 2005.

2. Potrč, Matjaž; Intencionalnost i vanjski svijet, Zagreb : Hrvatsko filozofsko društvo, 1990.

3. Benois, Jocelyn; Traženje i pronalaženje Intencionalnost kao unutarnja i izvanjska relacija, Filozofska istraživanja, Vol. 26, No2, srpanj 2006.

(http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=9071)

4. Brentano, F. 2002. "The distinction between mental and physical phenomena." In D. Chalmers, ed. *Philosophy of Mind: Classical and Contemporary Readings*. Oxford: Oxford University Press, 479-484.

5. Dretske, F. 2002. "A recipe for thought." In D. Chalmers, ed. *Philosophy of Mind: Classical and Contemporary Readings*. Oxford: Oxford University Press, 491-499.

6. Fodor, J. 2007. "The revenge of the given." In B. P. McLaughlin and J. Cohen, eds. *Contemporary Debates in Philosophy of Mind*. Oxford: Blackwell, 105-116.

Primjer 8

Literatura

- Fodor, A. Jerry, Special Sciences (or: The Disunity of Science as a Working Hypothesis)

- Kim, Jaegwon, Multiple Realization and Metaphysics of Reduction

<http://www.sfu.ca/~jillmc/Kim1992.pdf>

Primjer 9

Kim, Chapter 4

Kim, Chapter 3

Internet page : www.simulation-argument.com/hammarstrom.pdf

Internet page : <http://goarticles.com/article/Functionalism-philosophy-of-mind/4204129/>

Internet page : http://wn.com/Hilary_Putnam

7 Kompozicija pismenog rada

7.1 Ciljevi

Nakon čitanja ovog poglavlja trebali biste moći:

- sažeti srž problema kojim ćete se baviti u sastavu;
- objasniti glavnu tezu sastava upuštajući se u filozofsku debatu;
- obraniti glavnu tezu sustavno analizirajući važne prigovore.

7.2 Uvod

U prethodnim poglavljima naučili ste osnove koje se tiču analize argumenata i njihove evaluacije. Do sada ste trebali savladati standardni stil akademskog zapisivanja bibliografskih izvora i referenci. Sada konačno prelazimo na kompoziciju pismenog rada, što je najuzbudljiviji i najvažniji dio zadatka prilikom pisanja filozofskog rada. U ovom poglavlju razmotrit ćemo temeljne korake na putu do formuliranja i obrane glavne teze pismenog rada. Daljnji rad na kompoziciji zahtijevat će od vas da koristite sve filozofske vještine koje ste uvježbali do sada.

7.3 Glavna teza, filozofski problem i naslov pismenog rada

Glavni cilj filozofskog istraživanja, kako ga razumijemo u ovoj knjizi, jest pružiti dobre argumente za jednu tezu o nekom filozofskom problemu. Ova teza naziva se *glavna teza* pismenog rada.

Cilj filozofskog pismenog rada je pružiti dobre argumente za glavnu tezu.

Glavna teza filozofskog pismenog rada jest odgovor na filozofski problem. Stoga je za početak pisanja filozofskog rada najvažnije pronaći i razumjeti specifičan problem o kojem želite pisati.

Uglavnom su nastavnici ti koji će vas uputiti na konkretan problem kojeg trebate razmotriti u pismenom radu i to tako što će vam najčešće dati naslov rada ili listu naslova od kojih sami trebate odabrati jedan. Naslovi su uglavnom povezani s različitim filozofskim problemima koji su opet specificirani unutar pojedinih filozofskih kolegija koje pohađate, poput metafizike, epistemologije, logike, filozofije uma i sl. No, za sve vrijedi isto načelo: ukoliko želite da vaš pismeni rad bude vrijedan doprinos filozofiji kao disciplini i želite naučiti kako to postići morate se baviti jasnim, važnim i precizno određenim filozofskim problemima.

Jedna od važnih karakteristika središnjeg problema pismenog rada je njegova općenitost. Na primjer, nastavnik od vas može tražiti da odgovorite na vrlo općenito pitanje u naslovu, poput sljedećih:

1. Jesu li istospolni brakovi moralno prihvatljivi?
2. Možemo li dopustiti abortus u nekim slučajevima?
3. Što vas čini istom osobom koja ste bili i jučer?

Međutim, ono što nastavnik od vas očekuje prilikom pisanja pismenog rada jest da ovaj široko postavljeni filozofski problem uspijete suziti i fokusirati se na neki uži aspekt tog problema sa čijom literaturom i temama ste se upoznali tijekom slušanja kolegija ili u procesu vlastitog istraživanja.

Sasvim je jasno da ovakav zadatak individuiranja specifičnog aspekta velikog filozofskog problema već pretpostavlja određene filozofske sposobnosti i znanje o postojećoj raspravi o problemu. Naime, da biste uopće mogli pristupiti rješavanju ovog zadatka i pisanja usko usmjerenog pismenog rada općenitog naslova, morate

razmišljati o problemu u okviru već postavljene filozofske debate, fokusirati se na određenu teoriju ili više njih, te moći odabrati neke od argumenata koje smatrate da su bolji u odnosu na ostale.

Nastavnik vam naravno može ponuditi i nešto određenije naslove koji onda od vašeg pismenog rada zahtijevaju da se puno preciznije smjestite unutar filozofske debate. Pogledajte recimo sljedeće moguće naslove filozofskih radova i uočit ćete jasnu razliku u odnosu na prethodne naslove široko postavljenih problemima:

1. Je li Reidov primjer hrabrog časnika zadovoljavajući prigovor Lockeovom objašnjenju osobnog identiteta?
2. Pruža li primjer Jarvis Thompson o violinisti dobre razloge za dopuštanje pobačaja u nekim slučajevima?
3. Možemo li proglasiti istospolne zajednice moralno neprihvatljivim na temelju argumenta koji sadrži premisu da spolni organi imaju reproduksijsku funkciju?

Ovako vrlo određeni naslovi pretpostavljaju da ste upoznati s vrlo uskim dijelovima debate o pojedinom problemu. Stoga, da biste pisali o njima morate se dalje upoznati sa specifičnim argumentima pojedinih filozofa koji se odnose na njih. No, ovakve naslove pismenog rada najčešće možete očekivati na zahtjevnijim i naprednijim filozofskim kolegijima na kojima će vas nastavnik dublje uvesti u filozofsku debatu o pojedinim problemima i na kojima ćete čitati upravo usko specijaliziranu filozofsku literaturu.

7.4 Definiranje problema

Pretpostavimo, na primjer, da morate napisati pismeni rad sljedećeg naslova:

Je li moguće da vaš um preživi nakon što su se vaš mozak i tijelo potpuno raspali?

Filozof početnik mogao bi razmišljati ovako: najbolje što mogu napraviti da bih odgovorio na ovo pitanje jest da iznesem svoje intuitivno mišljenje o tome može li um preživjeti nakon što su se mozak i tijelo potpuno raspali, te da ga pokušam što bolje potkrijepiti argumentima. Mogao bih reći na primjer da mi se čini da je ispravan odgovor na ovo pitanje negativan, odnosno da um ne može preživjeti raspad mozga i tijela, jer smatram da je za bilo kakvo funkcioniranje i uopće postojanje uma nužno potrebno da postoji mozak. Naime, čini se da se bilo kakve mentalne operacije zapravo odvijaju u mozgu, pa ako dođe do raspada mozga, onda sasvim sigurno dolazi i do raspada uma.

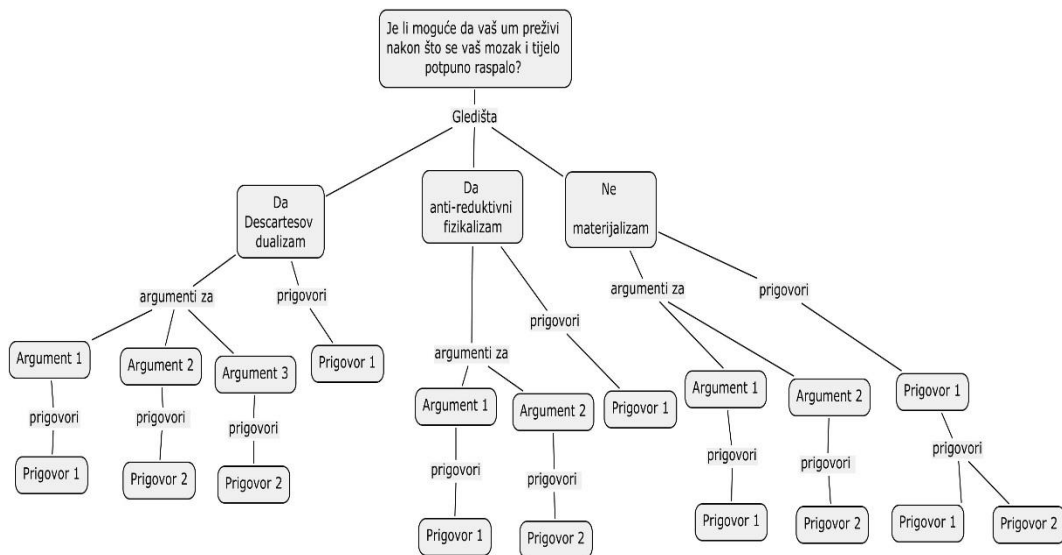
Ovakav pristup sasvim je prihvatljiv. Dapače, omogućit će vam da čim prije započnete pisati nešto o problemu. Ukoliko ste iznimno talentiran filozof, ovakav proces može rezultirati nekim interesantnim i možda sasvim novim gledištem i argumentima. No, čak i ako ne izmislite novo gledište i argumente, zapisivanje onoga što mislite o nekom problemu prije nego krenete s bilo kakvim istraživanjem uvelike će vam pomoći da bolje razumijete problem, i puno važnije, usmjerit će vaše istraživanje tako što će vam pokazati u kojoj mjeri uopće poznajete raspravu.

Izrazito je važno pri tome da shvatite da je središnji fokus u pisanju filozofskog pismenog rada usmjeren prema tome da *sami* pokušate pružiti odgovor na postavljeni filozofski problem i pitanje u naslovu vašeg rada, a ne prema tome da usvojite bogato znanje o onome što su drugi filozofi već rekli o tom problemu. Naime, vaš cilj treba biti usmjeren prema tome da usvojite upravo one važne informacije i podatke koji će vam pomoći da napišete svoj rad i obranite glavnu tezu.

Međutim, kao što smo već puno puta do sada ponovili, u radu morate ponuditi odgovore na problem koji pokazuju da ste adekvatno informirani o problemu. Stoga

je prvo potrebno da skupite relevantne informacije o filozofskim gledištima i argumentima koje se tiču problema kojim se bavite.

Tako ćete, na primjer, čitajući neke od zadanih tekstova i sakupljajući potrebne informacije, uočiti da rasprava o već spomenutom problemu preživljavanja uma nakon raspadanja tijela i mozga ima sljedeću strukturu:

Shema 1

Iako sada nećemo ulaziti dublje u detaljna objašnjenja gledišta koje nam pokazuje gornja shema, ona nam na vrlo jednostavan način ukazuje da je nemoguće baviti se svim prikazanim gledištima i argumentima u okviru pismenog rada (a pri tome obratite pozornost da nam shema ne pokazuje sve postojeće argumente i protuargumente za navedena gledišta).

Razuman nastavnik stoga nikada od vas neće tražiti da se bavite u radu tako širokim i općenitim problemom. Umjesto toga, nastavnik će vam dati općeniti naslov da bi vas potaknuo na čitanje i informiranje o problemu kojim se bavite tijekom kolegija. Uobičajeno je da tijekom napretka studija naslovi filozofskih radova postaju sve specifičniji, određeniji i suženi na usko specijalističko područje koje pretpostavlja da ste izuzetno dobro svladali relevantnu literaturu.

Stoga pametan potez kojeg možete napraviti pri pisanju rada nakon što se upoznate s raspravom jest da izdvojite jedan specifičan problem iz ovog širokog i općenitog filozofskog problema kojim se bavite i fokusirate se na jedan određeni dio rasprave u okviru prikazane sheme. Na primjer, možete pristupiti tako što ćete izdvojiti sljedeći specifični problem:

(P1) Je li Descartes ponudio dobre argumente za konkluziju da um može preživjeti smrt tijela?

Jasno je da odgovor na ovo pitanje u svakom slučaju ujedno odgovara i na opće filozofsko pitanje o tome mogu li naši umovi preživjeti smrt tijela. Naime, ako dokažete da Descartes nudi dobre argumente za konkluziju da um može preživjeti bez tijela, onda je sasvim jasno da ćete imati dobre razloge da tvrdite da je i odgovor na opći filozofski problem o odnosu uma i tijela ide prema prihvaćanju pozitivne konkluzije o preživljavanju uma nakon smrti tijela.

Pretpostavimo sada, da ste uspjeli pokazati da niti jedan od Descartesovih argumenata nije dovoljno dobar. U ovom slučaju dobili ste nešto što možemo nazvati „negativnim dokazom“. Naime, iako niste odgovorili na opći problem mogućnosti preživljavanja uma nakon tjelesne smrti, dokazali ste barem to da Descartesovi argumenti nisu dovoljno dobri za pozitivan odgovor. Ovo je također izniman filozofski doprinos.

Međutim, moguće je da vaš nastavnik ne prihvati „negativni dokaz“ kao zadovoljavajući odgovor na postavljeni problem u naslovu. Stoga ćete se morati uvjeriti je li način na koji ste preformulirali opći problem prihvatljiv za vašeg nastavnika. Naime, uvijek je dobro provjeriti unaprijed što nastavnik očekuje od vas s obzirom na postavljeni naslov rada. No, čak i u slučaju u kojem negativni rezultat ne može izroditi glavnu tezu vašeg rada koja uspješno odgovara na dodijeljeno vam pitanje iz naslova, ono svejedno može biti središnji dio obrane

glavne teze. Na primjer, možete recimo otkriti da materijalisti na temelju dobrih razloga mogu zaključiti da bi razaranje našeg mozga dovelo do razaranja našeg uma. Sukladno tome, u glavnoj tezi vašeg rada možete razmotriti Descartesove argumente kao moguće prigovore konkluziji do koje ste došli. U sljedećem koraku pokazat ćete da ovi prigovori nisu zadovoljavajući i na taj način obraniti materijalističku konkluziju.

Osobito je važno da upravo u stadiju sastavljanja i komponiranja strukture pismenog rada individuirate argumente i protuargumente za glavno gledište koje će imati središnju ulogu u podupiranju i obrani glavne teze. Idealni rezultat tog stadija sastavljanja pismenog rada trebao bi vam omogućiti da smjestite svoj rad unutar debate o problemu kojeg pokušavate riješiti. Također, prilikom pisanja može se dogoditi, na primjer, da čitajući o Descartesovim argumentima otkrijete kako je svaki od njih otvorio različite i neovisne, a vrlo složene rasprave. Stoga, nova mogućnost može biti dodatno sužavanje problema kojim ćete se baviti u radu, a čiji naslov onda može biti sljedeći:

(P2) Možemo li na temelju Descartesovog argumenta iz sumnje zaključiti da naš um može preživjeti našu tjelesnu smrt?

Izrazito je važno da kao filozofi razvijete vještinu analiziranja problema koji vam je dodijeljen, na što jednostavniji i fokusiraniji način, da biste uopće mogli napisati svoj pismeni rad. Ova vještina svakako uključuje sposobnost procjenjivanja količine rasprave koju ćete, nakon što ste iščitali zadanu literaturu i informirali se o problemu, uključiti u svoj rad, kao i opsega samog problema kojim se možete baviti u radu (hoćete li problem zahvatiti jako široko ili se fokusirati na jedan uži aspekt problema). U načelu, prihvatljiva metoda nalaže da uvijek započnemo sa što užim i detaljnijim problemom.

Ako pri tome uočite da je problem previše detaljan i da ne možete ispuniti očekivani broj riječi pismenog rada ili zadanu količinu stranica, onda možete posegnuti za nešto općenitijim pristupom. Primjerice, prilikom pisanja možete shvatiti da Descartesov argument iz djeljivosti možete analizirati u ne više od 500 riječi, a vaš zadatak zahtjeva da napišete 1000 riječi. Rješenje može biti da proširite analizu i u raspravu uključite i argument iz sumnje, te se umjesto izrazito uskim problemom pozabavite nešto širim:

(P3) Mogu li Descartesovi argumenti iz djeljivosti i sumnje dokazati da možemo preživjeti tjelesnu smrt?

U svakom slučaju, bavili se vrlo općenitim ili usko usmjerenim problemima, od vas se očekuje da ostvarite tri cilja:

Prvo, morat ćete pročitati zadanu literaturu da biste razumjeli strukturu debate: glavna gledišta u raspravi, glavne argumente za ova gledišta i njihove glavne prigovore.

Drugo, morat ćete se odlučiti kojim konkretnim problemom ćete se baviti u svom radu.

Treće, ovisno o tome kako ćete pristupiti problemu i oblikovati sam rad, vaš konačni cilj jest obrazloženje i obrana glavne teze koju ćete zastupati u okviru bavljenja određenim filozofskim problemom.

Zadatak 1. Zadan vam je naslov „Trebamo li dopustiti istospolne brakove?“. Pročitajte odlomke 1-4 iz Zadatka 4, drugog poglavlja. Nacrtajte mapu debate i zapišite tri manje općenita problema kojima ćete se onda baviti u radu, na način da suzite opći problem iz naslova.

Zadatak 2. Zadan vam je naslov „Je li pobačaj moralno dopustiv?“. Pročitajte odlomke 5-9 iz Zadatka 4, drugog poglavlja. Nacrtajte mapu

debate i zapišite tri manje općenita problema kojima ćete se baviti u radu, na način da suzite opći problem iz naslova.

7.5 Argumentacijska struktura pismenog rada

Kako biste došli do glavne teze pismenog rada morate poznavati relevantan dio postojeće rasprave o tom problemu.²³ Jednom kada ste točno odredili koji je specifični problem kojim ćete se baviti u radu, morate pronaći glavna gledišta koje govore o njemu te njihove najjače argumente kako biste formulirali i obranili svoju tezu. Jednom kada ste odredili glavna gledišta i argumente, potrebno je te argumente pročitati i što bolje ih iskritizirati na način da provjerite njihovu valjanost, istinitost premisa i neformalnu ispravnost.

Pretpostavimo da trebate napisati rad sljedećeg naslova:

Može li um preživjeti tjelesnu smrt?

Prvo, možete potražiti filozofske argumente koji podupiru konkluziju da um može preživjeti tjelesnu smrt. Primjerice, možete uzeti u obzir argumente koje je ponudio Descartes u svojim *Meditacijama*.

Naime, ukoliko um može preživjeti smrt tijela, onda to znači da su um i tijelo različiti entiteti koji mogu postojati jedan bez drugoga. Descartes je ponudio nekoliko argumenata za ovu konkluziju.²⁴ Pogledajmo sada sljedeću formulaciju njegovog argumenta poznatog pod imenom argument iz djeljivosti.²⁵

Naše tijelo moguće je podijeliti. Međutim, Descartes tvrdi da naš um nije djeljiv. Općenito vrijedi da ako predmet A ima svojstvo koje nedostaje predmetu B, onda su A i B različiti. Stoga Descartes izvodi konkluziju da um i tijelo, budući da su različiti, mogu i postojati

²³ Ovaj dio se uvelike oslanja na upute iz Weston 1987, 61-66.

²⁴ Ovakav prikaz Descartesovog argumenta i prigovora oslanja se na uvodni prikaz argumenta iznesenog u Maslin 2001, 50-64 i Davies 2004, 292-298.

²⁵ Ovaj argument iznosi Descartes 1641, (AT) 85-86.

odvojeno.

Već vam je poznato da prvo treba analizirati strukturu ovog argumenta kako biste utvrdili je li argument valjan ili su možda počinjene neke formalne ili neformalne pogreške. Nadalje, ako argument prođe na prethodnom testu, morate utvrditi jesu li mu premise istinite.

Ovaj se argument može predstaviti u formi *modus ponensa*:

1. Ako A ima svojstvo koje B nema, onda A i B mogu postojati odvojeno.
2. Fizičko tijelo ima svojstvo djeljivosti.
3. Um nema svojstvo djeljivosti.

Dakle:

4. Um i tijelo su dva različita entiteta koja mogu postojati odvojeno.

Argument se *prima facie* može činiti valjanim. Osim toga i premise se također čine istinitima. Analizirajmo ih detaljnije. Prva premisa temelji se na logičkoj posljedici Leibnizovog zakona koji tvrdi da ako su predmeti A i B numerički istovjetni, onda su im i sva svojstva jednaka. Stoga, ako predmeti A i B imaju barem jedno različito svojstvo, ne mogu biti numerički istovjetni. Uzmimo za primjer zvučnike koji se nalaze s obje strane ekrana vašeg računala. Unatoč tome što dijele mnoga svojstva, poput boje, oblika, veličine, itd., zbog činjenice da u isto vrijeme zauzimaju različita mjesta možemo sasvim sigurno zaključiti da se ne radi o jednom te istom predmetu. Ili za brojeve 3 i 4 možemo utvrditi da nisu istovjetni već različiti brojevi, budući da je jedan neparan, a drugi paran.

Pogledajmo sada drugu premisu koja govori o djeljivosti fizičkog tijela. Zasigurno je istina da se naše tijelo može dijeliti jer svi smo naime upoznati s nesretnim slučajevima u kojima su ljudi, nažalost, izgubili neki dio svog tijela.

Nadalje, i premisa 3 se naizgled čini plauzibilnom. Descartes tvrdi da ne možemo na isti način dijeliti naš um ili mentalna stanja kao što možemo dijeliti tijelo. Možemo to pokazati na jednostavnom primjeru naše misli o tome da će sutra kišiti. Koliko god se trudili, čini se da nema načina na koji možemo ovu misao podijeliti na dvije polu-misli. Međutim, neki ipak misle da Descartesov argument nije valjan budući da sadrži kategoričku pogrešku u korištenju izraza „biti djeljiv“ u premisama (2) i (3).

K. T. Maslin tvrdi da kada kažemo da je tijelo djeljivo, a da um nije, mi pritom ne želimo reći kako smo uočili da svojstvo djeljivosti pripada jednom od ta dva entiteta, a drugom ne (Maslin 2001, 63-64). Naime, (2) i (3) su primjeri rečenica različiti primjeri rečenica od rečenica poput „Ivan je plav“ i „Filip nije plav“. Moramo biti oprezni i uočiti da rečenica (2) govori o nekom entitetu, našem tijelu, a rečenica (3) se odnosi na neka stanja o kojima je besmisleno govoriti u kategorijama djeljivosti i nedjeljivosti.

Rečenice (2) i (3) stoga su sličnije rečenicama „Ivan je siročće“ i „Broj 3 nije siročće“. Prva rečenica može biti istinita ili lažna, ovisno o Ivanovom odnosu s njegovim roditeljima. Međutim, druga rečenica čini se besmislenom. Tom rečenicom ne možemo izraziti misao da broj 3 živi sa svojim biološkim roditeljima. Brojevi jednostavno nisu vrsta stvari koja mogu biti ili ne biti siročad!

Jednako tome, zaključuje Maslin, um i mentalna stanja nisu vrsta stvari koja mogu biti ili ne biti djeljiva, budući da je um prema ovom autoru samo skup sposobnosti koje manifestiramo u našem ponašanju. Općenito rečeno, sposobnosti nisu vrsta stvari koja se mogu dijeliti. Uzmimo za primjer sposobnost hodanja. Iako je sasvim smisleno reći da sposobnost hodanja možemo izgubiti ili je usvojiti, potpuno je besmisleno reći da sposobnost hodanja možemo podijeliti na tri dijela. Nadalje, sposobnost hodanja ne postoji bez mene, nositelja te sposobnosti. Na isti

način, tvrdi Maslin, sposobnosti koje tvore naš um ne mogu postojati bez fizičkog tijela koje je nositelj tih istih sposobnosti.

Naravno, ovime nikako ne želimo sugerirati da je rasprava o Decarstesovom argumentu ovime zaključena, budući da sasvim sigurno možete pronaći protuargument iznesenom Maslinovom prigovoru. Osim toga, možete razmotriti i evaluirati i druge argumente koje je Descartes iznio kako bi obranio konkluziju da su um i tijelo dvije različite stvari. Dodatno, možete pokušati i sami iznijeti vlastiti argument u prilog jednom odgovoru na postavljeno pitanje u naslovu rada.

Međutim, jako je važno da prilikom sastavljanja pismenog rada vodite računa o tome kako se razvija njegova argumentacijska struktura. Pri tome se možete koristiti grafičkim prikazima različitih zadaća koje argumenti imaju u vašem radu, imajući na umu da su ovo glavni zadaci koje trebate napraviti:

- definirati središnji problem;
- predstaviti glavna gledišta koje govore o danom problemu;
- evaluirati argumente glavnih gledišta kako bi utvrdili jesu li argumenti valjani, pouzdani, to jest, jesu li im sve premise istinite;
- izložiti argumente koji su valjani te izložiti podargumente za sve premise u izloženim argumentima.

8 Osnovna struktura pismenog rada i struktura odlomaka

8.1 Ciljevi

Nakon čitanja ovog poglavlja trebali biste moći:

- razumjeti potrebe čitatelja vašeg rada kao i značaj koherentne strukture pismenog rada i relevantnog odabira važnih informacija;
- napisati uvod, glavno tijelo i zaključak pismenog rada, a pri tome imajući na umu perspektivu čitatelja;
- razumjeti različite funkcije i oblike specifičnih dijelova uvoda: opis problema i debate, glavnu tezu i opis strukture rada;
- razumjeti različite funkcije koje ima glavno tijelo pismenog rada: opis i argumentaciju;
- razumjeti razliku između glavne teze pismenog rada i zaključka;
- naučiti se koristiti dobro strukturiranim paragrafima kako bi postigli čitkost i koherenciju pismenog rada.

8.2 Uvod

Jednom kada ste utvrdili specifični problem kojim ćete se baviti u radu, odredili glavnu tezu i argumente, morate ih zapisati tako da u obzir uzmete perspektivu čitatelja vašeg rada. Naime, rad pišete s namjerom da bi ga čitali drugi ljudi koji mogu biti manje ili više upoznati s temom kojom se bavite. Stoga pisanju trebate

pristupiti tako da uzmete u obzir perspektivu čitatelja, želeći da bez dvojbi prepozna sve osnovne elemente vašeg rada, razumije glavnu tezu i argumente kojima je branite.

U ovom poglavlju razmotrit ćemo neke od osnovnih karakteristika same strukture filozofskog rada koje trebate svladati kako bi dijelovi vašeg pismenog rada bili što koherentnije i čvršće povezani. Upravo će to čitatelju uvelike olakšati čitanje. Drugim riječima, detaljnije ćemo obraditi tri glavna dijela filozofskog pismenog rada: uvod, glavni dio i zaključak rada.

Prije svega prikazat ćemo na koji način upravljati makrostrukturom rada, a nakon toga bavit ćemo se mikrostrukturom. Tekst pismenog rada treba biti podijeljen u paragrafe, čija struktura treba omogućiti čitatelju jednostavno praćenje iznesenih argumenata. Zato ćemo osobitu pozornost obratiti na neke od osnovnih strategija sa ciljem pružanja praktičnih savjeta za pisanje rada čiji su dijelovi povezani na koherentan način.

8.3 Čitatelji pismenog rada

Idealan rezultat procesa skiciranja rada kojim smo se bavili u prethodnom poglavlju bi trebao biti jasno utvrđena argumentativna struktura pismenog rada. Dakle, prije svega treba biti jasno kojim se problemom bavite. Kako biste to postigli bilo bi dobro da pripremite i zapišete opise osnovnih gledišta i argumenata, kao i onih argumenata za koje smatrate da podupiru vašu tezu. Također, zapišite i citate koje smatrate važnima, parafraze nekih pročitanih djela i sve popratite odgovarajućim fusnotama te bibliografskim jedinicama djela, koje ćete koristiti pri pisanju rada. Dakle, na ovom stupnju pisanja trebate moći doći do razložne konkluzije o problemu na zadanu temu koristeći se pri tome akademski relevantnom literaturom. Zadatak koji je sada pred vama jest da vaš dosadašnji doseg istraživanja prenesete

i iskomunicirate drugima, tj. čitateljima. Ovaj sljedeći stupanj, stoga zahtijeva da se koristite određenim vještinama pisanja kojima se još nismo bavili.

Sukladno rečenome do sada, sasvim je jasno da je glavni cilj pismenog rada uvjeriti čitatelja u istinitost vaše glavne teze pomoću dobrih argumenata. Kako biste se usredotočili na neke od problema s kojima ćete se susresti na putu do ostvarenja ovoga cilja važno je imati na umu čitatelje kojima je rad namijenjen i njihove potrebe. Drugim riječima, ukoliko želite uvjeriti nekoga u nešto, morate znati barem koliko ta osoba zna o temi kako biste joj mogli pristupiti na adekvatan način. Dakle, kome pišete svoj rad?

Prvi i najočitiji odgovor upućuje na vašeg nastavnika kao prvog čitatelja i kao onoga koji će taj pismeni rad i ocijeniti. Budući da nastavnik zasigurno zna dovoljno o temi kojom se bavite, netko bi mogao zaključiti da je u radu dovoljno prezentirati glavni argument u najshematičnijem obliku. Primjerice, kritizirajući Descartesov argument iz djeljivosti, sukladno ovakvom razmišljanju, mogao bi se ponuditi sljedeći odgovor u obliku ovakvog shematskog argumenta:

Descartesov argument iz djeljivosti je neprihvatljiv jer kao što je to Maslin pokazao, sadrži pogrešku ekvivokacije. Stoga, tim se argumentom ne može dokazati preživljavanje uma nakon tjelesne smrti.

Unatoč tome, što formalno gledano ništa nije sporno s prethodnim odlomkom, ovo bi bila velika greška u vašem radu.

Zapisati glavni argument pismenog rada u obliku kao u prethodnom primjeru zasigurno bi izazvalo veliko nezadovoljstvo vašeg nastavnika. A nezadovoljni nastavnici najčešće ne dijele dobre ocjene. Unatoč tome što je nastavnik neupitno prvi čitatelj vašeg rada, imajte na umu da je nastavnik specifičan čitatelj. Naime, nastavnik prije svega želi ocijeniti autorovu sposobnost razumijevanja filozofskog problema kojim se bavi, kao i sposobnost kritičkog bavljenja s relevantnom

literaturom, te sposobnost razvijanja i korištenja argumenata kao temeljnog filozofskog oruđa. Glavni problem prethodnog odlomka iz primjera upravo je u tome što ne pokazuje adekvatno razumijevanje i upoznatost s problemom kojim se bavi, niti to da autor vlada ostalim prethodno navedenim sposobnostima. Čitajući ovaj odlomak, dakle, nastavnik ne može utvrditi razumije li uopće student argument kojeg spominje, a kamoli razumjeti razloge zbog čega se misli da je upravo Maslioni argument dobar prigovor Descartesu.

No, postoji način kako doskočiti ovom problemu, a sadržano je u jednom izuzetno korisnom pravilu kojeg trebate slijediti pri pisanju rada. Ukoliko budete slijedili ovo pravilo, uspjete napisati rad u kojem će nastavnik moći ocijeniti (nadamo se pozitivno) vaše razumijevanje problema i materijala kojima ste se bavili i vaše kritičko bavljenje njima. Iznimno pravilo glasi:

Pišite tako kao da je vaš rad namijenjen pametnoj osobi koja ništa ne zna o temi kojom se bavite.

Kao i kod svakog pravila, i ovdje naravno mogu postojati iznimke. No, slijediti ovo pravilo uglavnom je sigurno, osim ako vas nastavnik izričito ne upozori da je publika kojoj se obraćate drugačija. Također, uvijek možete provjeriti s nastavnikom slaže li se s ovim pravilom. U svakom slučaju, smatramo da vam ovo pravilo može pomoći pri svladavanju mnogih problema koji vas čekaju kada jednom krene pisati rad.

Stoga sada možemo dopuniti ono što smo prethodno utvrdili i reći da je glavni zadatak pri pisanju rada sljedeći:

pomoću dobrih argumenata, uvjeriti u istinitost glavne teze pismenog rada pametnu osobu koja nije upoznata s problemom kojim se bavimo. Kako bi uspješno izvršili ovaj zadatak morate znati prikladno (i) informirati hipotetskog čitatelja i (ii) voditi čitatelja kroz pismeni rad.

Pogledajmo sada malo preciznije što se misli pod „prikladno informirati čitatelja“.

Vratimo se kratko natrag na naš odlomak koji je pisan za „sveznajućeg profesora“, u kojem se tvrdi sljedeće:

Descartesov argument iz djeljivosti je neprihvatljiv, jer kao što je to Maslin pokazao, sadrži pogrešku ekvivokacije. Stoga se tim argumentom ne može dokazati preživljavanje uma nakon tjelesne smrti.

Postavite si sada vrlo jednostavno pitanje: može li netko tko nije upoznat s problemom o kojem se govori u odlomku razumjeti o čemu uopće autor govori i na što se ovaj problem odnosi? Sasvim sigurno, odgovor je: ne! No, da bi čitatelj razumio o čemu je riječ potrebno je stoga reći nešto o samom filozofskom problemu kojim se rad bavi i objasniti kako je argument iz djeljivosti povezan s tim općim problemom. Zatim je potrebno detaljno objasniti argument iz djeljivosti i opisujući njegove premise i samu strukturu argumenta, jednako kao Maslinov prigovor ovom argumentu. Konačno, potrebno je objasniti zbog čega autor rada drži da je ovaj prigovor zadovoljavajući. I tek tada će pametan čitatelj biti u poziciji u kojoj može shvatiti što je tema i teza rada, kojim argumentima se potkrepljuje, te na kraju, nadamo se i biti uvjeren u istinitost glavne teze. Što je najvažnije, student će ukoliko pristupi pisanju rada na ovakav način, pokazati nastavniku da zaista razumije temu kojom se bavi i da joj pristupa kritički.

Drugi dio zadatka odnosi se na to da autor rada treba adekvatno voditi čitatelja kroz tekst. U nastavku ćemo vidjeti da upravo klasična podjela rada na uvod, glavni dio i zaključak prikladno vodi čitatelja kroz tekst i omogućava mu razumijevanje ponuđenih argumenata.

8.4 Uvod filozofskog pismenog rada

Ovaj dio pismenog rada, kao što ime upućuje, uvodi čitatelja u filozofski problem, glavnu tezu i strukturu rada. Iako je uvod na početku rada, on se treba pisati zadnji.

Uvod filozofskog rada treba imati tri dijela:

opis problema i debate,

glavnu tezu,

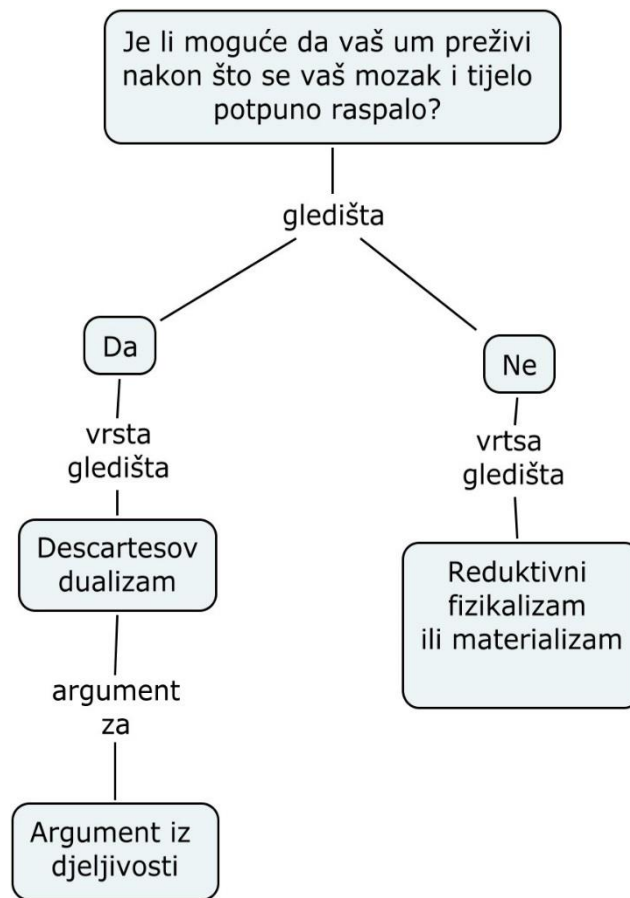
opis strukture filozofskog rada.

Opis problema i debate

U tom dijelu autor pruža informaciju koja je nužna čitateljima da bi razumjeli glavni filozofski problem koji autor želi riješiti.

Glavna teza pismenog rada

Različite vrste glavne teze se temelje na različitim gledištima koje autor rada zauzima u filozofskoj raspravi koja je u pitanju. Razmotrimo, na primjer, raspravu u shemi 1.

Shema 1.

U različitim radovima mogu se iznijeti sljedeće glavne teze:

1. U ovom radu ću argumentirati da um ne može preživjeti smrt mozga jer je materijalizam točna teorija uma.
2. U ovom radu ću pokazati da Descartesov dualizam ne pruža dobre razloge za tezu da um može preživjeti smrt mozga.
3. Cilj ovog rada je pokazati da je Descartes pružio dobar argument za tezu da možemo preživjeti smrt našeg mozga. Razlog za ovo jest da je njegov argument iz jasnih i odjelitih percepcija pouzdan. Štoviše, pokazat ću da jedan utjecajan odgovor ovom argumentu nije valjan.

Zadatak 1. Upišite tri moguće glavne teze koje se mogu pridružiti u debati u shemi 2.

Zadatak 2. Upišite tri moguće glavne teze koje se mogu pridružiti u raspravi o pitanju „Trebamo li dopustiti istospolni brak?“ koji ste mapirali u zadatku 1 prethodnog poglavlja.

Zadatak 3. Upišite tri moguće glavne teze koje se mogu pridružiti pitanju „Je li pobačaj moralno dopustiv?“ koji ste mapirali u zadatku 2 prethodnog poglavlja.

Opis strukture pismenog rada

U tom dijelu, autor pruža informaciju koja je nužna čitateljima da bi razumjeli strukturu rada koju autor koristi za obranu glavne teze. Autor opisuje glavne aktivnosti koje će provesti u radu:

- opisivanje problema, teorija, argumenata, pojmova;
- pružanje argumenata: argumenti za, prigovori, odgovori;
- opisana struktura rada u uvodu mora se dosljedno provesti u pisanju središnjeg dijela rada. Vrlo važno je koristiti riječi koje pokazuju redoslijed dijelova rada: Prvo ću, ... Drugo, ... itd.

Pogledajmo sada sve dijelove uvoda na sljedećem primjeru:

<p style="text-align: center;">Može li se intencionalnost naturalizirati?</p> <p>Mentalna stanja su o nečemu. Na primjer, moja misao da atomi postoje je misao o činjenici da atomi postoje. Filozofi su nazvali svojstvo biti o nečemu „intencionalnost“. Jedna od važnih rasprava unutar filozofije uma jest ona o odnosu intencionalnosti i prirodnog svijeta. Filozofi diskutiraju problem mogućnosti ili nemogućnosti naturaliziranja intencionalnosti. Naturalizirati neki entitet znači pokazati da ga se može reducirati na fizička ili biološka prirodna svojstva. Na primjer, Franz Brentano, (Brentano 2002) je ponudio dualistički pristup intencionalnosti, prema kojem se intencionalnost ne može naturalizirati. Nedavno, Fred Dretske (Dretske 2002) i Ruth Millikan (Millikan 2002) su pružili dvije utjecajne teorije koje pokušavaju naturalizirati intencionalnost.</p>	Opis problema i debate
<p>U ovome radu pokazat ću da su Dretskeove i Millikanine teorije neprihvatljive. Prvo ću kratko opisati ove teorije. Nakon toga, prikazat ću na primjeru kako se one razlikuju i iznijeti Millikanine argumente koje smatram valjanima, a koji idu protiv Dretskeove teorije. Na kraju ću iznijeti prigovore koji se tiču same Millikanine teorije, a djelomično zahvaćaju i Dretskeovu teoriju.</p> <p style="text-align: center;">...tekst ...</p> <p style="text-align: center;">Literatura</p> <p>Brentano, F. 2002. The distinction between mental and physical phenomena. U Chalmers 2002, 479-484.</p> <p>Chalmers, D. ur. 2002. <i>Philosophy of Mind: Classical and Contemporary Readings</i>. New York, NY: Oxford University Press.</p> <p>Dretske, F. 2002. A recipe for thought. U: Chalmers 2002, 491-499.</p> <p>Millikan, R. 2002. Biosemantics. U: Chalmers 2002, 500-509.</p>	Glavna teza i Opis strukture

Zadatak 1. Sagledajte sljedeće primjere uvoda pismenih radova koje su pisali studenti. Jesu li to primjeri dobrih uvoda? Provjerite sadrže li

sve potrebne elemente uvoda (opis problema i debate, glavnu tezu i opis strukture rada).

Primjer 1. Možemo li išta znati i postoji li znanje uopće? Baveći se pitanjima znamo li išta ili možemo li nešto argumentirati na određeni način, mi se bavimo problemom skepticizma. Dvoumljenjem oko postojanja fizičkih predmeta, neki filozofi su došli do pitanja kako i možemo li biti sigurni u postojanje fizičkog svijeta oko nas. Kako možemo biti sigurni da sve što nas okružuje nije samo plod naše mašte ili halucinacija?

Filozofi koji zastupaju ovakvo gledište zastupaju teoriju solipsizma tj. filozofsko vjerovanje da sve što postoji jest osoba i njeno iskustvo. U ovom radu ću prikazati argumente koje zastupaju solipsisti, idealisti te fenomenalisti. Nastojat ću također prikazati i protuargumente koji osporavaju ova filozofska vjerovanja. Izuzetno je važno poraditi na ovom problemu postojanja vanjskoga svijeta te promisliti o solipsističkim argumentima koji pobijaju naša prvotna i temeljna vjerovanja.

Primjer 2. Da bismo znali znamo li nešto ili ne znamo moramo znati što je znanje. Postoje mnoge definicije kojima se pokušao obuhvatiti pojam znanja no ni jedna od njih nije općeprihvaćena definicija znanja, s obzirom da je znanje definirano na različite načine. U svakom slučaju, znanje je sigurno nešto važno, što dokazuje i činjenica da je oduvijek privlačilo pažnju filozofa još od Platona pa sve do naših dana. Pitanjima o znanju bavi se filozofska disciplina koja se zove epistemologija, njena osnovna pitanja su „što možemo znati i kako to znamo?“, dok filozofsko gledište zvano skepticizam pobija znanje te skeptici kažu da

„nitko ništa ne zna.“

U ovom radu govorit ću o plauzibilnosti skepticizma, čiji je stav da nitko ništa ne zna te da znanje ne postoji.

Problem o kojem ću govoriti u ovom radu odnosi se na relativnost osjeta i plauzibilnosti skepticizma, te odgovara na pitanje „možemo li išta znati?“. Teorija koja nam daje odgovor na pitanje „Možemo li išta znati?“ jest skepticizam.

Zadatak 2. Napišite tri moguća uvoda u tri različita filozofska rada.

8.5 Glavni dio pismenog rada

To je najvažniji dio rada. U tom dijelu autor pruža argumente i informaciju koja je nužna čitateljima da bi razumjeli te argumente. Pisanje glavnog dijela rada uključuje dvije aktivnosti: *evaluaciju* i *opisivanje*. Evaluacija se temelji na iznošenju argumenata koji su nužni za opravdavanje glavne teze rada.

8.5.1 Opisivanje i čitateljstvo

Opisivanje se temelji na prezentaciji *relevantne* informacije o filozofskim problemima, teorijama, drugim argumentima, pojmovima koje čitatelj treba znati ako želimo da razumije evaluaciju. Stoga autor da bi mogao opisivati informaciju koja je čitateljima potrebna, treba imati neki pojam o njoj.

Kada pišete akademske filozofske radove, trebate pokazati profesoru da dobro razumijete probleme, teorije, argumente i koncepte koje koristite u evaluaciji. Najbolji način da biste to uspjeli je da opišete relevantnu informaciju tako da vaš rad bude razumljiv vašem kolegi ili kolegici koji ne studiraju filozofiju i nisu informirani o problemima i debati o kojoj je riječ.

Premda se mnogo inzistira na pružanju argumentacije ako se želi filozofirati, također je vrlo važno da dobro razumijemo relevantnu debatu. Ako ne znamo dobro opisati raspravu drugima, znači da je ne razumijemo.

8.5.2 *Evaluacija: kako pisati argumente*

U svrhu postizanja jasnoće i preciznosti, predlažemo da za svaki argument koji nudite u radu, prođete kroz sljedeće korake, koje u nešto izmijenjenoj verziji preuzimamo od Martinicha (1996, 59). Oni čine sljedeću strukturu, za koju držimo da se treba koristiti za svaki argument koji nudite u radu:

1. opišite relevantnu informaciju za razumijevanje argumenta (Opisivanje). Ova informacija može biti korištena i za druge argumente;
2. pružite argument;
3. pokažite da je argument valjan²⁶;
4. pokažite da je argument pouzdan.

Razmotrimo, na primjer, da imate ovaj naslov:

Evaluirajte Descartesov dualizam.

I ovo je glavna teza koju želimo podržati:

O ovom radu pokazujem da je Descartesov dualizam neistinit jer iz ovog gledišta slijedi apsurdni zaključak da ne možemo izbrojati umove.

1. *Opišite relevantnu informaciju za razumijevanje argumenta (Opisivanje).*

Primjer. René Descartes, u Descartes 1641, je pružio gledište prema kojem su um i tijelo dva različita tipa supstancije. Pod supstancijom je mislio nešto što može postojati bez postojanja bilo čega drugog. Dakle,

---

²⁶ Ovaj aspekt filozofskog pisanja je preporučljivo uvježbati. Za profesionalne filozofe i napredne studente se pretpostavlja da se koriste valjanim argumentima.

um može postojati odvojeno od tijela. Posebice, Descartes podržava tezu da je um nematerijalna supstancija koja nije smještena u prostoru i bez ekstenzije, a tijelo materijalna supstancija koja ima te materijalne značajke.

2. *Pružite argument*

Primjer. Mnogo autora je ispravno prigovorilo Descartes-u na sljedeći način: ako možemo brojati koliko ima materija istog tipa, onda te materije moraju imati materijalna svojstva. Descartes podržava tezu da um nema materijalna svojstva. Stoga, na primjer, ja ne bih mogao brojati koliko je umova sada vezano za moje tijelo. Međutim, meni je jasno da ja imam samo jedan um. Stoga, dualizam supstancija nije točan.

3. *Pokažite da je argument valjan*

Primjer. Prethodni prigovor Descartesu je valjan. Uključuje prvo primjenu *modus tollensa* za postizanje konkluzije da, ako pretpostavimo da je um nematerijalan, onda ne bih trebao moći brojati koliko umova imam. Potom, primjenom *modus tollensa* na prethodni kondicional i premisu da ja znam da imam samo jedan um, može se izvesti da je dualizam neistinit.

4. *Pokažite da je argument pouzdan*

Primjer. Štoviše, prigovor je pouzdan s obzirom da su njegove glavne premise istinite. Nadalje, u prethodnom argumentu su uključena dva središnja načela. Prvo načelo je premisa da možemo brojati samo objekte koji imaju materijalna svojstva. Istinitost ove premise se može jednostavno ilustrirati uzimajući u obzir kako obično brojimo objekte.

Na primjer, ako zaključim da su u sobi tri stolice to je zato što možemo vidjeti da postoje tri objekta smještena na tri različite lokacije u prostoru. Drugo, čini se jasnim da znam, na primjer, da imam samo jedan um i da ne dijelim svoje tijelo s nečijim drugim umom.

8.6 Zaključak pismenog rada

U tom dijelu, autor kratko ponavlja i sažima glavnu tezu rada koju je branio u glavnom dijelu. Ova sekcija je samo kratak sažetak i autor ovdje ne može pružiti nove argumente.

Zadatak. Razmotrite navedeni primjer. Je li ovo dobar zaključak?

Primjer 1. U ovom sam radu prikazala sve argumente i protuargumente za idealizam, solipsizam te fenomenalizam. Naime, potrebno je postojanje stvarnosti da bi se mogao određivati kriterij za postojanje stvarnog i nestvarnog svijeta. Svakodnevne promjene u svijetu, u ljudima i idejama veliki su pokazatelj toga da je svijet oko nas stvaran, a ne samo odraz naše mentalne predodžbe. Također, svakoj osobi se ponekad dogodi da halucinira, npr. kada joj se učini da vidi neku poznatu osobu, a i kada joj se približi zaključuje da to nije ona. Skeptici nam ne nude odgovor na važno pitanje, a to je, kako da znamo haluciniramo li, sanjamo li ili ne? Iz svega navedenog proizlazi konkluzija da se skepticizam zapravo zasniva na argumentima koji nisu u potpunosti razrađeni i dokazani.

8.7 Struktura odlomka

Do sada smo se bavili problemom strukturiranja pismenog rada izdvojivši specifične elementarne dijelove teksta, od kojih svaki ima svoju specifičnu funkciju unutar rada. Tako smo izdvojili dio koji nas uvodi u problem koji se razmatra u

radu, potom smo obratili pozornost na dio koji iznosi glavnu tezu i strukturu rada, te završni dio u kojem se sažima rečeno. Međutim, osim što autor filozofskog rada mora voditi računa o navedenoj makro strukturi, također mora posebnu pozornost obratiti i na strukturu unutar manjih jedinica teksta koje obično nazivamo odlomcima (paragrafima). Drugim riječima, u nastavku ćemo se baviti mikro strukturom pismenog rada te pokazati neke od strategija koje vrijede za mikro strukturu rada i omogućavaju jednostavno i uspješno pisanje paragrafa.

Odlomci, odnosno paragrafi su dijelovi teksta koji imaju samostalno značenje.²⁷ Prvi redak odlomka ima veći razmak od prethodnog dijela teksta. On može biti i razveden kad odlomak nije prvi koji slijedi naslov.

Sagledajmo sljedeće primjere s kojima se možemo susresti u filozofskim radovima:

Primjer 1. Argument iz znanja može se formulirati na sljedeći način:

(1) Mary je prije nego što je puštena imala potpuno znanstveno znanje činjenica koje se tiču boja i viđenja boje, a da nije imala nikakva svjesna iskustva boja.²⁸

(2) Vidjevši nakon puštanja obojeni predmet Mary stječe novo znanje o iskustvima boje.

Dakle,

(3) Postoje činjenice koje nisu fizičke.

Razmotrimo drugu premisu tog argumenta koji se tiče znanja koje Mary

---

²⁷ U tekstu se naizmjenično koriste termini 'paragraf' i 'odlomak'. Značenje im je jednoznačno.

²⁸ U ovom misaonom eksperimentu Jackson pretpostavlja da Mary, neuroznanstvenica koja zna sve što se može znanstveno znati o bojama, nikada nije doživjela vizualno iskustvo boje. Doživjet će ga kada izađe iz podrumске prostorije u kojoj se nalazila čitavog života (Jackson 1982).

navodno stječe time što ima kromatska iskustva boje. Jackson tvrdi da to znanje uključuje javljanje *qualia*. Izrazom *qualia* želi uputiti “naročito na određena obilježja tjelesnih osjeta, ali i na određena opažajna iskustva” (Jackson 1982: 469). Prema Jacksonu, to sugerira da time što vidi obojene predmete Mary doznaje činjenice o svojim iskustvima boje koje uključuju javljanje nefizičkih *qualia*. Primjerice, kada Mary vidi neki crveni predmet, naučit će da njezino iskustvo crvenog predmeta ima određeno obilježje. To obilježje je *quale* o kojemu nije znala prije nego što je puštena. Takvo ću znanje zvati znanje kako je to imati iskustvo boje. Mnogi su kritičku pozornost usmjerili na tu drugu premisu argumenta iz znanja. No i prva premissa zahtijeva pomno ispitivanje.

Prva premissa argumenta iz znanja sadrži karakterizaciju Maryna znanstvenog znanja. To bi znanstveno znanje trebalo obuhvatiti one vrste činjenica koje, prema fizikalistu, iscrpljuju sve što se može znati o iskustvu boje. Jackson tvrdi da mu nije potrebna precizna karakterizacija fizičkih činjenica ili, njegovim riječima, “fizičkih informacija“ i korelativnog pojma fizičkog svojstva, procesa i tako dalje”. Umjesto toga, on pretpostavlja da je za njegove svrhe dovoljno kazati da Mary “zna sve fizičke činjenice o nama i našem okolišu, u širokom smislu izraza „fizičke“ koji uključuje sve u potpunoj fizici, kemiji i neurofiziologiji” (Jackson 1986: 567). Osim toga, on tvrdi da Mary zna činjenice koje se tiču „funkcionalnih uloga“ što ih igraju stanja živčanog sustava. Ta karakterizacija, međutim, nije zadovoljavajuća. (Malatesti 2011, 34-35)

Kao što vidite, autor je u prethodnom primjeru slijedio preciznu strukturu pravila pisanja odlomaka. Odlomci u radu trebaju imati sljedeću strukturu:

- (a) glavna rečenica,
- (b) središnji dio odlomka,
- (c) povezivanje sa sljedećim odlomkom.

8.7.1 *Glavna rečenica*

Glavna rečenica odlomka, često ujedno i prva rečenica, treba obnašati dvije uloge:

(a) Prikazati sadržaj i funkciju odlomka, te (b) doprinijeti koherentnosti rada.

Započnimo s prvom ulogom koju mora obnašati glavna rečenica odlomka:

Sagledajmo u gore navedenom primjeru 1. glavnu, ujedno i prvu rečenicu drugog i trećeg odlomka:

Argument iz znanja može se formulirati na sljedeći način: ...

Razmotrimo drugu premisu tog argumenta koja se tiče znanja koje

Mary navodno stječe time što ima kromatska iskustva boje. ....

Prva premissa argumenta iz znanja sadrži karakterizaciju Maryna znanstvenog znanja. ....

Svaka od tih rečenica informira čitatelja o sadržaju odlomka i njegovoj funkciji.

Svaki odlomak bi trebao uvesti jednu temu i razjasniti je ili provesti neku drugu funkciju. Ovo su neke od funkcija koje odlomci mogu imati, a koje se iznose u glavnom tijelu filozofskog teksta:

- razjašnjenje prikazivanja teorije, koncepta (ideje), premise, principa;
- prikazivanje (ilustracija) argumenta (prigovor, odgovor, protu-odgovor);
- evaluacija (procjena) argumenta (prigovor, odgovor, protu-odgovor), premise;

- prijelaz između različitih dijelova rada.

Zadatak 1. Identificirajte gore navedene funkcije kao i eventualne druge funkcije odlomaka u primjeru 1.

Sagledajmo način na koji prva, glavna rečenica odlomka može doprinijeti koherenciji pismenog rada.

8.7.2 *Glavna rečenica kao objašnjenje uloge odlomka u strukturi pismenog rada*

Razmotrite primjer glavnih, prvih rečenica odlomaka jednog rada:

G.E. Moore je izgradio argument protiv hedonizma ....

Hedonist ima dva odgovora Mooreu. Prvo, ... Drugo,...

Dodatni argument protiv hedonizma...

Odgovori hedonista...

Dakle, hedonizam nije opovrgnut...

U zaključku, ... (Martinich 1996, 152)

Ove rečenice razvijaju rad u jasno argumentiranu strukturu. Svaki odlomak će zapravo razviti kritiku ili odgovor koji vodi prema glavnoj tezi rada „hedonizam nije opovrgnut“. Dakle, čitajući samo prve rečenice odlomaka, čitatelj bi trebao biti u stanju dohvatiti strukturu rada i argumentativne retke koje autor razvija.

Zadatak 1. Napišite glavne, prve rečenice pet odlomaka sadržane u tri različita filozofska rada.

Okrenimo se sada središnjem dijelu odlomka.

8.7.3 *Središnji dio odlomka*

Samo tijelo, odnosno središnji dio odlomka mora razviti misao koja je opisana glavnom, prvom rečenicom odlomka. Ukoliko smo glavnom rečenicom naznačili

koja će biti funkcija odlomka onda se ta funkcija mora razraditi u središnjem dijelu odlomka. Središnji dio odlomka razvija, pojašnjava i podupire glavnu rečenicu odlomka.

Zadatak 1. Razmotrite glavne rečenice u nekima od odlomaka dodijeljenih materijala (primjer 1) i razmislite kako ih središnji dijelovi odlomka razvijaju.

Zadatak 2. Razvijte središnji dio odlomka koji ste započeli u zadatku prethodnog odjeljka.

Jednom kada je misao u središnjem dijelu odlomka u potpunosti opisana važno je najaviti idući odlomak.

8.7.4 *Rečenica koja povezuje*

Rečenica koja povezuje je najčešće posljednja rečenica odlomka i ona koja daje određenu tematsku, logičku ili opisnu poveznicu sa sljedećim odlomkom. Ona uvodi u problem koji će riješiti sljedeći odlomak.

Sagledajmo u primjeru 1, posljednju rečenicu drugog odlomka i prvu rečenicu trećeg odlomka:

..... No i prva premisa zahtijeva pomno ispitivanje.

Prva premisa argumenta iz znanja sadrži karakterizaciju Maryna znanstvenog znanja. ....

Posljednja rečenica tog odlomka jasno anticipira glavnu, prvu rečenicu, a samim time i sadržaj idućeg odlomka. Time tekst dobiva na tečnosti i koherenciji.

Zadatak 1. Razmotrite rečenice koje imaju funkciju povezivanja u nekim od odlomaka materijala koje ste dobili i razmislite kako ih središnji dijelovi razvijaju.

Zadatak 2. Razvijte rečenice koje imaju funkciju povezivanja odlomcima koje ste napisali u zadatku prethodnog odjeljka.

8.8 Zaključak

U ovom smo poglavlju prikazali temeljne vještine i znanja koja su potrebna za pisanje filozofskog rada. Sada je od iznimne važnosti nastaviti s praktičnom primjenom usvojenog znanja.

Osim toga, važno je i čitati dobre filozofske članke objavljene u vodećim filozofskim časopisima, putem kojih ćete od profesionalnih filozofa naučiti kako riješiti neke specifične probleme s kojima se možete susresti pri pisanju rada. Naravno, s ovim savjetom treba biti jako oprezan jer ako ga doslovno shvatimo postoji opasnost od direktnog plagiranja sadržaja. No, unatoč tome, čitanje tuđeg teksta može itekako pomoći u razvijanju vlastitog stila i tehnike pisanja učenjem i oponašanjem određenih stilskih trikova, načina savladavanja tehničkih zamki prilikom pisanja filozofskih radova, stilskih struktura, kojim se problemima uopće baviti u radu, što citirati, kako izgraditi argument ili kako podijeliti paragrafe. Slobodno možemo reći da je takav način učenja jedan od imperativa za početnika u filozofiji.

9 Filozofsko pisanje: završno ponavljanje

9.1 Ciljevi

Nakon čitanja ovog poglavlja i rada sa zadacima trebali biste moći:

- imati jasnu predodžbu o različitim vještinama koje su potrebne za pisanje filozofskog rada;
- na konkretnom primjeru praktično pokazati posjedovanje vještina;
- moći samostalno procijeniti jeste li savladali vještine i trebate li na nekima još poraditi,
- uz malo sreće, imati spreman pismeni rad za sljedeći filozofski kolegij.

9.2 Uvod

Nadamo se da ste čitajući ovu knjigu i marljivo prolazeći kroz sve vježbe, postali svjesni mnogih različitih sposobnosti koje trebate razviti i posjedovati kako biste započeli uspješno pisati filozofske radove.

Najvažniji savjet koji vam želimo ponuditi glasi: sustavno vježbajte razvijanje ovih sposobnosti, i to čitajući, pišući i raspravljajući filozofske probleme što više možete. Sukladno tome, vjerojatno biste željeli i moći pratiti svoj napredak kao filozofa. Zbog toga vam u ovom poglavlju donosimo dva osnovna alata koja će vam pomoći pri praćenju vlastitog napretka.

Prvi alat sastoji se od jednostavnog popisa sposobnosti potrebnih za uspješno istraživanje i pisanje filozofskog rada o kojima smo govorili u knjizi. U sljedećoj sekciji dan je popis tih sposobnosti te ćete moći provjeriti vašu trenutnu vještinu

baratanja tim sposobnostima i vježbanjem je dodatno usavršiti. Drugi alat je tablica ocjenjivanja koja se odnosi na ocjenjivanje vještina pisanja.

Unatoč tome što je ovaj dio knjige uistinu zahtjevan, svakako ne preporučamo da ga preskočite. Na određeni način, ovo je čak i najvažnije poglavlje knjige.

9.3 Testiranje filozofskih vještina

U ovom dijelu predlažemo vam sljedeće vježbe, koje se baziraju na konkretnim ispitima koje provodimo u okviru našeg kolegija. One će vam pomoći da testirate svoje vještine i znanje koje ste do sada stekli čitajući ovu knjigu te ga praktično primijeniti. Prije svega, ponovimo koje su to vještine i znanja:

Čitanje (poglavlja 1-3)	A	B
Sposobnost pronalaska argumenata u danom tekstu (premise, konkluziju, uloga argumenta u tekstu).		
Sposobnost analiziranja argumenta u danom tekstu (prepoznavanje logičkog oblika argumenta).		
Sposobnost raščlanjivanja gledišta unutar debate na temelju selektivnog čitanja strukture rasprave.		
Kritičko mišljenje (poglavlja 4-5 i 7)		
Sposobnost usredotočivanja na vrlo određeni problem u okviru šire debate.		
Sposobnost vrednovanja argumenta u danom tekstu.		
Sposobnost pronalaženja argumenata.		
Pisanje		
Sposobnost parafraziranja korištene literature i referiranja na istu (poglavlje 6).		
Sposobnost ispravnog strukturiranja teksta s njegovim osnovnim dijelovima: uvod, glavno tijelo teksta i zaključak (poglavlje 8).		

Sposobnost strukturiranja odlomaka u tekstu sa ciljem postizanja logičkog slijeda i koherentnosti (poglavlje 8).		
--	--	--

Tablica 1

Zadatak 1. U kolumni A, koristeći se ocjenama od 1 (najmanje) do 5 (najviše), ocijenite vaše trenutno baratanje određenom vještinom.

A sada ćemo se prihvatiti ozbiljnog filozofskog posla!

Zadatak 2. Napišite tekst koji treba:

1. odgovoriti na pitanje: što je numerički identitet osobe tijekom vremena?
2. biti dužine do 1000 riječi (+ /- 200);
3. se temeljiti na svim tekstovima u odjeljku 4.;
4. sadržavati barem šest parafraza s fusnotama, jedan citat duži od 30 riječi, i tri citata kraća od 30 riječi tekstova u odjeljku 4. dolje;
5. imati sljedeću strukturu:
  1. uvod (opis problema i debate, glavna teza, opis strukture rada).
  2. glavni dio rada: opis rasprave i vaših argumenata koji ima sljedeću strukturu:
    - problem;
    - teorija T1;
    - argument A1 protiv teorije T1;
    - vaša obrana teorije T1: Vaš argument A2 protiv argumenta A1.
  3. zaključak.
6. imati popis literature. (Podcrtati onaj tekst koji bi trebao biti u kurzivu ukoliko je rad ručno pisan).

9.3.1 *Literatura*

Godina: 2001.

Ime autora: K. T.

Izdavač: Polity press.

Prezime autora: Maslin.

Naslov knjige: An Introduction to the Philosophy of Mind.

Mjesto: Cambridge.

Možemo preliminarno formulirati problem osobnog identiteta kako slijedi. Što čini jednu prisutnu osobu, recimo Shauna, u vremenu t_1 istom osobom kao Shaun u prethodnom vremenu t_0 ? Pretpostavljamo da se Shaun rodio prije devetnaest godina. Od tog vremena on se puno promijenio od bebe koja je plakala i povraćala u majčinih rukama. On se rodio praktički ćelav, no sad ima ravnu, crnu kosu. Njegovi nokti bili su kratki, bezbojni i zdepasti. Sad su oni dugi i obojeni u crno (nakon najnovije mode). U jednom smislu, Shaun nije više ista osoba koja je bio. Njegove su se značajke uveliko mijenjale tijekom perioda od devetnaest godina. No, Shaun u t_1 i Shaun u t_0 su jedna te ista osoba. Dakle, može izgledati da Shaun je i nije ista osoba. Međutim, kontradikcija koju ta izjava izražava je samo očigledna. To je zato što teza sadrži dva sasvim različita pojma identiteta i istovjetnosti. Stoga nema sraza u značenju kad se tvrdi da Shaun je i nije ista osoba.

Filozofi prave razliku između dva značenja „istog“, tako što kažu da kvalitativno, Shaun nije ista osoba kao što je bio. Međutim, numerički, Shaun na t_1 je identičan, jedan te isti kao i Shaun na t_0 . Da bismo bili sigurni da je jasna razlika između numeričkog i

kvalitativnog identiteta, razmotrite sljedeće primjere.

Kvalitativni identitet. Ako je jedna stvar kvalitativno identična s drugom stvari, onda ona točno nalikuje na drugu stvar. Na primjer, vaš auto je točno isti kao moj, vi posjedujete Vauxhall Cavalier, pa tako i ja. Vaš auto izgleda točno kao moj i ima sve iste značajke, na primjer ubrizgavanje goriva, električne podizače stakala i tako dalje. Ako je vaš auto uništen, moj bi i dalje postojao, i obrnuto. Identični blizanci su dobar primjer: Felipe i Pedro su tako slični da ja ne mogu obično reći kome predajem ako ne pogledam popis studenata (srećom oni su u različitim razredima!).

Numerički identitet. Ako je jedna stvar numerički identična s drugom stvari, onda zapravo imamo jednu stvar u našim rukama, a ne dvije stvari. Imamo jedan te isti Vauxhall Cavalier. Ja ga koristim ponedjeljkom, srijedom, i petkom. Ti ga koristiš utorkom, četvrtkom, subotom. Koristimo ga zajedno nedjeljom. Ako je auto uništen, mi istovremeno ostajemo bez auta. (...)

- 242 -

U odnosu na temu osobnog identiteta, interes filozofa je o numeričkom, a nije o kvalitativnom identitetu. Dakle, da se vratimo našem početnom pitanju, što je numerički identitet osobe tijekom vremena? Što čini Shauna sada jednom te istom osobom koja je on bio tada? (...)

- 243 -

(...) John Locke (1632-1704) je bio osnivač teorije prema kojoj se osobni identitet temelji na psihološkom kontinuitetu.

- 261 -

Godina: 1962. (1698.)

Ime autora: John.

Izdavač: Kultura.

Prezime autora: Locke.

Naslov knjige: Ogled o ljudskom razumu.

Mjesto: Beograd.

I.xxvii.9. Osobna istovjetnost. – Budući da smo to utvrdili, da bismo pronašli u čemu se sastoji osobni identitet, moramo utvrditi na što se odnosi osobni identitet (istovjetnost); prema mome mišljenju to je misleće, inteligentno biće koje ima razum i sposobnost refleksije i koje može pojmiti sebe kao sebe, istom mislećom stvari, u različitim vremenima i mjestima; što čini samo pomoću one svijesti koja je neodvojiva od mišljenja, i koja je, kako mi se čini, za mišljenje suštinska: jer, nemoguće je da netko opaža bez opažanja da opaža. Kada gledamo, slušamo, mirišemo, kušamo, dodirujemo, razmišljamo ili želimo bilo što, znamo da to činimo. Uvijek je stoga tako za svaki naš trenutni osjet i opažaj: i po tome je svatko sebi ono što naziva samim sobom („ja“): - u ovom slučaju ne gledamo na to postoji li isto „ja“ u istim ili različitim supstancijama. Budući da svijest uvijek prati mišljenje, i to je ono što svatko zove svojim „ja“ i po čemu se razlikuje od ostalih mislećih bića, onda se samo u tome sastoji osobni identitet, i.e. istovjetnost racionalnog bića: i istovjetnost osobe doseže unatrag onoliko koliko svijest može obuhvatiti prethodne radnje i mišljenja; to je isto „ja“ koje je bilo i prije; i isto „ja“ učinilo je raniju radnju o kojoj sada razmišlja.

I.xxvii.16. Svijest objedinjava radnje i čini istu osobu. – No, unatoč tome što ista nematerijalna supstancija ili duša ne čini sama po sebi istog čovjeka, gdje god i u kakvom god stanju bila; ipak jasno je da svijest, dokle god se prostirala – makar i u prošlost – ujedinjuje vremenski vrlo udaljena postojanja i radnje neposredno prethodnog trenutka, u jednu istu osobu. Stoga, svaka stvar koja ima svijest o sadašnjim i prošlim radnjama, tako da sve te radnje pripadaju njoj, jeste ista osoba. Kada bih ja imao svijest o tome da sam vidio Noinu arku i potop, kao što sam prošle zime vidio poplavu Temze ili da sada pišem, ne bih sumnjao da sam ja koji sada piše, koji je vidio poplavu Temze prošle zime i koji sam gledao opći potop, ista osoba, - bez obzira u koju supstanciju smjestite to „ja“ – kao što ne sumnjam u to da sam ja taj koji pišem za vrijeme dok to pišem, isti onaj koji sam bio jučer (bilo da se sastojim od potpuno iste supstancije, materijalne ili nematerijalne, ili ne). Kada se radi o pitanju jesam li ja ista osoba, nije bitno je li sadašnje „ja“ sastavljeno od iste ili različitih supstancija kao i prijašnja; tiče me se i odgovoran sam za svaku radnju koju mi pripisuje moja svijest, bilo da se ona dogodila prije tisuću godina ili prije jednog trenutka.

I.xxvii.19. To pokazuje u čemu se sastoji osobni identitet: ne u istovjetnosti supstancije, nego, kao što sam rekao, u istovjetnosti svijesti; ako su u tome Sokrat i sadašnji načelnik Queinborougha isti, onda su oni ista osoba. Ako pak isti Sokrat nema istu svijest dok je budan i dok spava, onda budni i spavajući Sokrat nisu ista osoba. I kazniti budnoga Sokrata za ono što je spavajući Sokrat mislio i čega budni Sokrat nikada nije bio niti svjestan, bilo bi nepravedno jednako

kao i kazniti jednog blizanca za ono što je učinio njegov brat, a o čemu nije ništa znao, samo zato što po izgledu toliko nalikuju da ih se ne može razlikovati; a bilo je takvih blizanaca.

Godina: 1785.

Ime autora: Thomas.

Izdavač: John Bell, G. G. J. And J. Robinson.

Prezime autora: Reid.

Naslov knjige: Eseji o intelektualnim moćima čovjeka.

Mjesto: Edinburgh.

III. 6

O poimanju osobnog identiteta gosp. Lockea

U dugom poglavlju o identitetu i razlikovanju brojne su ingeniozne i ispravne primjedbe koje je gosp. Locke napravio, te neke za koje osobno mislim da se ne mogu braniti. Uzet ću u obzir isključivo njegovo poimanje našeg osobnog identiteta. Njegova doktrina po tom pitanju bila je kritizirana od strane biskupa Butlera u jednom kratkom eseju pridruženom njegovoj *Analogiji* sa čijim se stavom u potpunosti slažem.

Kao što je napomenuto, identitet pretpostavlja kontinuirano postojanje bića za koji se nastoji utvrditi, te se stoga može primijeniti samo na stvari koje imaju kontinuirano postojanje. Sve dok bilo koje biće nastavlja postojati, ono je to isto biće; ali dva bića koja imaju različiti početak ili različiti kraj vlastitog postojanja ne mogu biti ista. S ovime se, ja mislim, gosp. Locke slaže.

On primjećuje, ispravno, da bi se znalo što znači biti istom osobom, mi moramo razmotriti za što riječ *osoba* stoji; te osobu definira kao inteligentno biće, obdareno razumom i sviješću koju, naposljetku, on smatra neodvojivom od misli.

Iz ove definicije osobe mora nužno slijediti da sve dok inteligentno biće nastavlja postojati i biti inteligentno ono mora biti i ista osoba. Reći da inteligentno biće jest ta osoba, a da osoba prestaje postojati dok inteligentno biće nastavlja postojati ili reći da osoba nastavlja postojati dok inteligentno biće prestaje postojati prema mome shvaćanju predstavlja kontradikciju.

-332-

Netko bi mogao misliti da bi definicija osobe trebala savršeno razjasniti prirodu osobnog identiteta ili razjasniti u čemu se ona sastoji iako bi i dalje moglo biti upitno kako mi spoznajemo i utvrđujemo naš osobni identitet.

Gosp. Locke nam, međutim, govori da „se osobni identitet, točnije jednakost racionalnog bića sastoji samo u svijesti te, onoliko koliko svijest seže unatrag do nekih prošlih radnji ili misli u toj mjeri se proteže identitet te osobe. Tako da štogod ima svijest sadašnjih i prošlih radnji jest ista osoba kojoj one pripadaju.“

Ova doktrina ima neke čudne posljedice kojih je autor bio svjestan. Primjerice ako se ista svijest može prenijeti iz jednog inteligentnog bića u neko drugo, za što autor smatra da ne možemo pokazati kao nemogućim, *tada dva ili dvadesetdva inteligentna bića mogu biti ista osoba*. Te ako inteligentno biće može izgubiti svijest o radnjama koje

je učinilo, što je zasigurno moguće, tada ono nije osoba koja je učinila te radnje; tako da *jedno inteligentno biće može biti dvije ili dvadeset dvije osobe*, ukoliko će toliko često gubiti svijest o svojim prošlim radnjama.

Postoji još jedna posljedica ove doktrine koja ne manje nužno slijedi, iako je gosp. Locke vjerojatno nije uočio. Ona glasi *da čovjek može u isto vrijeme biti i ne biti osoba koja je učinila određenu radnju*.

Pretpostavimo da je jedan hrabar časnik kao dječak bio kažnjen šibanjem zbog krađe orhideje, da je oteo zastavu neprijatelju u svojoj prvoj ratnoj kampanji te da je promoviran u čin generala u svom kasnijem životu; pretpostavimo također, što se mora priznati kao moguće, da je, kada je oteo zastavu, bio svjestan da je bio kažnjen šibanjem u školi i da, kada je promoviran u čin generala, bio svjestan vlastitog otimanja zastave, ali je apsolutno izgubio svijest o kazni šibanjem.

-333-

Ako se pretpostave ove stvari iz doktrine gosp. Lockeja slijedi da onaj koji je bio kažnjen šibanjem u školi je ista osoba kao onaj koji je oteo zastavu, te da onaj koji je oteo zastavu je ista osoba kao i onaj koji je promoviran u čin generala. Prema tome slijedi, ako ima ikakve istine u logici, da je general ista osoba s onom koja je bila kažnjena šibanjem u školi. Ali generalova svijest ne ide toliko unatrag da može zahvatiti kaznu šibanjem, stoga prema doktrini gosp. Lockeja on nije osoba koja je bila kažnjena šibanjem. Stoga general je, a i u isto vrijeme nije, ista osoba s onom koja je bila kažnjena šibanjem u školi.

(...)

-334-

Godina: 2006.

Ime autora: Davor.

Izdavač: Biblioteka Scopus.

Prezime autora: Pećnjak.

Naslov knjige: Aspekti osobnog identiteta.

Mjesto: Zagreb.

Budući da jednostavan kriterij pamćenja nije dovoljan niti obuhvaća jednostavne i jasne slučajeve u kojima smatramo da je osobni identitet sačuvan, znači da moramo modificirati i pojačati taj kriterij. On mora moći sačuvati memoriju i obuhvatiti slučajeve zaboravljanja na taj način da oni ne predstavljaju teškoću kao za Lockeovu verziju kriterija. Takvu modifikaciju dao je na zanimljiv način Derek Parfit. Uvest ćemo i pozivat ćemo se na preklapajući lanac iskustvenih memorija. Preklapajući lanac direktnih memorija znači sljedeće. Mi možemo neki događaj K zapamtiti, imati pamćenje o događaju K neko vrijeme spremljeno, a zatim nam se to može izbrisati iz sjećanja, tj. možemo zaboraviti događaj K. Prije nego što zaboravimo događaj K, mi možemo zapamtiti i neki događaj L, tako da neko vrijeme u memoriji imamo pamćenje i o događaju K i o događaju L. Kasnije se zaboravi sve o događaju K, i ostane pamćenje o događaju L. Recimo dalje, da prije nego što zaboravimo (naravno, neka pamćenja ostaju cijeli život) L, doživimo M i zapamtimo događaj M tako da neko

vrijeme imamo u memoriji (preklapaju se) pamćenja o L i M. Ovo je, dakle, načelna shema onoga što znači sintagma „preklapajući lanci direktnih memorija“. Recimo dalje da između X-a danas i Y-a od prije godinu dana, ili deset ili dvadeset godina itd., postoje direktne memorijske veze, odnosno direktna povezanost pamćenja ako se X danas može sjetiti imanja nekih iskustava koje je Y imao prije godinu, deset godina, ili dvadeset godina. (...) U slučaju većine ljudi takvi preklapajući lanci postoje. Svaki dan unutar nekog prošlog vremena ljudi pamte neka iskustva iz prethodnog dana. Osim pamćenja postoje i druge vrste direktnih psiholoških veza. To su psihološke veze npr. između namjere i krajnjeg djelovanja kojim se ostvaruje ili pokušava ostvariti ta namjera. Ostale direktne veze postoje kada raznorazna vjerovanja, želje, itd., bivaju održavane kontinuirano

9.4 Ocjenjivanje pismenog rada

Mudar savjet vezan uz ocjenjivanje kaže da „nije sve što je ocjenjivo vrijedno, niti da je sve što je vrijedno ujedno i ocjenjivo“. Unatoč tome, barem neke stvari koje vrijede mogu se i ocijeniti, što ujedno omogućuje i praćenje i unapređivanje filozofskih vještina. Tablica u nastavku donosi shemu za ocjenjivanje koju možete koristiti kako biste ocijenili vlastiti rad, poput onog kojeg ste trebali napisati prema vježbama iz prethodnog poglavlja. Ova tablica bi vam sada konkretno trebala pomoći da ocijenite jeste li, i u kojoj mjeri, uspjeli ostvariti zahtjeve iz vježbi koje su bile pred vama.

Shema ocjenjivanja je korisno pomagalo pomoću kojeg možete ocijeniti ciljeve učenja kroz različite aktivnosti učenja, a uključuje sljedeće elemente: popis kriterija na temelju kojih se vrši ocjenjivanje; skalu ocjenjivanja za ono što se ocjenjuje u

svakom kriteriju; kriterije izvrsnosti za svaki nivo popraćeno s primjerima za svaki nivo; zbrajanje svih rezultata pojedinih kriterija u konačni zbroj, to jest, ocjenu. Kriteriji se odnose na one značajke studentskog rada (pismenog rada, eseja, izvještaja, prezentacije, itd.) koje su neupitno važne za ostvarivanje ciljeva učenja.

Opće značajke	Ono što se ocjenjuje	Svaka pogreška	Ocjena
Riječi	Duljina teksta (Vidi zadatak 2.2. podpoglavlja 9.3. Testiranje filozofskih vještina)	-1 za 10 riječi (više ili manje)	
Izvori	Broj citiranih i parafraziranih izvora (Vidi zadatak 2.3. podpoglavlja 9.3. Testiranje filozofskih vještina)	-2%	
Struktura rasprave	Problem i broj teorije i argumenta (Vidi zadatak 2.5. podpoglavlja 9.3. Testiranje filozofskih vještina)	-50%	
Pisanje Kvaliteta organizacije i prezentacija teksta	Broj parafraza i citata (Vidi zadatak 2.4. podpoglavlja 9.3. Testiranje filozofskih vještina)	-5%	
	Uvod: (a) opis problema i debate, (b) glavna teza, (c) opis strukture rada. (Vidi zadatak 2.5.1. podpoglavlja 9.3. Testiranje filozofskih vještina)	-5%	
	Glavni dio: odnos između opisivanja i evaluacije. Relevantnost opisanih materijala za evaluaciju redoslijed kojim su informacije iznesene, odsutnost informacija ili prisutnost ponavljanja.	Raspon: -20%	
	Zaključak: kratka, jasna i precizna rekapitulacija onoga što je dokazano u radu. Nema novih argumenata.	Raspon: -5%	

	(Vidi zadatak 2.5.3. podpoglavlja 9.3. Testiranje filozofskih vještina)		
	Tko je što rekao? Uvijek treba biti jasno tko je pružio teoriju, argument, prigovor, itd.	-4%	
	Paragraf (koherentnost između paragrafa i unutarnja struktura paragrafa): glavna rečenica, glavni dio, povezanost sa sljedećim paragrafom. Korištenje rečenice koje objašnjavaju strukturu teksta. (Na primjer: kad koristite citate)	-3%	
	Stil: pravopis, gramatika, izbor riječi (previše formalno, previše kolokvijalno i sl.)	-1%	
	Reference, citati, popis literature. (Vidi zadatke 2.4. i 2.6. podpoglavlja 9.3. Testiranje filozofskih vještina)	-5%	
Čitanje Kritičko mišljenje Kvaliteta razumijevanja Kvaliteta evaluacije	Opis: kvaliteta izbora gradiva, kvaliteta parafraziranja teorija i argumenata, korištenje primjera i drugih objašnjenja.	Čini 60% konačne ocjene	
	Relevantnost, valjanost, pouzdanost (prima facie) i originalnost argumenata. Čitljivost argumenata: korištenje riječi koje pokazuju premise i konkluziju.	Čini 40% konačne ocjene	
Predložena ocjena			

Doduše, ovakva shema ocjenjivanja nije potpuna budući da ne sadrži ocjensku raspodjelu koja objašnjava vrijednost dodijeljene konačne ocjene. Ovo je ocjenska raspodjela kojom se mi koristimo:

80-100%	Izvrstan	5	A	Izvršno savladan postavljeni zadatak, što se očituje u visokoj kvaliteti izlaganja, kritičkom angažmanu, strukturiranju rada i akademskoj prezentaciji (citati, referiranje, bibliografija).
---------	----------	---	---	--

				<p>Originalnost u argumentativnom dijelu rada koja se očituje u samostalnom promišljanju, analiziranju i kritičkoj evaluaciji problema i/ili pametnom i osobnom doprinosu u korištenju argumenata iz zadane literature.</p> <p>Svi predloženi argumenti, barem načelno, su relevantni i uvjerljivi.</p>
70-79,9%	Vrlo dobar	4	B	<p>Dobro do vrlo dobro razumijevanje postavljene teme, koje manifestira ozbiljan kritički angažman.</p> <p>Vrlo dobra organizacija prezentacije.</p> <p>Originalnost u argumentativnom dijelu rada, koja pokazuje pametno korištenje argumenata na temelju zadane literature, te osobni doprinos.</p> <p>Većina predloženih argumenata su, barem načelno, relevantni i uvjerljivi.</p>
60%-69,9%	Dobar	3	C	<p>Dobro razumijevanje zadane teme s pokušajima kritičkog angažmana. Dobra organizacija i prezentacija.</p> <p>Prihvatljiv odabir argumenata i uglavnom ispravna reprodukcija argumenata na temelju zadane literature.</p>
50-59,9%	Dovoljan	2	D	<p>Razumijevanje barem nekih aspekata zadane teme, no u jako maloj mjeri, uz minimalne naznake osobnog kritičkog angažmana.</p> <p>Prisutno je neprihvatljivo korištenje parafraza, citata i referenci.</p> <p>Loša organizacija, nepostojanje jasne podjele odlomaka.</p>
40-49,9%			E	
30-39,9%	Nedovoljan	1	F	<p>Postoje neki pokušaji rasprave teme, uz vrlo slabo ili nikakvo razumijevanje.</p>

			Neodgovarajuća makro struktura (uvod, glavno tijelo, zaključak).
0-29,9%		Fx	Izostanak rasprave na zadanu temu.

Kao što vidite, ništa se u ovoj tablici ne odnosi na plagiranje, koje niti ne spominjemo, jer polazimo od skrivene premise da uočeno plagiranje u radu naravno ne bi niti dovelo do ocjenjivanja rada, nego vjerojatno do disciplinske prijave nadležnom tijelu institucije.²⁹

Zadatak 3. Nakon što ste vi ili neki vaš prijatelj ocijenili rad vratite se na tablicu 1 prethodnog podpoglavlja te u stupcu B unesite vrijednosti. Za najniže ocjenjene sposobnosti vratite se na poglavlja koja o njima govore i pokušajte unaprijediti manjkavosti.

9.5 Nekoliko zaključnih razmatranja

Zaista se nadamo da ste uživali čitajući ovu knjigu i radeći skupa s njom, što je, sigurni smo, učvrstilo vaše filozofske vještine. Unatoč tome što smo poprilično inzistirali na formalnom, i budimo iskreni, vrlo često i dosadnom aspektu pisanja filozofskog rada, nadamo se da će sve što ste naučili samo pomoći u vašem daljnjem filozofskom razvoju i pojačati užitek bavljenja filozofijom.

Također, čvrsto smo uvjereni da je bavljenje filozofijom moguće samo putem neprekidne i racionalne međusobne rasprave filozofskih aktera. Ništa ne može zamijeniti onaj zastrašujući, smiješan ili ponekad vrlo čudan osjećaj i iskustvo razgovora uživo o vječnim filozofskim zagonetkama, s prijateljima, kolegama i profesorima. Međutim, razgovoru prethodi upoznavanje s literaturom, a ova knjiga vam donosi neke savjete i trikove kako pristupiti čitanju filozofske literature, što će u konačnici samo obogatiti vaše razgovore i osobni doživljaj filozofije učiniti još boljim.

---

²⁹ Bu!

Konačno, ne bismo se mogli nazvati filozofima kada vas na kraju ne bismo upozorili da sve ove „nedvojbenosti“ oko filozofskog pisanja koje smo vam pokušali prenijeti, možda ipak nisu tako nedvojbene. Dvije stvari ćemo istaknuti za kraj. Prvo, mnogi filozofi iz prošlosti, a ni mnogi iz današnjeg vremena, ne pišu slijedeći savjete iznesene u ovoj knjizi. Unatoč tome, sasvim je sigurno da imaju zasluženno mjesto u povijesti svoje discipline (i evo posljednjeg zadatka, pronađite ih!). Drugo, možda niste ni primijetili, ali mi nismo ponudili niti jedan jedini argument kojim branimo naš pristup filozofskom pisanju.³⁰ Upravo to možda može biti dobro objašnjenje naslova naše knjižice.

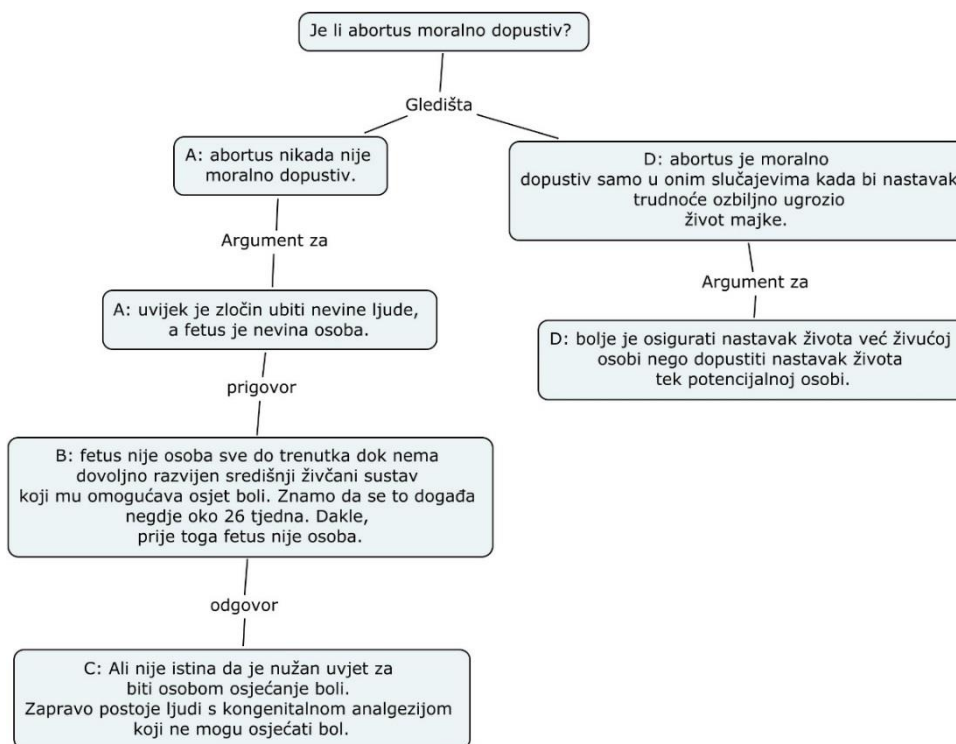
³⁰ Vjerovali ili ne, postoji i filozofska disciplina koja se zove filozofija filozofije ili metafilozofija i koja se bavi pitanjem “Što je filozofija?” Značajan dio rasprave unutar metafilozofije posvećen je upravo problemu kako pisati filozofiju. Vidi Overgaard, Gilbert, Burwood 2014.

10 Rješenja zadataka

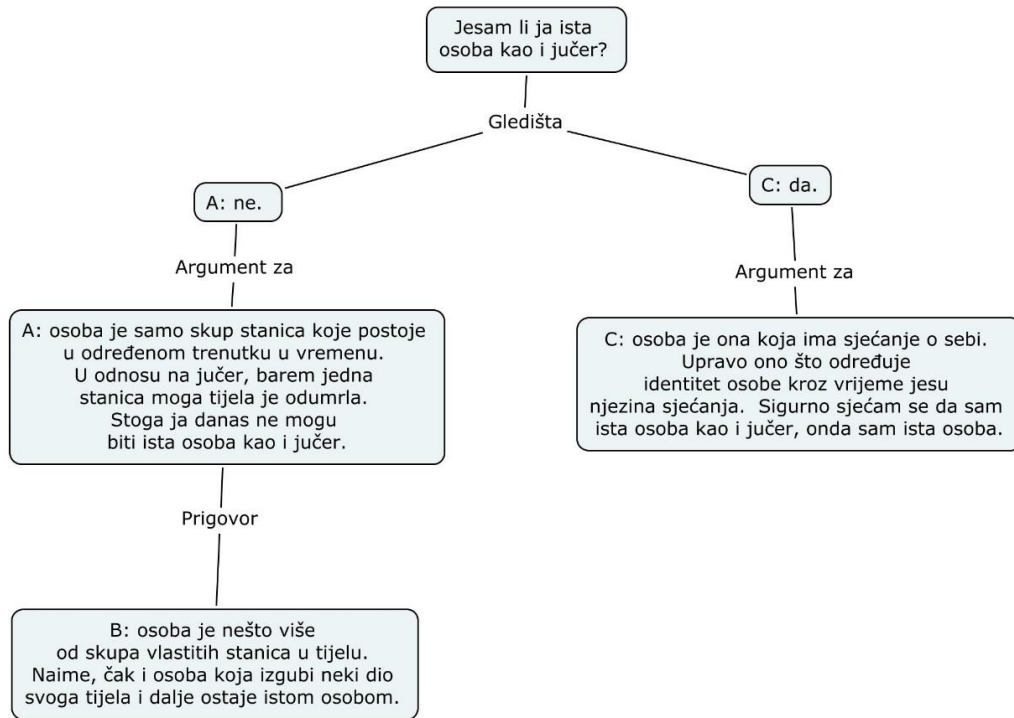
1. Poglavlje 1

Zadatak 5. Predstavite „filozofske“ rasprave koristeći dijagrame

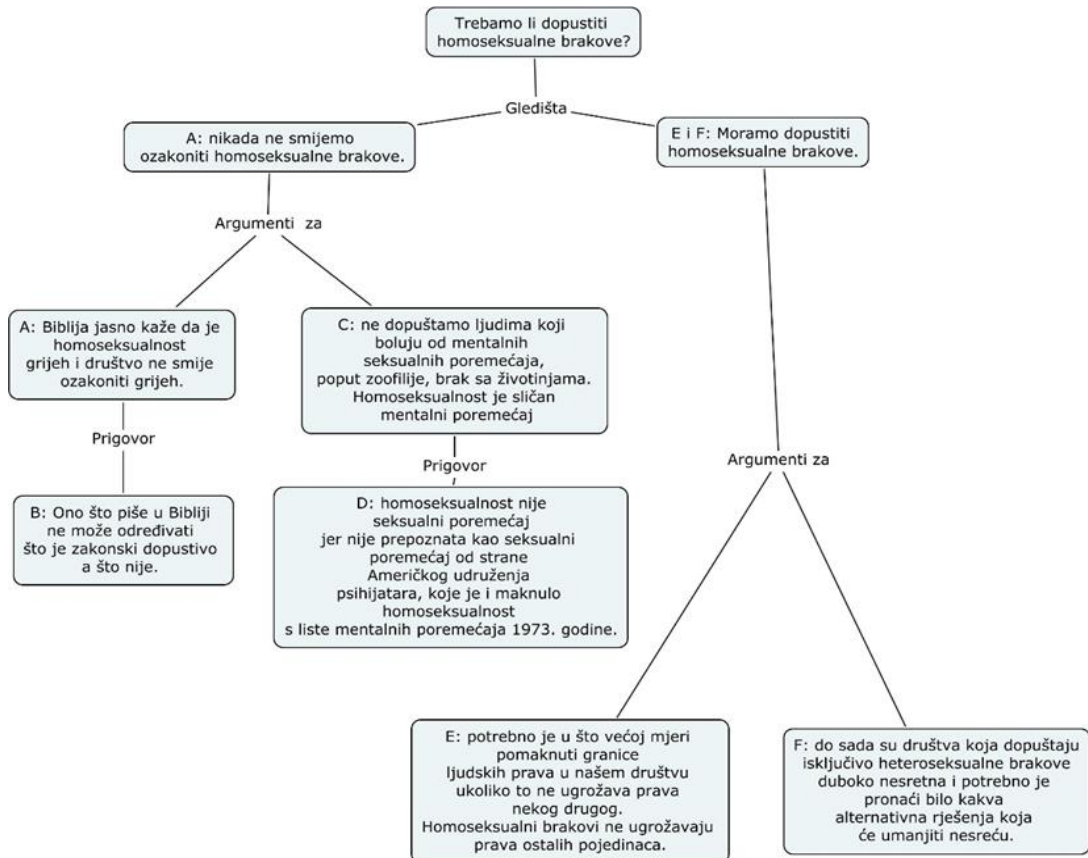
1. Je li abortus moralno dopustiv?

2. Jesam li ja ista osoba kao i jučer?

3. Trebamo li dopustiti homoseksualne brakove?

2. Poglavlje 3

Zadaci 3.6

U rješenju brojkama 1, 2, 3 označene su premise i konkluzija argumenta. Ukoliko je prisutan znak + to znači da dvije ili više zavisnih premisa podupiru (vode do), što je označeno znakom $\rightarrow$, do konkluzije.

(1) [Ljepota nije svojstvo samih stvar]: (2) [ona postoji samo u umu koji ih razmatra]; (3) [a svaki um razlikuje drugačiju ljepotu]. (4) [Neka osoba čak može zamijetiti rugobu tamo gdje je druga osjetila ljepotu]; (5) [i svaki se pojedinac treba pomiriti s vlastitim čuvstvom, ne težeći upravljati tuđima]. (6) [Tražiti stvarnu ljepotu ili stvarnu rugobu podjednako je jalovo ispitivanje kao i težiti utvrditi ono što je stvarno slatko ili stvarno gorko]. (7) [Prema tome kakvo je stanje organa isti predmet može biti i sladak i gorak], (8) [pa je poslovice ispravno odredila da je jalovo raspravljati o ukusima].“ (Hume 1996, 465).

Rješenja: (a) $2+3\rightarrow 1$, $4\rightarrow 3$, $1+5+7\rightarrow 6$, $6\rightarrow 8$; ili (b) $2+3\rightarrow 1$, $4\rightarrow 3$, $1\rightarrow 5$, $5+7\rightarrow 6$, $6\rightarrow 8$

2. „Nadalje, valja kazati i ovo. (1) [Onaj tko kaže da bog postoji, taj tvrdi ili da se on brine za stvari u svijetu ili da se ne brine.] (2) [Ako se brine, onda se brine ili za sve stvari ili za neke.] (3) [No kad bi se brinuo za sve, tad u svijetu ne bi bilo niti nekog zla niti zloće]; no oni kažu da je (4) [sve puno zloće]; dakle, (5) [za boga se neće moći kazati da se brine za sve stvari]. A (6) [ako se brine za neke stvari, zašto se za jedne brine a za druge ne?] Ta (7) [ili se i želi i može brinuti za sve stvari, ili se želi a ne može, ili se može a ne želi, ili se niti želi niti može]. (8) No [kad bi se i želio i mogao, tad bi se brinuo za sve stvari]; no, (9) [zbog onoga što smo prethodno kazali, ne brine se za sve]; dakle, (10) [nije

tako da se i želi i može brinuti za sve stvari]. A (11) [ako se želi ali ne može, onda je slabiji od onog uzroka zbog kojeg se ne može brinuti za one stvari za koje se ne brine]; no (12) [protivno je pojmu boga da je slabiji od nečega]. A (13) [ako se može brinuti za sve stvari ali ne želi, moglo bi se smatrati da je zloban]. A (14) [ako niti želi niti može, onda je i zloban i slab], a (15) [to znači o bogu govoriti ono što o njemu kažu oni koji ga ne štiju]. Dakle, (16) [bog se ne brine za stvari u svijetu].“
(Sekst Empirik, *Obrisi pironizma, PH III.9-11*)

Rješenje: $1 \rightarrow 2 \rightarrow 3$, $3+4 \rightarrow 5$, $1 \rightarrow 2 \rightarrow 6 \rightarrow 7+8+9 \rightarrow 10$,
 $1 \rightarrow 2 \rightarrow 6 \rightarrow 7 \rightarrow 11 \rightarrow 12$, $1 \rightarrow 2 \rightarrow 6 \rightarrow 7 \rightarrow 13$, $1 \rightarrow 2 \rightarrow 6 \rightarrow 7 \rightarrow 14$,
 $5+10+12+13+14 \rightarrow 16 \rightarrow 15$

3. „(1) [Ono što preljub čini nemoralnim jest to što on uključuje kršenje obećanja], a (2) [ono što preljub čini ozbiljno neispravnim jest to što on uključuje kršenje važnog obećanja]. Jer, tako bi se argument mogao nastaviti, (3) [jedna od stvari koje dvije strane obećavaju jedna drugoj kada se vjenčavaju jest da će se suzdržavati od seksualnih veza s drugim stranama]. (4) [Zbog tog obećanja oba supružnika posve razložno gaje očekivanje da će se drugi supružnik ponašati sukladno njemu]. Stoga, (5) [kad jedan od njih ima seksualne odnos s trećom stranom, on ili ona krše to obećanje o seksualnim vezama koje je bilo dano prilikom sklapanja braka te osujećuje razložna očekivanja ekskluzivnosti koja je supružnik gajio].“ (Wasserstrom 2003, 181).

Rješenje: $3+4 \rightarrow 5$, $5 \rightarrow 1$, $5 \rightarrow 2$

4. (1) [Svijest objedinjava radnje i čini istu osobu.] – (2) [No, unatoč tome što ista nematerijalna supstancija ili duša ne čini sama po sebi

istog čovjeka, gdje god i u kakvom god stanju bila; ipak jasno je da svijest, dokle god se prostirala – makar i u prošlost – ujedinjuje vremenski vrlo udaljena postojanja i radnje neposredno prethodnog trenutka, u jednu istu osobu]. (3) [Stoga, svaka stvar koja ima svijest o sadašnjim i prošlim radnjama, tako da sve te radnje pripadaju njoj, jeste ista osoba]. (4) [Kada bih ja imao svijest o tome da sam vidio Noinu arku i potop, kao što sam prošle zime vidio poplavu Temze ili da sada pišem, ne bih sumnjao da sam ja koji sada piše, koji je vidio poplavu Temze prošle zime i koji sam gledao opći potop, ista osoba].

Rješenje: 1+2→3; 4→3

5. (1) [Predlažem da prihvatimo da je fetus osoba od trenutka začeća]. Kakav je daljnji tijek argumenta? (2) [Smatram da nalikuje sljedećem. Svaka osoba ima pravo na život]. (3) [Posljedično, fetus ima pravo na život]. (4) [Nedvojbeno je da majka ima pravo odlučiti što će se dogoditi u i sa njenim tijelom]; svatko bi to prihvatio. (5) [Međutim, zasigurno je pravo osobe na život teže od majčinog prava odlučivanja o tome što se događa u i sa njenim tijelom, pa ga stoga i nadjačava. (6) [Slijedi da fetus ne smije biti ubijen; pobačaj se ne smije obaviti].” (Thomson 1995, 58)

Rješenje: 1+2→3; 3+4+5→6

6. (relativno jednostavan argument s skrivenom premisom: „praksa nagrađivanja i kažnjavanja je opravdane ako uistinu može biti primijenjena.“) Ako je determinizam istinit onda naše prakse kažnjavanja i krivljenja imaju smisla, osigurano nam je da će kazna koju smo odredili uistinu biti primijenjena. Dakle, determinizam je u

biti i nešto više od onoga što mislimo da jest: on je nužan preduvjet smislenosti naših praksi – odnosno determinizam nam opravdava naše prakse kažnjavanja i nagrađivanja.

7. (Primjer bez argumenta – navodi što je fizikalizam i u što oni vjeruju) Gledište da se ljudi sastoje samo od fizičke tvari i da njihova mentalna stanja jesu fizička stanja njihovih mozgova naziva se fizikalizam (ili ponekad materijalizam). Fizikalisti nemaju specifične teorije o tome koji procesi u mozgu mogu biti poistovjeđeni, na primjer, s iskustvom čokolade. Ali oni vjeruju da mentalna stanja jesu stanja mozga i da nema filozofskog razloga za stav da ne mogu biti. Detalje treba otkriti znanost. (Nagel 2002, 24)

8. (1) [Da bismo otkrili da okus čokolade doista jest proces u mozgu [tj. da jest nešto fizičko], morali bismo analizirati nešto mentalno – ne izvanjsku i opažljivu fizičku supstancu, već unutrašnje iskustvo okusa – i to u terminima fizičkih dijelova]. Ali (2) [nema načina na koji bi brojni fizički događaji u mozgu, ma kako složeni, mogli biti dijelovi od kojih se sastoji iskustvo okusa.] (3) [Fizička cjelina može biti analizirana na manje fizičke dijelove, ali ne i mentalni procesi.] (Nagel 2002, 25)

Rješenje: $1+2 \rightarrow 3$

9. (1) [Naš kratki pregled historije nauke do sada je uglavnom bio usmjeren na fiziku.] Ovo nije slučajno jer je (2) [fizika, pored toga što je historijski veoma značajna, na izvjestan način najfundamentalnija među svim naučnim disciplinama]. (3) [To se objašnjava činjenicom da su i sami predmeti proučavanja ostalih nauka sačinjeni od fizičkih

entiteta]. Uzmimo na primjer botaniku. (4) [Botaničari proučavaju biljke, koje su, u krajnjoj istanci, sačinjene od molekula i atoma, a to su fizičke čestice]. Dakle, (5) [očigledno je da je botanika manje fundamentalna od fizike], iako to ne znači da je ona iole manje značajna. (Okasha 2004, 9)

Rješenje: $3+4 \rightarrow 5 \rightarrow 2 \rightarrow 1$

Literatura

- Buchberger, I. 2012. *Kritičko mišljenje: priručnik kritičkog mišljenja, slušanja, čitanja i pisanja*. Rijeka: Universitas.
- Davis, B. 1998. *Uvod u filozofiju religije*. Zagreb: Hrvatski studiji.
- Diogen Laertije. 1973. *Život i mišljenja istaknutih filozofa*. Beograd: BIGZ.
- Descartes, R. 1993. *Razmišljanja o prvoj filozofiji*. Zagreb: KruZak.
- Hume, D. 1988 (1748). *Istraživanje o ljudskom razumu*. Zagreb: Naprijed.
- Hume, D. 1996 (1757). O mjerilu ukusa. U: Božičević, V. ur. *Filozofija britanskog empirizma, Hrestomatija filozofije*, sv. 4. Zagreb: Školska knjiga.
- Ivan Pavao II. 1995. Evanđelje života, Enciklika o vrijednosti i nepovredivosti ljudskog života. U: Prijić, S. ur. *Pobačaj – za i protiv*. Rijeka: Hrvatski kulturni dom, 30-36.
- Jackson, F. 1982. Epiphenomenal qualia. *Philosophical Quarterly* 32: 127–36. U: Lycan, W. ur. *Mind and cognition*. Oxford: Blackwell, 1990, 469–77.
- Jackson, F. 1986. What Mary didn't know. *Journal of Philosophy* 83: 291–5. U: Block, N., Flanagan, O. i Güzeldere, G. ur. *The nature of consciousness* Cambridge, Mass.: MIT Press, 1997, 567–570.
- Janović, T. 2013. *Citiranje, referiranje i upućivanje na izvore u akademskom tekstu*. Skripta. Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu http://www.hrstud.unizg.hr/images/50014183/Citiranje_parafriziranje_i_u_pucivanje_na_izvor_e_skripta.pdf (stranica posjećena: 20. siječnja 2015.).
- Kovač, S. 2005. *Logika*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Leiser, B. M. 1997. Homosexuality, morals, and the law of nature. U: LaFollette, H. ur. *Ethics in practice. An anthology*. Oxford: Blackwell.
- Levin, M. 1997. Why Homosexuality is Abnormal. U: LaFollette, H. ur. *Ethics in practice. An anthology*. Oxford: Blackwell, 233-241.
- Locke, J. 1962. (1698.) *Ogled o ljudskom razumu*. Beograd: Kultura.

- Malatesti, L. 2011. Maryno znanstveno znanje. (S engleskog preveo Filip Grgić) U: Grgić, M., Pećnjak, D., Grgić, F., ur. *Aspekti Uma. Godišnjak za Filozofiju* Zagreb: Institut za filozofiju, 33-56. (Original na engleskom: Mary's scientific knowledge. *Prolegomena* 7 (1) 2008: 37–59)
- Martinich, A. P. 1996. *Philosophical writing. Second edition*. Oxford: Blackwell.
- Nagel, T. 2002. *Što sve to znači? Vrlo kratak uvod u filozofiju*. Zagreb: Kruzak.
- Okasha, S. 2004. *Filozofija nauke. Kratak uvod*. Sarajevo: Šahinpašić.
- Overgaard, S., P. Gilbert, i S. Burwood. 2013. *An introduction to metaphilosophy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Palijan, I. i Pasarić, S. bez datuma. Sunce i zdravlje. *Alternativa za Vas*. <http://alternativa-za-vas.com/index.php/clanak/article/sunce-i-zdravlje> (stranica posjećena: 2. rujna 2014.).
- Petrović, G. 2008. *Logika*. Zagreb: Element.
- Prijić, S. ur. 1995. *Pobačaj – za i protiv*. Rijeka: Hrvatski kulturni dom.
- Reid, T. 1785. *Eseji o intelektualnim moćima čovjeka*. Edinburgh: John Bell, G. G. J. i J. Robinson.
- Rudinow, J. i Barry, V. E.. 1999. *Invitation to critical thinking*. Fourth edition. New York: Harcourt Brace College Publishers.
- Sekst Empirik, 2008. *Obrisi pironizma*. Zagreb: KruZak.
- Scriven, M. 1976. *Reasoning*. Point Reyes: Edgepress. 155
- Sedley, D. 2010. *Lukrecije: O prirodi. Dvije rasprave o Lukreciju*. Zagreb: Kruzak.
- Sesardić, N. 2007. Homoseksualni brak: pobjeda političke korektnosti i loših argumenata. *Prolegomena* 6 (1): 5-28.
- Thomson, J. J. 1995. Obrana pobačaja. U: Prijić, S. ur. *Pobačaj – za i protiv*. Rijeka: Hrvatski kulturni dom, 58-73.
- Walton, D. 2008. *Informal logic: a pragmatic approach. Second edition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wasserstrom, R. 2003. Je li preljub nemoralan? U: Primorac, I. ur. *Suvremena filozofija seksualnosti*. Zagreb: Kruzak, 179-195.
- Weston, A. 1987. *A rulebook for arguments*. Indianapolis: Hackett Publishing Company.

Kazalo

- argument
  - deduktivan, 42
  - definicija, 6
  - dijagramiranje, 33, 32–36
  - funkcije, 9
  - induktivan, 42
  - pouzdan, 60
  - s neizraženim konkluzijama i premisama, 20
  - valjan, 43–49
- citiranje
  - parafraziranje, 93
  - teksta kraćeg od 30 riječi, 91
  - teksta dužeg od 30 riječi, 92
- čitatelji pismenog rada, 111–15
  - glavno pravilo, 113
- epistemologija, 2
- etika, 2
- filozofija
  - cilj, 1
- filozofska rasprava
  - dijagramiranje, 9
- filozofske vještine
  - testiranje, 131
- filozofski problem, 2
  - besmrtnost uma, 4, 100
  - istospolni brak, 11
  - moćnost znanja, 5
  - moralnost pobačaja, 4, 11
  - moralnost radnja, 5
  - osobni identitet, 12, 133–41
  - postojane Boga, 4
  - postojane zla, 56
  - priroda uma, 7
  - sloboda volja, 4
  - smisao života, 4
- formalne pogreške, 62–65
  - negiranje antecedensa, 63
  - neprijemljena generalizacija, 64
  - potvrđivanje konzekvensa, 63
- glavni dio pismenog rada
  - evaluacija, 121
  - opisivanje, 120
- kompozicija pismenog rada
  - definiranje problema, 100
- logika, 2
- metafizika, 2
- neformalne pogreške, 65–80
  - ad misericordiam*, 75
  - ad populum*, 75
  - categorička pogreška, 76

ciklarnost (*circulus in demonstrando*,
begging the question), 69
crvena krpa (red herring), 67
dvosmislenost (amfibolija,
dvosmislenosti), 70
ekstremni kvantifikatori i intenzifikatori,
74
eufemizmi, 73
hiperbola, 78
ignoratio elenchi, 66
iskorištavanje neodređenosti, 78
izrazi koji pretpostavljaju određene
polazne postavke, 72
izrazi koji pretpostavljaju određene
polazne postavke, 72
kompleksna pitanja, 77
minimizirajući izrazi, 74
pozivanje na autoritet, 71
retorička pitanja, 77
strašilo (*straw man*), 68
ocjenjivanje pismenog rada, 141–45
odlomak, 123–29
glavna rečenica, 126
glavna rečenica i struktura pismenog
rada, 127
rečenica koja povezuje, 128
središnji dio, 127
pravila zaključivanja
destruktivna dilema, 55
disjunktivni silogizam, 53
hipotetički silogizam, 52
konstruktivna dilema, 54
modus ponens, 51
modus tollens, 52
valjanost i, 49
reductio ad absurdum, 55
struktura pismenog rada
glavni dio, 120–23
uvod, 115
zaključak, 123
upućivanje na izvore
članak u elektroničkom časopisu, 89
elektronska knjiga, 88
enciklopedijski članak, 87
knjiga dvaju autora, 85
knjiga jednog autora, 85
knjiga s više od tri autora, 85, 86
knjiga troje autora, 85
poglavlje (članak) u knjizi, 86
više tekstova istog autora objavljenih u
istoj godini, 89
uvod pismenog rada
glavna teza, 115
opis problema i debate, 115
opis strukture pismenog rada, 117
primjer, 118